

ISSN 2311-3413

scientific journal

issue 10

**Economics
and
Finance**

2018

SCIENTIFIC JOURNAL

**Economics
and
Finance**

RSCI / РИНЦ
Science Index

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

ULRICHSWEBTM
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

2018

Editor-in-Chief:

Prof. Svetlana Drobyazko, Ukraine

Editorial board:

Atamas Peter, Ph.D. in Economics, Professor Alfred Nobel University, (Dnepropetrovsk, Ukraine);

Andris Denins, Dr.oec., Professor, University of Latvia (Rīga, Latvia);

Andrej Udovč, Doctor of Economic Sciences, Professor of Economics, Univerza v Ljubljani (Slovenia);

Valery Babich, Doctor Hab. in Economics, Professor, Association of Russian scientists of Massachusetts (Boston, USA);

Brezina Ivan, prof. Ing., CSc., Faculty of Economic Informatics, University of Economics in Bratislava (Slovakia);

Czempas Jan, Doctor Hab. in Economics, Professor, University of Economics in Katowice (Poland);

Dimitar Kanev, Doctor of Economic Sciences, Professor of Economics (Varna, Bulgaria);

Khaydarov Nizamiddin, Doctor Hab. in Economics, Professor, Tashkent financial institute the Republic of Uzbekistan;

Konstantin Savov Kalinkov, Doctor of Economics, Professor (Varna, Bulgaria);

Nedelea Alexandru-Mircea, Associate Professor Ph.D at Stefan cel Mare University of Suceava (Romania);

Okulich-Kazarin Valeriy, Doctor of Educational Sciences, Professor, Pedagogical University of Cracow (Poland);

Pavlov Konstantin, Doctor Hab. in Economics, Professor, Izhevsk Institute of Management (Russia);

Dr. Parikshat Singh Manhas, Ph.D, Director of School of Hospitality and Tourism management and Professor in The Business School University of Jammu (Jammu & Kashmir, India);

Pelikh Sergey, Doctor Hab. in Economics, Professor, Academy of Management under the President of the Republic of Belarus (Minsk, Belarus);

Dr. Reena Agrawal, PhD in Entrepreneurship, Assistant Professor Accounting, Jaipuria Institute of Management, Lucknow (India);

Ruta Šneidere, PhD. in Economics, Docent, University of Latvia (Rīga, Latvia);

Venelin Terziev, Professor Dipl.Eng., Ph.D., D.Sc. (National Security), D.Sc. (Ec.), University of Telecommunications and Post (Sofia, Bulgaria);

Jarosław Jerzy Turlukowski, PhD in Law, Assistant professor Institute of Civil Law University of Warsaw (Poland);

Nada Vignjević-Djordjević, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor State University (Novi Pazar, Serbia);

Shatalova Nina, Doctor Hab. in Social Sciences, Professor, Ural State Railway University (Russia);

Karpenko Lidiia, Doctor of Economic Sciences, Professor, Odessa National Polytechnic University (Ukraine);

Lysenko Denis, Associate Professor of Moscow State University named after M.V. Lomonosov (Moscow, Russia);

Hilorme Tetiana, Ph.D. in Economics, Assistant Professor, Oles Honchar Dnipro National University (Ukraine).

WARNING

Without limitation, no part of this publication may be reproduced, stored, or introduced in any manner into any system either by mechanical, electronic, handwritten, or other means, without the prior permission of the «Economics and Finance».

© «Economics and Finance», 2018

CONTENTS

Svetlana Drobyazko ACCOUNTING MANAGEMENT OF ENTERPRISES' OWN OF IN THE CONDITIONS OF LEGISLATIVE CHANGES	4
Larisa Korganashvili INTERNATIONALIZATION OF HIGHER EDUCATION OF GEORGIA IN THE CONTEXT OF THE KNOWLEDGE ECONOMY	12
Uchkun Alimov Zoyirovich, Ibragimov Sherbek Eshmirza ugli ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF REPRODUCTION OF TECHNICAL POTENTIAL IN AGRICULTURE	21
Nikiforenko V.G., Kravchenko V. O. IMAGE AS A BASIS FOR COMPETITIVE ADVANTAGES OF THE ORGANIZATION	26
Rashidov Jamshid Xamidovich, Xamraeva Shaxnoza Ilhom qizi, Shaybekov Tursunmurad Khayrullo ugli CLASSIFICATION OF INDICATORS OF TECHNICAL POTENTIAL ASSESSMENT AND FORMULATION METHODOLOGICAL TASKS	35
Sakun A., Kalugina N., Starchenko A. MARKETING INSTRUMENTS MANAGING FRANCHISING IN UKRAINE	40
Sembiyeva L.M., Tazhbenova G.D., Shakharova A.E. MODERN ASPECTS OF DEVELOPMENT OF THE STATE AUDIT IN THE CONDITIONS OF MODERNIZATION OF THE ECONOMY OF KAZAKHSTAN	46
Nadezhda Solovei CURRENT STATE AND PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF INSURANCE SERVICES IN THE AVIATION DEPARTMENT OF UKRAINE	54
Larysa Soroka IMPROVEMENT OF PAYROLL ACCOUNTING ORGANIZATION AT THE ENTERPRISE OF TOURISM INDUSTRY	61
Tereshchenko L.V. ASSESSMENT OF THE EFFECT OF ORGANIZATIONAL CHANGES AT THE ENTERPRISES	69
Chernenko A.V. FEATURES OF APPLICATION OF THE QUALITY MANAGEMENT SYSTEM AT THE ENTERPRISE IN THE CONDITIONS OF IMPLEMENTATION OF INNOVATIONS	76

УДК 657.471.12:331.214.72

JEL Classification: M41

Svetlana Drobyazko

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Professor of the Department of Finance and Accounting,
Open University of Human Development "Ukraine", Kiiv, Ukraine

Дробязко С.І.,

к.е.н., доцент, професор кафедри фінансів та обліку
Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», Київ

Дробязко С.И.,

к.э.н., доцент, профессор кафедры финансов и учета
Открытый международный университет развития человека «Украина», Киев

ACCOUNTING MANAGEMENT OF ENTERPRISES' OWN OF IN THE CONDITIONS OF LEGISLATIVE CHANGES

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН

ОРГАНИЗАЦИЯ УЧЕТА СОБСТВЕННОГО КАПИТАЛА ПРЕДПРИЯТИЙ В УСЛОВИЯХ ЗАКОНОДАТЕЛЬНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ

***Abstract.** The article discusses the problem of assessing equity capital as a component of enterprise accounting management. The major sources of data equity on owned capital and legislation amendments of Ukraine in 2018, which pour into the accounting of owned capital have been analyzed. The factors influencing the choice of valuation of owned capital in the accounting system: the stages of capital turnover, the organizational and legal form of the enterprise, the provisions of regulatory documents and the interests of various users of accounting information have been defined.*

***Keywords:** owned capital, valuation, authorized capital, society, goodwill.*

***Анотація.** У статті розглянуто проблеми оцінки власного капіталу як складника організації обліку на підприємстві. Проаналізовані основні джерела надходження інформації про власний капітал та зміни у законодавстві України в 2018 році, що впливають на облік власного капіталу. Визначено чинники впливу на вибір оцінки власного капіталу в системі бухгалтерського обліку: стадії кругообігу капіталу, організаційно-правова форма суб'єкта господарювання, положення нормативно-правових документів та інтереси різних користувачів бухгалтерської інформації.*

***Ключові слова:** власний капітал, оцінка, статутний капітал, товариство, гудвіл.*

***Аннотация.** В статье рассмотрены проблемы оценки собственного капитала как составляющей организации учета на предприятии. Проанализированы основные источники поступления информации о собственном капитале и изменения в законодательстве Украины в 2018 году, что влияют на учет собственного капитала. Определены факторы влияния на выбор оценки собственного капитала в системе бухгалтерского учета: стадии кругооборота капитала, организационно-правовая форма предприятия, положения*

нормативно-правовых документов и интересы различных пользователей бухгалтерской информации.

Ключевые слова: собственный капитал, оценка, уставный капитал, общество, гудвилл.

Постановка проблеми в загальному вигляді. В сучасний умовах господарювання роль обліку власного капіталу зводиться до забезпечення управління власністю в адекватних оцінках. Вибір методики та процедури оцінки власного капіталу впливає на якість інформації в обліковій системі. Якщо говорити про акціонерів (учасників), то для них найважливішим є не точна вартість вкладених коштів, а саме оцінка власного капіталу підприємства, оскільки капітал є потенційним джерелом їх прибутку. У зв'язку з цим важливо дослідити різноманітні підходи до оцінки, які забезпечать «прозорість» облікових даних, орієнтованих на показники вартості капіталу. Розглядаючи оцінку, як елемент методу бухгалтерського обліку, можна наголосити на тому, що вона ототожнює об'єкти бухгалтерського обліку з вартісним вимірником.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Науковці залежно від об'єкта і предмета свого дослідження наводять різні трактування власного капіталу, які з розвитком економічної системи постійно доповнюються та трансформуються. Г.М. Незборецька, А.В. Хмелевська, - як певний вид зобов'язань підприємства його засновникам, забезпечених вартістю активів [9]. З урахуванням багатоваріантних тлумачень власного капіталу в бухгалтерському обліку, А.П. Бобяк наводить його сутність в трьох аспектах: в економічному аспекті – як вартості, що продукує додаткову вартість; у правовому – як атрибуту відносин власності; в обліковому – як вартості власних джерел фінансування активів підприємства [1]. І. Й. Яремко пропонує нове значення оцінки в системі бухгалтерського обліку залежно від процедурної чи економічної точки зору: з процедурної точки зору основним елементом методу обліку виступає подвійний запис, з економічної – оцінка майна і капіталу» [10, с.14].

Метою роботи є дослідження теоретичних і практичних аспектів організації обліку власного капіталу.

Результати дослідження. В сучасний умовах господарювання роль обліку власного капіталу зводиться до забезпечення управління власністю в адекватних оцінках. Вибір методики та процедури оцінки власного капіталу впливає на якість інформації в обліковій системі. Якщо розглядати оцінку в контексті наукової літератури, то виділяють три її концепції: економічну, юридичну і бухгалтерську (табл. 1).

Таким чином, на сьогоднішній день використовуються різноманітні види оцінок в обліку. Це можна пояснити наявністю великої кількості суперечливих інтересів користувачів бухгалтерської інформації, внаслідок чого і змінюється пріоритет тієї чи іншої концепції вартісної оцінки. Тому на нашу думку, концептуальні підходи до вартісного виміру об'єктів бухгалтерського спостереження повинні розглядатися залежно від превалювання інтересів тих чи інших груп користувачів бухгалтерської інформації та цілей складання бухгалтерської звітності.

Варто наголосити на тому, що для оцінки вартості власного капіталу необхідна інформація про даний об'єкт. В першу чергу, основним джерелом такої інформації виступає фінансова звітність підприємства. На рис. 1 зображено основні джерела надходження інформації про власний капітал.

Таблиця 1

Концепції оцінки в науковій літературі

№ з/п	Концепція	Суть концепції
1.	Економічна	Базується на принципах попиту і пропозиції, конкуренції, заміщення, передбачення або очікування. Реалізація цих принципів здійснюється через визначення майбутньої (дисконтованої) вартості об'єктів залежно від суми доходів, очікуваних у майбутньому. Використання цієї концепції дозволяє визначити реальну ринкову вартість підприємства. Ринкова вартість об'єкту – це поточна вартість очікуваного потоку грошових коштів, дисконтованого за нормою проценту, що розраховується залежно від норми прибутку, який вимагається інвестором для співставних за ризиком інвестицій.
2.	Юридична	Вирішуються задачі, пов'язані з відчуженням прав власності на майно підприємства або із виконанням конкретного правового акту чи зі зміною господарської ситуації. Якщо при підготовці звітності ставиться мета оцінки ресурсів і зобов'язань економічного суб'єкта на певний момент часу необхідно виходити із юридичної концепції оцінки.
3.	Бухгалтерська	Орієнтована на одержання повної, достовірної, обґрунтованої інформації про об'єкти бухгалтерського обліку у грошовому вимірі та створення умов для об'єктивного визначення фінансового результату. Бухгалтерська концепція призначена не тільки для ринкової оцінки об'єктів обліку, а також і для вирішення основної мети бухгалтерського обліку, яка полягає в забезпеченні якісною інформацією системи управління підприємством.

Джерело: складено автором на підставі [4, с. 8-9]

Важливим моментом є те, що складові власного капіталу визнаються в обліку лише після оцінки та визнання активів і зобов'язань. Іншими словами, величина власного капіталу визначається за залишковим принципом (активи – зобов'язання) та залежить безпосередньо від достовірної оцінки активів і зобов'язань. Якщо порівнювати національні стандарти бухгалтерського обліку з міжнародними, то вони мають певні відмінності.

Однією з оцінок власного капіталу при реорганізації підприємств є встановлення справедливої вартості активів та зобов'язань. Відповідно до п.8 П(С)БО 19 «Об'єднання підприємств»: придбані покупцем ідентифіковані активи, зобов'язання і непередбачені зобов'язання визначаються і відображаються на дату балансу за їх справедливою вартістю [7]. Також у даному положенні зазначається визначення справедливої вартості: сума, за якою може бути здійснений обмін активу або оплата зобов'язання в результаті операцій між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами. Впровадження у вітчизняні стандарти «справедливої вартості» пов'язане із потребою відображення у фінансовій звітності наближеної до реальної вартості

активів підприємства, хоча суб'єктивність та неоднозначність такого підходу не дають змоги оцінити вартість підприємства [7].

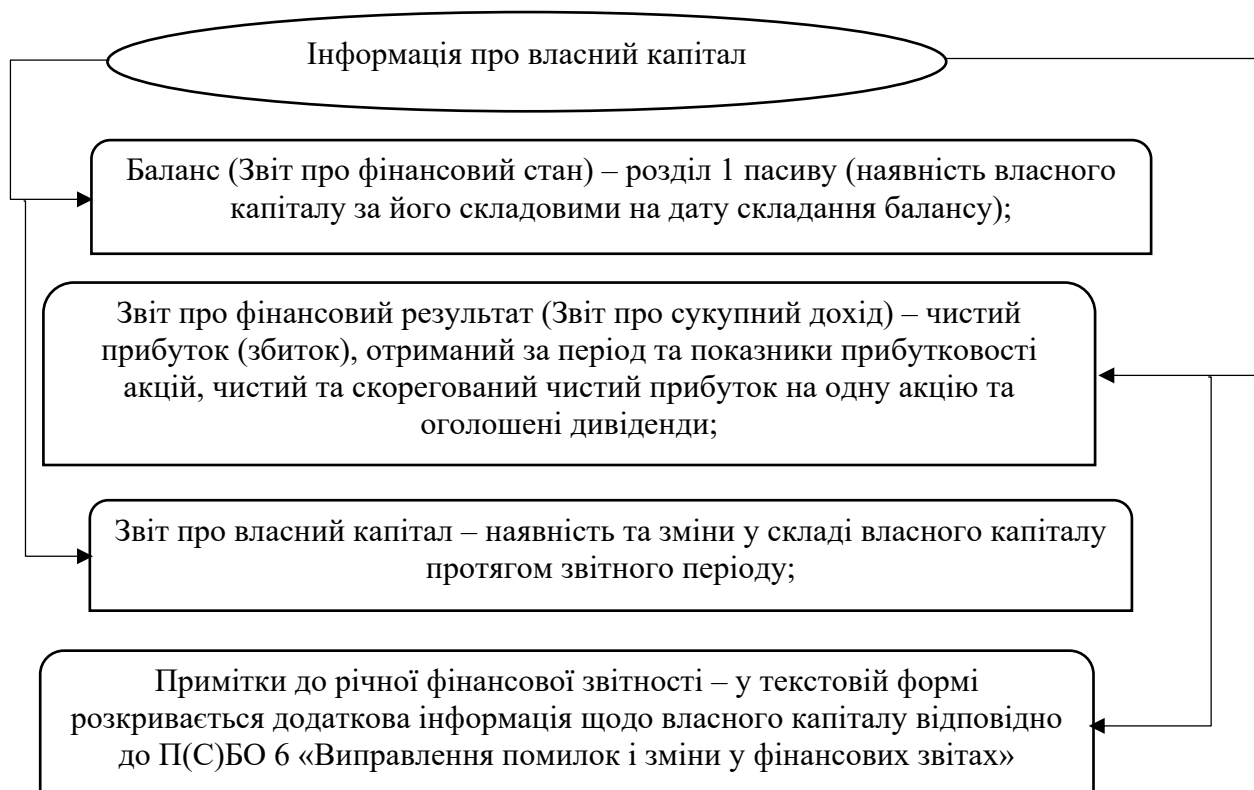

Рис. 1. Основні джерела надходження інформації про власний капітал

Джерело: складено автором на підставі [6, 8]

Наступною оцінкою власного капіталу є встановлення ринкової вартості. Необхідно зазначити, що ця оцінка стає все більш пріоритетним напрямком розвитку бухгалтерського обліку у сьогоденні, але думки науковців з приводу можливості застосування цієї концепції в обліку різняться, наприклад, в П(С)БО 19 «Об'єднання підприємств» пропонується в основу справедливої вартості більшості об'єктів ставити їх ринкову вартість [7]. Ринкова вартість активів відображає ціну, за якою останні можуть бути продані на ринку за звичайних умов продажу. Таким чином, ринкова вартість власного капіталу підприємства визначається як сума ринкової вартості активів та гудвілу за вирахуванням зобов'язань. Гудвіл є досить специфічним нематеріальним активом підприємства, дослівний переклад даного поняття означає «добре ім'я», тобто можна сказати, що воно є оцінкою репутації підприємства на ринку. Наприклад, якщо взяти два підприємства однакові за всіма показниками, і здійснити їх продаж на ринку, то різниця в цінах продажу відобразатиме різницю в гудвілі цих підприємств.

Оцінка власного капіталу за фінансовою звітністю, складеною відповідно до НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [6] та Методичних рекомендацій щодо заповнення форм фінансової звітності [5], представляє собою суму оцінок у грошовому вираженні його складових (зареєстрований капітал, капітал у дооцінках, додатковий капітал, резервний капітал,

нерозподілений прибуток (непокритий збиток), неоплачений капітал та вилучений капітал). Результати цієї оцінки знаходять відображення у розділі І пасиву бухгалтерського балансу, де розмір власного капіталу показує його облікову, а не ринкову вартість прав власників товариства, оскільки залежить від методів оцінки активів та зобов'язань.

Для потреб бухгалтерського обліку власного капіталу в умовах реорганізації в Україні використовується американський обліковий метод «об'єднання інтересів», що не передбачає відображення можливого у таких ситуаціях гудвілу. У п.16 П(С)БО 19 зазначено: «Об'єднане підприємство відображає активи, зобов'язання та власний капітал об'єданого підприємства за їх балансовою вартістю з урахуванням зміни облікової політики» [28]. Такий підхід пояснюється тим, що ключовим питанням реорганізації як способу припинення діяльності підприємств або об'єднання та виникнення нових підприємств вважається правонаступництво, а тому для цілей бухгалтерського обліку передача прав та обов'язків у порядку універсального правонаступництва не повинна розглядатися як продаж майна та зобов'язань (або як безоплатна їх передача), оскільки має місце тільки зміна правовласника.

Ключовою характеристикою для оцінки власного капіталу в умовах реорганізації підприємства є вартість корпоративних прав, які визначаються через оцінку акцій для товариств акціонерного типу та часток для інших господарських товариств. Акція товариства є грошовим документом, який має певну вартість у різні періоди існування товариства. Методи оцінки дійсної вартості акцій водночас відображають також механізм ринкової оцінки власного капіталу, оскільки сумарна дійсна вартість акцій визначає ринкову оцінку капіталу.

17 червня 2018 року набрав чинності новий Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [3]. Цей Закон вносить суттєві зміни в створення та діяльність товариств з обмеженою відповідальністю, які є найпопулярнішою формою здійснення підприємницької діяльності (після фізичних осіб-підприємців) в Україні. Необхідно зазначити, що до прийняття нового Закону діяльність товариств з обмеженою відповідальністю регулювалась Законом України «Про господарські товариства» [2], який було прийнято ще у 1991 році (із наступними численними змінами до нього) і який перестав відповідати реаліям сучасного життя і не дозволяв учасникам товариств з обмеженою відповідальністю вільно врегульовувати питання корпоративних відносин між собою. Тому у табл. 2 зазначено основні зміни до регулювання діяльності товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю.

Таким чином, загалом, новий Закон має позитивно вплинути на роботу товариств з обмеженою відповідальністю, зокрема і завдяки тому, що він передає на вирішення самому товариству більшість питань, що стосуються діяльності такого товариства, а саме не встановлює однозначні правила, натомість надає учасникам товариства встановлювати власні процедури, створювати органи корпоративного управління, які потрібні товариству, передбачати можливі шляхи вирішення потенційних корпоративних конфліктів.

Суттєві зміни створення та діяльності товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, обумовлені законодавчими змінами

№ з/п	Критерії відмінності	Закон України «Про господарські товариства» [2]	Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [3]
1	Кількість учасників	Максимальна кількість учасників товариства з обмеженою відповідальністю може досягати 100 осіб.	Кількість учасників товариства не обмежується.
2	Відповідальність	Учасники товариства несуть відповідальність в межах їх вкладів.	Відсутня відповідальність.
3	Права на укладання договорів	Учасники товариств з обмеженою відповідальністю не могли укласти корпоративні договори.	Передбачає можливість укладення корпоративного договору про створення товариства між засновниками, що дає змогу врегульовувати широке коло питань взаємин між собою у ході створення і діяльності товариства.
4	Порядок внеску вкладу учасників в статутний капітал	Статутний капітал товариства з обмеженою відповідальністю підлягає сплаті учасниками товариства до закінчення першого року з дня державної реєстрації товариства.	Кожен учасник товариства повинен повністю внести свій вклад протягом шести місяців з дати державної реєстрації товариства, якщо інше не передбачено статутом.
5	Право виходу засновника з товариства	Учасник товариства може вільно вийти з товариства.	Учасник товариства, частка якого у статутному капіталі товариства становить менше 50 відсотків, може вийти з товариства у будь-який час без згоди інших учасників. Учасник товариства, частка якого у статутному капіталі товариства становить 50 або більше відсотків, може вийти з товариства за згодою інших учасників.

Джерело: складено автором на підставі [2,3]

Тому товариствам необхідно якомога швидше подбати про те, щоб їх установчі документи відповідали нормам нового Закону. В іншому випадку учасникам і керівництву товариств буде складно орієнтуватися в питаннях їх діяльності, що може привести до виникнення спірних питань і навіть судового розгляду.

Висновки та пропозиції. Отже, організація оцінки власного капіталу є важливим етапом в умовах діяльності господарських товариств. Облік власного капіталу характеризується альтернативними способами його оцінки. Існування різноманітних видів оцінок та методичних підходів до їх визначення

обумовлено багатьма факторами: стадіями кругообігу капіталу, організаційно-правовою формою, положеннями нормативно-правових документів та інтересами різних користувачів бухгалтерської інформації.

Бібліографічні посилання:

1. Бобяк А.П. Бухгалтерський облік власного капіталу підприємств різних організаційно-правових форм: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук : спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)» / Бобяк Андрій Петрович – Київ, 2011. – 22 с.
2. Закон України «Про господарські товариства» від 19.09.1991р., № 1576-XII, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>
3. Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 06.02.2018р. 2275-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19>
4. Камінська Т. В. Концептуальні підходи до вартісного виміру капіталу в бухгалтерському обліку / Тетяна Василівна Камінська // Бухгалтерський облік і аудит: науково-практичний журнал. – К.: ТОВ «Екаунтинг». – 2010. – №11. – С. 6-12.
5. Концептуальна основа фінансової звітності затверджена Радою з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку від 01.09.2010 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_009
6. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджено Наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 року № 73. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>
7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 19 «Об'єднання підприємств». Наказ Міністерства Фінансів України від 07.07.1999 р. № 163. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0499-99>.
8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах» Наказ МФУ від 28.05.1999р. – № 137. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0392-99>.
9. Хмелевська А. В. Власний капітал за атрибутами об'єкту бухгалтерського обліку / А. Хмелевська, Г. М. Незборецька // Науково-виробничий журнал «Сталий розвиток економіки». Хмельницьк: СМП «Тайп». – 2011. – № 2. – С. 192-194.
10. Яремко І. Й. Оцінювання та формування вартості машинобудівних підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / Яремко Ігор Йосафатович – Львів, 2010. – 41 с.

References:

1. Bobyak A.P. Buhgalterskiy oblik vlasnogo kapitalu pidpriemstv riznih organizatsiyno-pravovih form: avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ek. nauk : spets. 08.00.09 «Buhgalterskiy oblik, analiz ta audit (za vidami ekonomichnoyi diyalnosti)» / Bobyak Andriy Petrovich – Kiyiv, 2011. – 22 p.
2. Zakon Ukrayini «Pro gospodarski tovaristva» vid 19.09.1991r., # 1576-XII, zi zminami ta dopovnenniyami [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>
3. Zakon Ukrayini «Pro tovaristva z obmezhenoyu ta dodatkovoyu vidpovidalnistyu» vid 06.02.2018r. 2275-VIII [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19>
4. Kaminska T. V. Kontseptualni pidhodi do vartisnogo vimiru kapitalu v buhgalterskomu obliku / Tetyana Vasilivna Kaminska // Buhgalterskiy oblik i audit: naukovo-praktichniy

- zhurnal. – K.: TOV «Ekaunting». – 2010. – #11. – p. 6-12.
5. Kontseptualna osnova finansovoyi zvitnosti zatverdzhena Radoyu z Mizhnarodnih standartiv buhgalterskogo obliku vid 01.09.2010 roku. [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu do resursu: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_009
 6. Natsionalne polozhennya (standart) buhgalterskogo obliku 1 «zagalni vimogi do finansovoyi zvitnosti», zatverdzheno nakazom ministerstva finansiv ukrayini vid 07.02.2013 roku # 73. [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu do resursu: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>
 7. Polozhennya (standart) buhgalterskogo obliku 19 «Ob'ednannya pidpriemstv». Nakaz Ministerstva finansiv ukrayini vid 07.07.1999 r. # 163. [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu do resursu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0499-99>.
 8. Polozhennya (standart) buhgalterskogo obliku 6 «Vipravlennya pomilok i zmini u finansovih zvitah» Nakaz MFU vid 28.05.1999r. – # 137. [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu do resursu: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0392-99>.
 9. Hmelevska A. V. Vlasniy kapital za atributami ob'ektu buhgalterskogo obliku / A. Hmelevska, G. M. Nezboreska // Naukovo-virobnichiy zhurnal «Staliy rozvitok ekonomiki». Hmel'nitsk: SMP «Tayp». – 2011. – # 2. – P. 192-194.
 10. Yaremko I. Y. Otsinyuvannya ta formuvannya vartosti mashinobudivnih pidpriemstv : avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya dokt. ek. nauk : spets. 08.00.04 «Ekonomika ta upravlinnya pidpriemstvami» / Yaremko Igor Yosafatovich – Lviv, 2010. – 41 p.

JEL Classification: A29, D83

Larisa Korganashvili,
Doctor of Economic Sciences, Professor,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Tbilisi, Georgia

INTERNATIONALIZATION OF HIGHER EDUCATION OF GEORGIA IN THE CONTEXT OF THE KNOWLEDGE ECONOMY

***Abstract.** The article examines the importance of higher education in the formation of the knowledge economy, analyzes the current state, the main trends, positive and negative aspects of the higher education system in Georgia, and shows the possibilities for deepening the internationalization of higher education and related problems of education quality. Participation in the processes of internationalization, including in the Bologna process, is considered as a means of solving the problem of increasing the competitiveness of higher education in the country.*

***Keywords:** knowledge economy, higher education, internationalization, competitiveness, Georgia.*

Introduction

Under the influence of globalization processes, each state faces the question of how to develop in the conditions of a globalizing world. This question is also relevant for Georgia, which after the restoration of state independence (1991) has undergone a serious transformation. Transformation has affected both the economy and the institutions and functions of the state, domestic and foreign policy, the social sphere, etc. The system of higher education has undergone a significant transformation, which is the basis for shaping the knowledge economy and increasing the international competitiveness of countries. In turn, a powerful factor in the development of the country's higher education system is internationalization, which allows the use of international experience and the most effective forms of international cooperation. In this regard, the purpose of this work is to explore the possibilities for improving the efficiency of the higher education system of Georgia, as the basis for the formation of a knowledge economy.

1. Literature Survey

The modern economy is based on knowledge. It should be noted that knowledge has always been an important component of economic development. In the XVII century W. Petty put forward the idea of paramount value of labor skills of the population in the national wealth of the country. Adam Smith developed this idea to include knowledge and skills in the basic capital of the company along with machines and land. Knowledge, as embodied in human beings (as "human capital") and in technology, has always been central to economic development [1]. But only over the last few years has its relative importance been recognized, just as that importance is growing. Many researchers present that accumulation of one's human capital on education and training investment largely affects the growth of an individual's wage, firms' productivity, and national economy [2,3]. Lepak & Snell show that firm's core competences or competitive advantage is induced by the investment of human capital entailed with value creating potential [1, 4]. Formation of the concept of human capital was under the direct influence of the scientific and

technological revolution. In the early 60's in the XX were published the classic works of G. Becker and T. Schultz [5-9]. In these works, the cost of the individual to acquire knowledge and skills are considered as an investment, the profits which increase its income during the working life of the individual. A. Marshall considered knowledge as an essential factor in entrepreneurial activities [10]. Later N. Kondratiev, formulated a theory of large cycles conjuncture, tied the transition to a new cycle with a wave of inventions and innovations [11]. K. Sveiby [12, 13] estimated the economic processes in terms of knowledge. The importance of knowledge for economic development was analyzed by M. Boisot [14], V. Lundvall [15], and many others. They note that in the knowledge economy, particular attention should be paid to human resources. Arthur Madison [16] found that the higher is share of educated people in the country's population, the higher will be rates of economic growth. He also deduced dependence, according to which an increase in spending on education by 1% leads to an increase in GDP by 0.35%. If in a particular country the average length of studies is extended by a year, its GDP will increase up to 3-6%. In 2003, the UNESCO Institute for Statistics has released a report on the issues of investment in education and economic effects, which addresses a variety of investments in education and the return on these investments. The Knowledge Society involves all members of the community in knowledge creation and utilization; it supports the goal of high quality and safety of life [17, 18].

At the present stage, the value of knowledge has increased even more. This effect is explained by the following trends: technological globalization and increasing role of human capital, increase innovation, as an organized activity, appearance of "New economy" based on the revolution of information and communication technologies; development infrastructure and regulation system of innovation at the national and international levels; mass and access to higher education; complication of the system "science-technology-production-consumption", etc.

In the context of globalization and the economy of knowledge, the demand for highly qualified human resources has increased and new requirements for education have appeared. Internationalization has become a modern trend in the development of higher education. The concept of "internationalization of higher education" has many formulations. The internationalization of higher education is a process of modern development by establishing links between various states and organizations to bring the sphere of higher education to the requirements and challenges of globalization, the economy of knowledge and the labor market. By Arum and van de Water internationalization is "the multiple activities, programs and services that fall within international studies, international educational exchange and technical cooperation" [18]. Maurice Harari characterizes the internationalization by the presence of an international component in the curriculum and programs, the international mobility of students and faculty and the existence of technical cooperation and understanding programs [19].

The classic formulation of the concept of internationalization is the definition of Jane Knight, who believes that internationalization is "process of integrating an international and intercultural dimension into the teaching, research and service functions of the institution" [20, p.7]. She subsequently changed this wording as

follows: Later, she changed the wording as follows: Internationalization at the national, sector, and institutional levels is defined as the process of integrating an international, intercultural, or global dimension into the purpose, functions or delivery of postsecondary education. [21, p. 18].

Recently, the concept of “internationalization of higher education” has expanded through the use of such characteristics as large-scale, comprehensive, integrated and in-depth. Current discussions on the concept of internationalization of higher education are more focused on results and the process of internationalization. Student mobility is recognized as a global priority for realizing the Education 2030 Agenda. To this end, UNESCO is working on the preparation of a new Global Convention on the Recognition of Higher Education Qualifications, which will build on the Regional Recognition Conventions [22, 23].

Under the influence of internationalization processes, an international educational environment is being formed, which contributes to the improvement of education through international experience, combining teaching efforts and resources.

2. Methods

Theoretical and methodological base of research is based on scientific works of domestic and foreign scientists, materials of various international and national organizations, etc. Studies are based on well-known scientific methods: structural and functional, induction and deduction, analysis and logical synthesis, statistical, comparative, etc.

3. Results and Discussion

Georgia is at the beginning of building of the knowledge economy. Its formation includes the following processes: the creation of new knowledge and its use in economic and social life, the acquisition of knowledge and the organization of an effective learning process, dissemination of new knowledge and processes.

After gaining sovereignty in Georgia, the process of transition from the Soviet educational system to a system that meets modern world standards began. Major reforms began in the mid-90s of the last century. The first step in the direction of improving higher education was the introduction of a two-step system education system (bachelor and master), and later a third stage was added - a doctorate. The educational programs have undergone fundamental changes, the process of applying the credit system and new educational standards that meet the requirements of the global education system has begun. With many countries, Georgia has signed bilateral agreements on cooperation in science and education. In 2005, Georgia joined the Bologna Declaration and made a commitment to ensure the integration of its universities in the European higher education area, as well as to improve the quality of education in accordance with the requirements of the labor market. Along with this, market relations began to be introduced in higher education, as a result of which private educational institutions emerged, and in state universities, self-financing training became a natural process [24, 25]. In the 1991/1992 academic year there were 19 universities in Georgia and all of them were state-owned 143,808 students enrolled in universities of the country, including 93,627 in state state universities (65.1% of the total), and 5,081 in private universities (34.9% of the total). On average, 4682 students per one state university, and 912 students at a private one. For

the entire post-Soviet period, the maximum number of universities was observed in the 2004/2005 school year - 198, including 26 state and 172 - private universities [26]. . In the 2017/2018 school year, the number of state universities dropped to 20, and private ones to 55.

As a result of the emergence of paid tuition and increase in the number of higher educational institutions, the mass character of higher education is characteristic of Georgia. It should be noted that developed countries adopted mass higher education in the context of economic growth, which resulted in a sharp increase in the number of jobs and an increase in the demand for skilled labor. In Georgia, a completely different situation was observed. The increase in the number of students occurred amid a sharp economic recession, a worsening demographic situation and an excess of skilled personnel. In this situation, the sphere of higher education, besides the traditional goal, performed the function of “temporary employment” - the unemployed youth studied and they did not have time for criminal actions that usually accompany unemployment and other negative phenomena. However, the mass character had a negative impact on the quality of education: in many universities there is no modern technical base and there are not enough qualified teachers. Accordingly, students can not get an education that meets modern requirements. An analysis of the situation on the labor market demonstrates a significant gap between the knowledge, skills and qualifications that graduates receive in universities and other educational institutions, and the qualifications and skills that are in demand in the market [4, 27, 28, 29].

Currently, Georgian universities are characterized by a continuous structure of education, which creates conditions for lifelong learning, equality and continuity of access to all levels of education. The internationalization of Georgian universities is implemented in the following main areas [24]:

- creation of joint training programs with the issuance of double diplomas;
- creation and maintenance of training programs in a foreign language (mainly in English);
- attracting foreign students to study at Georgian universities;
- training of Georgian students abroad;
- organization of the exchange of students and academic staff (cooperation in the framework of various programs. For example, TACIS, TEMPUS, etc.;
- international accreditation of curricula and programs.

The internationalization of higher education in Georgia is an objective process. It contributes to the diversification and improvement of education through the use of accumulated international experience and the most effective forms of cooperation, creates the high quality of knowledge needed outside of one's own country, helps to jointly solve vital problems, creates conditions for the integration of Georgian universities in the world educational space. As a result of internationalization, national higher education systems are transformed and become increasingly similar, graduates acquire intercultural skills for working in a global environment [24, 28, 30].

At the present stage of development of higher education, a third mission has been added to the two traditional functions of universities (training, research), which

includes a component of continuing education. The third mission is based on three factors: social, entrepreneurial, and innovative [31, 32]. The social side includes activities that are not aimed at obtaining economic benefits: the provision of social services on a voluntary basis, the formation of social networks, holding open cultural events at the university. The entrepreneurial aspect implies commercial gains by universities as a differentiated source of funding. The types of activities focused on entrepreneurship include joint production research projects under the contract, the commercialization of intellectual property, the implementation of paid education programs, the provision of premises for exhibitions or conferences. In the last (innovative) direction of the “third mission”, the key component is the notion of improvement. Examples are regional innovation, the creation of regional networks with entrepreneurs, the introduction of patents, and government consulting. From the standpoint of an innovative approach, the “third mission” of universities is to use research to make changes [32]. An important factor in the development of higher education is information technologies, on the basis of which mass open online courses have been created and the possibilities of distance learning have expanded, with the use of information technologies, age, geographical and other social barriers in education have virtually been eliminated. According to a survey of educational experts conducted by the International Innovative Educational Summit (WISE), 50% of respondents believe that by 2030 the most significant sources of knowledge will be available online. Moreover, the student will be able to choose the volume and format of training. For the development of innovative potential in the first place it is necessary to create the conditions for the application of existing knowledge and generate new, to solve the problems that impede the transition of Georgia to the knowledge economy. The most serious problems are: unawareness value transition to innovative way of development from both the Government and private business; lack of financial resources for education and science, modernization of existing production facilities, the creation of new high-tech enterprises; weak collaboration between businesses in the sector, universities and research institutions; limited exchange of information between research organizations and industry; low level of management - in general and technology - in particular; the inadequacy of institutional and legal mechanisms to stimulate innovation; weak focus on product quality, etc. [24, 29, 30].

In the knowledge economy an important role plays the interaction of the three institutions: university-industry-government. The concept of the Triple Helix of university-industry-government relationships interprets the shift from a dominating industry-government dyad in the Industrial Society to a growing triadic relationship between university-industry-government in the Knowledge Society. The Triple Helix thesis is that the potential for innovation and economic development in a Knowledge Society lies in a more prominent role for the university and in the hybridization of elements from university, industry and government to generate new institutional and social formats for the production, transfer and application of knowledge. This vision encompasses not only the creative destruction that appears as a natural innovation dynamics, but also the creative renewal that arises within each of the three institutional spheres of university, industry and government, as well as at their intersections [33].

In the internationalization of higher education in Georgia, a special place is occupied by the training of young people abroad. To this end, the country has established presidential and government programs for training highly qualified specialists at leading universities in the world. Studying abroad is also carried out on the basis of interstate agreements and the international exchange of students by higher educational institutions. In the 2017/2018 academic year, from Georgia studied abroad 582 students [26]. Getting education abroad or in universities that have joint programs with foreign partners provides international experience and competitive advantages for the graduates in the labor market. In this regard, in recent years, the motivation of universities for the development of competitiveness is increasing due to the presence of foreign relations - the internationalization of higher education. At the present stage, the country's international competitiveness is the main indicator reflecting the state of its economy, its position on the world market and the standard of living of the population. In turn, international competitiveness depends on the availability of intellectual capital, which is the source of knowledge. Accordingly, Georgia's agenda is the task of creating a competitive higher education system and its solution depends on deepening internationalization processes [24]. According to the theory of international competitiveness of M. Porter [34], when making decisions about internationalization, four main aspects should be taken into account:

1. Resources - the degree of development of higher education resources in the whole country and in particular the university;
2. University strategy, structure and competition;
3. The demand for educational services, the characteristics of which have a major impact on the competitive position of the university;
4. Supporting (auxiliary) resources and activities, for example, information technologies, infrastructure for training foreign students, etc.

In Georgia, the quality of education lags behind the quality of education of many foreign countries. Georgia is 18th in the world rankings by primary education enrollment, but its quality is on the 108th position. Its rank on higher education and training is 87th, including quality of the education system – 107th, the quality of math and science education – 103th, the quality of management schools – 113th, extent of staff training – 123th, and local availability of specialized training services – 131th [35]. Georgia has a bad innovation potential. For example on capacity for innovation it is on the 99th position, quality of scientific research institutions - 127th, Company spending on R&D - 122th, University-industry collaboration in R&D – 116th, Government procurement of advanced tech products – 78th, Availability of scientists and engineers – 125th, patent application under the Patent Cooperation Treaty (PCT) - 70th [35].

Ensuring the international competitiveness of higher education in Georgia is the most important problem, and the sustainable economic development of the country depends on its solution. The growing role of the international component contributes to the unification and standardization of certain aspects of higher education development, the need arises to develop recommendations for the intensifying of internationalization processes, for the creation of a regulatory

framework for international cooperation in higher education. In this direction, the global convention on the recognition of qualifications of higher education [36] will be of particular importance, with the adoption of which the value of foreign educational qualifications or approved training will be officially confirmed. This convention will not only facilitate the interregional mobility of students, teachers and researchers, but also respond to the current context of internationalization and new trends in higher education.

Conclusion

The internationalization of higher education is an objective and regular process aimed at eliminating the national isolation of the higher education systems of individual countries. It is focused on the use of various forms of international cooperation and by pooling resources from different countries helps to increase the competitiveness of specialists in the global labor market. The integration of Georgian universities into the European and world educational space is an inevitable process, without which it is impossible to improve the quality of higher education and create the economy of knowledge.

References:

1. Human capital and its measurement (2009). The 3rd OECD World Forum on “Statistics, Knowledge and Policy” Charting Progress, Building Visions, Improving Life. Busan, Korea – 27-30 October 2009 <http://www.oecd.org/site/progresskorea/44109779.pdf>
2. Schultz T. W. (1961). Investment in Human Capital. *American Economic Review*, 51, pp. 1-17
3. Schultz T. W. 1972. Human Resources (Human Capital: Policy Issues and Research Opportunities), New York: National Bureau of Economic Research <http://www.nber.org/chapters/c4126.pdf>
4. Korganashvili L. (2015). Human Resource Development of Georgia within the Framework of the Knowledge Economy. International Scientific Conference “Management Challenges in the 21st Century: 2015. HR Trends and Challenges: How to Succeed in Turbulent Times“. Conference Proceedings. School of Management. Bratislava
5. Becker G. S. (1964, 1993). Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. Chicago, University of Chicago Press
6. Becker G. S. (1975). Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education (2nd Ed.). NBER, 268 p.
7. Schultz T. W. (1961). Investment in Human Capital. *American Economic Review*, 51, pp. 1-17
8. Schultz T. W. (1971). Investment in Human Capital: The Role of Education and of Research, New York: Free Press, 272 p.
9. Schultz T. W. 1972. Human Resources (Human Capital: Policy Issues and Research Opportunities), New York: National Bureau of Economic Research <http://www.nber.org/chapters/c4126.pdf>
10. Marshall A. Principles of Economics [1890] 8th ed. http://files.libertyfund.org/files/1676/Marshall_0197_EBk_v6.0.pdf
11. Barnett Vincent (1998) Kondratiev and the Dynamics of Economic Development: Long Cycles and Industrial Growth in Historical Context (Studies in Russian and East European History and Society). Palgrave Macmillan. 251 p.
12. Sveiby K. E., Lloyd T. (1989) Managing Knowhow. Bloomsbury Pub Ltd ., 208 p.
13. Sveiby K. E.(2012). Challenging the Innovation Paradigm. Routledge, Edition 1st , 286p.

14. Boisot M.H. (1999), *Knowledge Assets: Securing Competitive Advantage in the Information Economy*. Oxford University Press, 312 p.
15. Lundvall B. A. (2010). *National Systems of Innovation: Toward a Theory of Innovation and Interactive Learning* Anthem Press, 404 p.
16. Madison A. (1991) *Dynamic Forces in Capitalist Development: A Long-Run Comparative View*. Oxford University Press, 352 p.
17. *Understanding Knowledge Societies* United Nations (2005). United Nations publication.
18. Arum, S., & van de Water, J. (1992). The need for a definition of international education in U.S. universities. In C. Klasek (Ed.), *Bridges to the futures: Strategies for internationalizing higher education* (pp. 191-203). Carbondale, IL: Association of International Education Administrators.
19. Harari M. (1989). *Internationalization of Higher Education: Effecting Institutional Change in the Curriculum and Campus / M. Harari // Long Beach*. – California : Center for International Education, California State University, 138 p.
20. Knight, J. (1994). *Internationalization: Elements and checkpoints* (Research Monograph, No. 7). Ottawa, Canada: Canadian Bureau for International Education
21. Knight J. (2004). *Internationalization Remodeled: Definition, Approaches, and Rationales*. *Journal of Studies in International Education*. Vol. 8, N 1. P. 5-31.
22. *Making History: The Importance of a New Global Convention on the Recognition of Higher Education Qualifications*. UNESCO, 2017. <https://en.unesco.org/news/importance-new-global-convention-recognition-higher-education-qualifications>
23. *Draft Preliminary Report Concerning the Preparation of a Global Convention on the Recognition of Higher Education Qualifications*. Paris, 2015, 35 p.
24. Korganashvili L., Mammadova N. (2017). Internationalization as a way to enhance the competitiveness of higher education of Azerbaijan and Georgia. *International Journal. Knowledge. Scientific papers, Skopje, Makedonia*, vol.16.4. pp. 1345-1352
25. Korganashvili L., Mammadova N. (2017). Comparative evaluation of the innovation development potentials of the South Caucasus countries. *International Journal. Knowledge. Scientific papers, Agia Triada, Republic of Greece*, the fourteenth international scientific and applicative conference “The power of knowledge”, 29th of September to 1st of October, 2017
26. Geostat. Higher Education http://geostat.ge/index.php?action=page&p_id=2105&lang=eng
27. Korganashvili L. (2014). *Management of Innovation Development of Georgia*. 9th International Scientific Conference „Policies and mechanisms of innovation and development of economic, financial and social processes at national and international level”. State University of Moldova, faculty of economic sciences, Chishinau, CEP USM, pp. 497-501
28. Korganashvili L. (2014). *Innovative potential of Georgia and the problem of financing its development. Financial problems and their solutions: Theory and Practice: Proceedings of the 15th International Scientific and Practical Conference*. - SPb .: St. Petersburg Polytechnic University Press, p. 95-97.
29. Korganashvili L. (2009.) *Perspectives of innovation development of Georgia*. III International Conference "The role of scientific innovation in the development of the national economy. Proceedings. The National Academy of Sciences of Azerbaijan. Baku, p. 130-132.
30. Korganashvili L., Mammadova N. *The role of education in the formation of the economy knowledge in South Caucasus countries*. *International Journal. KNOWLEDGE. Scientific papers, institute of knowledge management. Skopje, Makedonia*. 2016, vol.14.1. pp. 25-32 (Tenth International Scientific Conference The power of knowledge. 7-9.10.2016, Greece)
31. Molas-Gallart J., Salter A., Pater P., Scott A., Dyran X. *Measuring third stream activities – Final report to the Russell Group of Universities*. Brighton, UK: University of Sussex, SPRU, 2002.

32. Marko Marhl, Atilla Pausist. Third Mission Indicators for New Ranking Metodologies // Evaluation in Higher Education 5:1 (June 2011). P. 43–64,
33. The Triple Helix concept http://triplehelix.stanford.edu/3helix_concept
34. Porter M. (1998). Competitive Advantage of Nations. Free Press. 896 p.
35. World Economic Forum (2016). The Global Competitiveness Report 2017–2018. <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf>
36. Incheon Declaration. Education 2030 <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002338/233813m.pdf>

UDK: 2964.0101

JEL Classification: Q12, Q15

Alimov Uchkun Zoyirovich,
Assistant of the department "Management",
Ibragimov Sherbek Eshmirza ugli
Tashkent Institute of Irrigation and Agricultural Mechanization of Engineers,
Uzbekistan

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF REPRODUCTION OF TECHNICAL POTENTIAL IN AGRICULTURE

***Abstract.** The article examines the natural, economic, social, and organizational conditions are of particular importance in agriculture, in addition, it provides for the organizational and economic mechanism, the system of material and technical support and production and technological services, the presence of competing suppliers of material and technical resources, compliance with directions and level of training personnel requirements of agricultural production, organizational ties with academic institutions, the structure of state endowment management in agriculture.*

***Keywords:** agriculture, reproduction, technical potential, organizational and economic mechanism.*

Introduction. When used as a methodological basis for the study of the dialectical method of cognition and the systems approach, the technical potential should be considered as a system of elements. Any system functions in an environment that is constituted by conditions external to it, which are beyond the control of the elements that make up the system. External factors are not neutral with respect to the system, they have a certain effect on it. This is a systematic approach to the study of the problem. The system approach allows to predict the development of the system when the external environment or part of the system itself changes. This leads to a dialectical approach, providing for the study of the system not in a static state, but in its continuous development.

There are several groups of external conditions in which the process of reproduction of technical potential takes place: natural, economic, organizational, social.

Analysis of recent research and publications. In a broad sense, the “mechanism” is the internal structure of an object, which brings it into action. [1].

I.A. Minakov, L.A. Sabetova, N.I. Kulikov, F.K. Shakirov believes that the economic mechanism is a combination of methods and levers of economic impact on commodity producers in order to enhance the motivation of their production and investment activities [2]. V.A. Kundius also emphasizes that the economic mechanism of the development of the agro-industrial complex as a set of organizational structures, a set of specific forms and methods of management, should be aimed at ensuring the reproduction process [3].

Results. A specific feature of the state regulation system as part of the organizational and economic mechanism is the ability to influence all other elements

and form a diverse set of restrictive and stimulating tools that belong to other elements of the system.

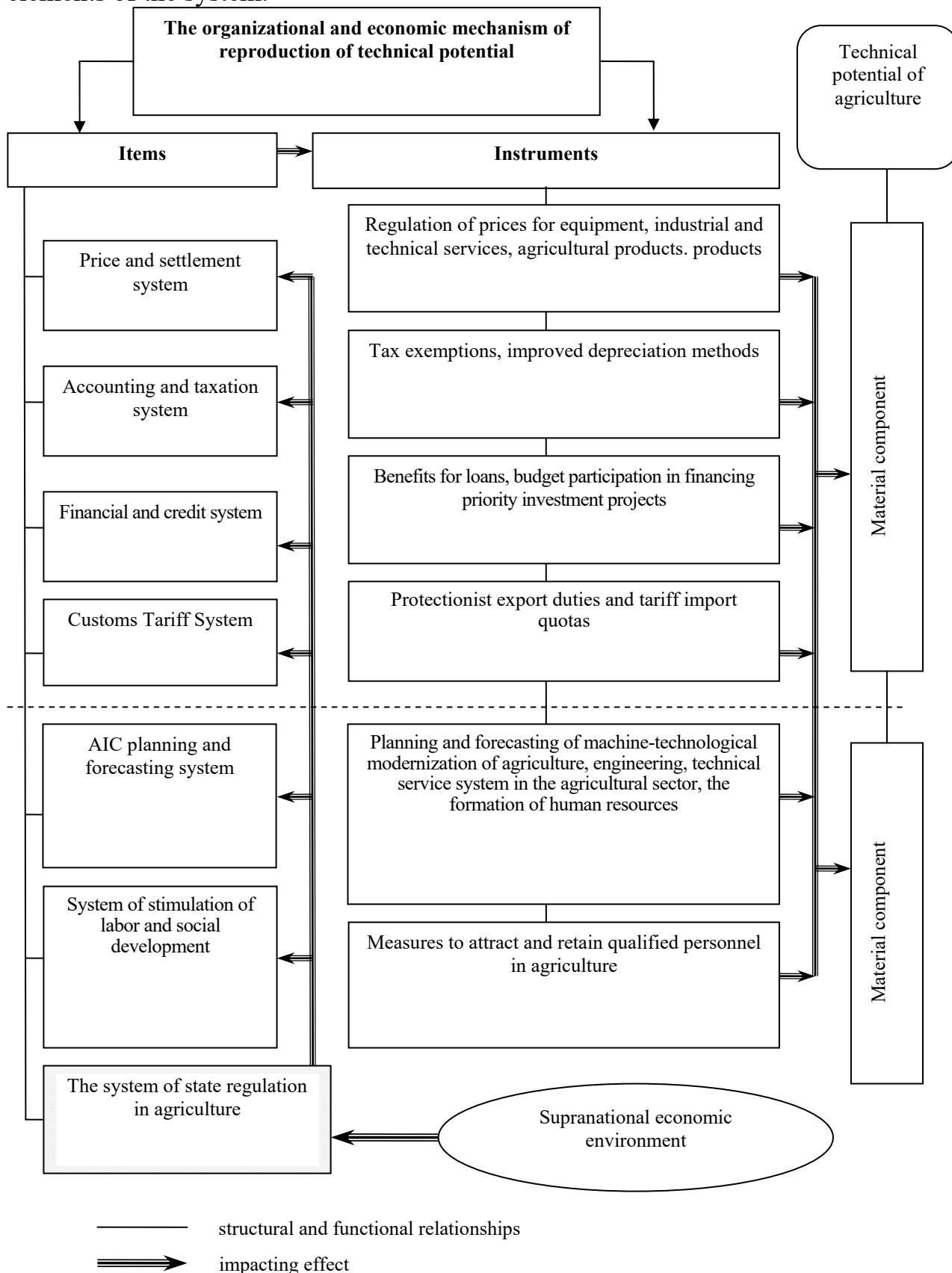

Figure 1. Elements and tools of the organizational-economic mechanism for the reproduction of technical potential in agriculture

Source: developed by the author

Another important feature is manifested in an open economy, because with the integration into the world economic space, many external norms and rules begin to affect the system of domestic state support for agriculture. In this regard, we have developed a classification of measures for the reproduction of technical potential in agriculture according to the functional type and levels of management (Table 4).

Table 1

Systematization of measures for the reproduction of technical potential in agriculture by type and level of management

Activities aimed at the reproduction of technical potential in agriculture		
Level	Organizational events	Economic activities
Republican	<ul style="list-style-type: none"> - Development of forecasts and target comprehensive programs of technical re-equipment of agricultural production. - Improvement of the accounting system, depreciation policy, methods of valuation of fixed capital. - Development of technical and economic norms and standards for the AIC. - Improving the system of training and retraining of engineering personnel. - Creating a unified information technology system 	<ul style="list-style-type: none"> - Implementation of federal programs to support the design, testing and production of new equipment. - State support of investment activity in the agro-industrial complex. - Improving the tax and customs policy of the means of production and agricultural products. - Alignment of price disparity - Implementation of the federal program to attract and retain personnel in rural areas
Regional	<ul style="list-style-type: none"> - Evaluation of technical potential, selection of priority areas for technical re-equipment of the regional agro-industrial complex. - Improvement of the technical service system in the region - Development of technical and economic standards, taking into account regional conditions - Development of recommendations on the choice of equipment, organizational forms of use, parity economic relations during technical service - Information and consulting support of engineering system 	<ul style="list-style-type: none"> - Support from the regional budget of investments in the formation of technical potential. - Support from the regional budget of regional enterprises of technical service. - Allocation of budget funds for the development and implementation of programs of regional agricultural engineering. - Implementation of regional programs to attract and retain staff. Financial support for research and development.
Economic	<ul style="list-style-type: none"> - Evaluation of technical potential, development of a strategy for technical re-equipment - Improving the depreciation and accounting policies of the company. - Development of a program for financing technical capacity upgrades. - Scientifically based choice of equipment and technologies, forms of use and maintenance of equipment. - Ensuring the availability of technical and economic information resources. 	<ul style="list-style-type: none"> - Implementation of the investment program from various sources: own funds, loans, leasing, foreign investors, state federal and regional support. - Material incentives for staff. - The use of on-farm socio-economic and leverage to attract and retain staff.

Economic levers at the state level should be aimed at stimulating domestic production of machinery, and its acquisition by agricultural producers, that is, in essence, provide mechanisms for regulating the market for machinery and other

means of production for agriculture, as well as financing research and development. works in this area [3,4,5].

Since the technical potential includes the personnel component, the development and implementation of measures for the preparation and involvement of engineering and technical personnel in the production should be an integral element of the organizational and economic mechanism at all levels.

Considering the regional level, it should be noted that its mechanism is provided by state administrative bodies of the regional agro industrial complex, services of material and technical support and technical service, dealer companies and companies, plants of regional agricultural engineering and other structures. Each of the components of this unit performs certain organizational and economic functions aimed at the reproduction of technical potential [6,7,8,9].

Conclusions. Like the economic mechanism as a whole, the mechanism of reproduction of technical potential with the entry of Uzbekistan into the WTO will experience additional impulses, new challenges of the external environment. It should be, on the one hand, more flexible, susceptible to innovations, and on the other, more stable in a little predictable external economic environment. The mechanism of reproduction of technical potential should be harmoniously built into the agro-food policy of the WTO, allow skillful maneuvering in the open market environment, resist possible economic sanctions, use the available opportunities in favor of the domestic producer.

The effectiveness of the economic mechanism is ensured through the integrated implementation of all activities. To the problem of efficiency, we turn to the methodological section of our study, since the scientific and practical interest is the study and development of methods that allow to give quantitative and qualitative characteristics of technical potential, assess the rate of reproduction, the effectiveness of the use of technical potential.

References:

1. Raizberg, B.A. Modern Economic Dictionary / B.A. Raizberg, L.Sh. Lozovsky, E.B. Starodubtseva. - 3rd ed. reclaiming and add. - M.: INFRA-M, 2001. - 480 p.
2. Minakov, I.A. Economics of an agricultural enterprise: textbook / I.A. Minakov, L.A. Sabetova, N.I. Kulikov. - M.: KolossS, 2003. - 528 p.
3. Kundius, V.A. Alignment of economic conditions and measures of state regulation of agroindustrial complex / V.A. Kundius // State regulation of agriculture: concepts, mechanisms, efficiency - Moscow: VIAPI them. A.A. Nikonov, Encyclopedia of Russian Villages, 2005. - 57 p.
4. Durmanov, AS (2017). Issues of the development of rice farms. SAARJ Journal on Banking & Insurance Research, 6 (5), 14-19. doi: 10.5958 / 2319-1422.2017.00021.2.
5. Durmanov, A. Sh., & Khidirova, MH (2017). Measures to increase the volume of exports of fruit and vegetable products. Economics, (9), 30-34. (in Russian).
6. Durmanov, A. Sh., (2018). It is a list of economic activities. Bulletin of Science and Practice, 4 (8), 113-122.
7. Durmanov, A. Sh., Umarov, S. R (2018). Economic-mathematical agricultural production. Asia Pacific Journal of Research in Business Management Vol. 9, Issue 6, June 2018, 10-21.

8. Durmanov, A. Sh. (2018). Foreign experience of organizational greenhouse farms. *Economics and Finance*, № 7. 20-28.
9. Umurzakov, U.P., Ibragimov, A.G., Durmanov, A.S. Development of the organizational and economic mechanism and the development of scientific, methodological and theoretical foundations for improving the efficiency of the rice growing industry to ensure the country's food security // *Science and Practice Bulletin. Electron. journals* 2017. №11 (24). P. 103-118. Access mode: <http://www.bulletennauki.com/umurzakov> . DOI: 10.5281 / zenodo.1048318

УДК 339.137.2:334.716:005.73

JEL Classification: M 12

Nikiforenko V.G.,

Doctor of Economics, professor,

Kravchenko V. O.

Candidat of economics, professor
Odessa national economic university

Никифоренко В.Г.,

доктор економічних наук, професор,

Кравченко В.О.

кандидат економічних наук, професор,
Одеський національний економічний університет

Никифоренко В.Г.

доктор экономических наук, профессор,

Кравченко В.А.,

кандидат экономических наук, профессор
Одесский национальный экономический университет

IMAGE AS A BASIS FOR COMPETITIVE ADVANTAGES OF THE ORGANIZATION

ІМІДЖ ЯК ОСНОВА КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ОРГАНІЗАЦІЇ

ИМИДЖ КАК ОСНОВА КОНКУРЕНТНЫХ ПРЕИМУЩЕСТВ ОРГАНИЗАЦИИ

***Abstract.** The article explores the role of image in the process of formation of competitive advantages of organizations. The analysis of the main scientific works and views on the value of the image in creating reputation, business credibility and the formation of competitive advantages of the enterprise. The influence of the image on increasing the efficiency of activities and enhancing the competitive advantages of the enterprise is determined. It has been substantiated that the development of theoretical concepts and methodological tools for strategic management of the organization's image in a competitive environment is an important scientific problem that is important, and the practical implementation of an action system with the image of adaptation will contribute to enhanced competitive advantages of the enterprise.*

***Key words:** image, competitive advantage, strategic management of image, competitiveness, positive image, reputation, business authority.*

***Анотація.** У статті досліджена роль іміджу в процесі формування конкурентних переваг організацій. Проведено аналіз основних наукових праць та поглядів на значення іміджу у створенні репутації, ділового авторитету та формування конкурентних переваг підприємства. Визначено вплив іміджу на підвищення ефективності діяльності та посилення конкурентних переваг підприємства. Обґрунтовано, що розробка теоретичних положень і методичного інструментарію стратегічного управління іміджем підприємства в умовах конкуренції є актуальною науковою проблемою, що має важливе значення, а*

практичне впровадження системи заходів іміджевої адаптації буде сприяти посиленню конкурентних переваг підприємства.

Ключові слова: імідж, конкурентна перевага, стратегічне управління іміджем конкурентоспроможність, позитивний імідж, репутація, діловий авторитет.

Анотація. В статті досліджена роль іміджа в процесі формування конкурентних переваг організацій. Проведен аналіз основних наукових трудов і поглядів на значення іміджа в створенні репутації, ділового авторитету і формування конкурентних переваг підприємства. Визначено вплив іміджа на підвищення ефективності діяльності і посилення конкурентних переваг підприємства. Обґрунтовано, що розробка теоретичних положень і методического інструментарія стратегічного управління іміджем організації в умовах конкуренції є актуальною науковою проблемою, маючою важке значення, а практичне впровадження системи заходів іміджевої адаптації буде сприяти посиленню конкурентних переваг підприємства.

Ключевые слова: имидж, конкурентное преимущество, стратегическое управление имиджем, конкурентоспособность, положительный имидж, репутация, деловой авторитет.

Постановка проблеми. Підвищення уваги науковців і практиків до корпоративної культури та іміджу продиктовано тим, що сьогодні успіх організації визначається репутацією основу якої складає корпоративна культура та позитивний імідж. Досвід багатьох успішних компаній свідчить, що використання принципів корпоративної культури дозволяє одержати високу ефективність виробництва й зайнятості, а також підвищити конкурентоспроможність. Разом з тим, слід підкреслити, що в умовах української економіки, з урахуванням особливостей її історичного минулого й сучасних проблем, ідеї корпоративної культури, авторитету й іміджу ще не знайшли широкого практичного впровадження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем формування, оцінювання іміджу організації займалися такі відомі вчені як Л. Браун, Б. Брюс, Ян.Х. Гордон, Б. Джи, Н. Енкельман, Дж. М. Лайхтф, Г. Падафет, Г. Почепцов, Є. Ромат, Дж.Р. Росситер, М. Спіллейн, А.К. Семенова, В.О. Сизоненко, О.В. Соґачова, І.М. Томілової, С. Ксьондза, І.Химича, В.Д. Шкардун, О.В. Шумкова та ін. Їх роботи слугували основою для проведення теоретичних і практичних досліджень.

Зрозуміло, що будь-яке дослідження складових корпоративного іміджу буде неповним без розгляду такого важливого елемента як корпоративна культура. Зміст поняття «корпоративна культура» передбачає сприйняття культури як цілісної єдності матеріального та духовного, як складної взаємодії всіх явних і прихованих, усвідомлених та неусвідомлених елементів, традицій та норм, а також корпоративних міфів та легенд, які виступають регулятором поведінки працівників. Термін «культура» – одне з найбільш широкоживаних та багатозначних, і тому досить поширених у повсякденному житті слів. Прояви культури доволі різноманітні, адже охоплюють усі сфери життєдіяльності суспільства та людського буття.

Поняття «імідж» було введено на початку 60-х років ХХ сторіччя К. Болдингом, який уперше виділив питання вивчення іміджу в окрему галузь, назвавши її іміджеведенням. Понятійно-категоріальний апарат поняття «імідж підприємства», зазначає С.Ксьондз «являє собою певну «суміш» понять: репутація, гудвіл, бренд тощо» [1, с. 28].

В.О. Сизоненко зазначає, що імідж – це позитивний образ будь-якої фірми, що формує стабільну конкурентну перевагу через створення загального образу, репутації, думки громадськості, споживачів і партнерів про престиж підприємства, його товари та послуги, після продажний сервіс [2, с. 420].

На думку О.В. Согачової, імідж – це навмисне спроектований в інтересах підприємства, що ґрунтується на особливостях діяльності, внутрішніх закономірностях, властивостях, перевагах, якостях і характеристиках образу, який входить у свідомість (підсвідомість) цільової аудиторії, відповідає її очікуванням і вирізняє компанію від аналогічних [3, с. 87].

Л.Орбан-Лембрик вважає, що імідж (від англ. *image* – образ) – це враження, яке організація та її працівники справляють на людей і яке фіксується в їхній свідомості у формі певних емоційно забарвлених стереотипних уявлень (думках, судженнях про них) [4, с. 543].

У роботах І. Томілової досліджується значущість іміджу для діяльності організації та зроблено висновок, що корпоративний імідж – це образ організації в уявленні суспільних груп. Позитивний імідж підвищує конкурентоспроможність підприємства на ринку. Він приваблює клієнтів та партнерів. Полегшує доступ організації до ресурсів (фінансових, інформаційних, людських, матеріальних) [5, с.29].

Джерела сучасного уявлення про імідж мають соціологічну й психологічну основу й відносяться до робіт видатних мислителів Дж. Келли, Д. Мида, С. Московичи, У. Томаса.

Імідж можна розглядати з багатьох позицій, які пояснюють різноманітність її проявів та уможливають розмаїття дефініцій. Незважаючи на значну кількість визначень культури, можна виділити в них загальні положення. У рамках будь-якої теорії культури мова завжди йде про:

а) результат людської життєдіяльності;
б) формування певних зразків, стандартів, правил;
в) прагнення до поліпшення та розвитку вихідних позицій;
г) об'єктивність, тобто незалежність існування певної реальності, створеної людиною, від якої потрібно відштовхуватися, яку не можна не враховувати. Таким чином, можна виділити наступні положення, які визначають та характеризують імідж як:

- продукт спільної життєдіяльності людей в системах соціальних цінностей, звичаїв, стандартів, правил, а не успадковується генетично;

- динамічне явище зі здатністю породження нових форм та способів задоволення потреб працівників, що також сприяє адаптації до мінливих зовнішніх факторів;

- імідж сприяє самоідентифікації суспільства та його членів, служить для розпізнання «своїх» і «чужих», а також є своєрідним захисним та обмежуючим бар'єром між її носіями та зовнішнім середовищем.

Очевидно, що термін «імідж» може бути застосований до соціальної групи різної величини. Тією ж мірою це відноситься і до організації: корпоративна культура - невід'ємна частина будь-якої організації та середовища її існування.

Для визначення ролі іміджу у формуванні конкурентних переваг, автор використала порівняльний аналіз застосовуваних визначень конкурентної переваги Ю. Івановим [6. с.83-85]. Існуючі визначення поняття «конкурентна перевага», наведено (табл. 1).

Таблиця 1

Існуючі визначення поняття «конкурентна перевага»

Автор, джерело	Визначення терміну «конкурентні переваги»	Особливості визначення
Б.Карлоф [7, с.59]	Конкурентні переваги формуються численними факторами: ефективним виробництвом, володінням патентами, рекламою, грамотним менеджментом, відношенням до споживачів	Поряд з продуктивністю використання ресурсів (ефективність виробництва) виділено наявність їх окремих видів
М. Портер [8, с.200]	Сукупність факторів, що визначають успіх або неуспіх підприємства в конкуренції; продуктивність використання ресурсів	Наведене визначення характеризує конкурентну перевагу як позитивну відмінність у продуктивності використання ресурсів
Ж.-Ж.Ламбен [9, с.368]	Характеристики або властивості (атрибути) товару або торговельної марки, що забезпечують фірмі перевагу над прямими конкурентами	Конкурентна перевага підприємства розглядається, перш за все, з позицій товару
А. Шевченко [10, с.89]	Характеристики товарів (споживчі властивості), специфічні умови виробництва й продажу, додаткові послуги, які відрізняють діяльність фірми й створюють її переваги над прямими конкурентами	Підхід до терміну «конкурентна перевага» з позиції товару доповнено й розширено

Ю. Іванов зазначає, що «під конкурентною перевагою слід розуміти позитивні відмінності підприємства від конкурентів у деяких або в усіх видах діяльності, які забезпечують підвищення соціально-економічної ефективності в короткостроковому періоді й виживання в довгостроковому за рахунок постійного пошуку нових можливостей і швидкої адаптації до навколишнього середовища та умов конкурентної боротьби, що змінюються» [там же, с.83].

Конкурентна перевага це позитивні відмінності підприємства від конкурентів у деяких або в усіх видах діяльності, які забезпечують підвищення соціально-економічної ефективності в короткостроковому періоді й виживання в довгостроковому за рахунок постійного пошуку нових можливостей і швидкої адаптації до навколишнього середовища та умов конкурентної боротьби, що змінюються. Конкурентні переваги формуються численними факторами, а саме.

наявний стиль внутрішніх та зовнішніх ділових і міжособистісних відносин персоналу; офіційна атрибутика: назва підприємства, емблема, товарний знак; надійність; порядність; гнучкість; культура; соціальна відповідальність.

Найбільш повну характеристика позитивного іміджу визначають наступні складові: зовнішній вигляд підприємства і стиль роботи керівництва; інформація підприємства про свою діяльність; якість і товарний вигляд продукції; відношення з контактними аудиторіями; організація праці; зовнішній вигляд і поведінка персоналу; оснащеність підприємства ресурсами, наявність резервів; публічна звітність і ступень доступу до інформації про діяльність підприємства.

Метою статті є обґрунтування ролі іміджу в системі створення конкурентних переваг організації.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах конкурентної ринкової економіки набуває гостроти питання іміджу підприємства, оскільки кожна організація функціонує в економічному просторі, де склалися певні моральні устої, принципи, культура. Саме тому, менеджери повинні формувати свої стосунки з підлеглими, партнерами на засадах поваги, культури, довіри, етики.

Такі умови управління підприємством обумовлюють необхідність виділитися із сукупності собі подібних, завоювати певну відомість, покращити репутацію, тобто створити своє «неповторне, особливе обличчя», тобто імідж.

Таблиця 2

Вплив іміджу на посилення конкурентних переваг підприємства

(складено та доповнено за [11, с.113])

Зміст основних напрямків впливу	Результат впливу
Фактори внутрішнього впливу	
Забезпечують позитивний морально-психологічний клімат та згуртованість.	Підвищення продуктивності праці та якості роботи.
Формують у працівників чітке розуміння, які дії потрібні для створення формальних правил.	Підвищує якість комунікацій.
Підвищують якість процесу управління й спрощує реалізацію управлінських рішень.	Оптимізація процесу прийняття рішень, їх якості.
Сприяють прийняттю рішень творчого характеру й умінню працювати в команді.	Розвиток навичок командної роботи, ініціативи робітників
Фактори зовнішнього впливу	
Формують позитивний імідж підприємства в бізнесі-середовищі.	Спрощення комунікацій з бізнесами-партнерами.
Сприяють згуртованості споживачів, постачальників і партнерів по бізнесу	Сприйняття партнерів як колег й скорочення трансакційних витрат.
Підвищують питому вагу компанії на відповідному ринку	Збільшення прибутків компанії
Формують престиж і авторитет управлінського апарата в ділових колах і серед споживачів.	Збільшення гудвіла, ріст іміджу (репутації) компанії

Позитивний імідж організації залежить від певних факторів: ефективності управління; корпоративної культури; якості та конкурентоспроможності

товарів (послуг); тиражування імені організації через засоби масової інформації.

В сучасних умовах імідж є однією з найважливіших характеристик підприємства, чинником довіри до нього та його товару (послуги), а отже, є умовою його процвітання.

Імідж створюється цілеспрямованими зусиллями та залежить від кожного працівника й джерела формування іміджу нескінченно різноманітні.

Вищевикладене дозволило узагальнити основні напрямки впливу іміджу на посилення конкурентних переваг підприємства (табл.2).

Практика корпоративного управління свідчить, що активне залучення працівників до справ підприємства, а саме: формування позитивної трудової етики; розробка програми культурної адаптації буде створенню позитивного іміджу. Досвід провідних підприємств м. Одеси свідчить, що запорукою конкурентних переваг стало впровадження система стратегічних принципів створення позитивного іміджу підприємства (табл. 3).

Таблиця 3

Стратегічні принципи створення позитивного іміджу організації як основи конкурентних переваг підприємства (розроблено авторами)

№	Стратегічний принцип	Коментар
1.	Пошук та залучення працівників-новаторів	Довгострокова орієнтація готових ризикувати, які не бояться відповідальності
2.	Постійне зіставлення поточних цілей і створення фундаменту до майбутніх змін	Пояснюючи «чому», керівництво демонструє повагу до тих, кого залучає до процесу розвитку (зміни) іміджу.
3.	Активне залучення працівників до справ підприємства	Формування позитивної трудової етики; розробка програми культурної адаптації буде створенню позитивного іміджу
4.	Регулярне надавати достовірної інформації	Керівництву рекомендовано регулярно й ширше ділитися інформацією з підлеглими та залучати їх до прийняття управлінських рішень
4.	Проводити символічні зміни	Більшість важливих складових зміни іміджу супроводжуються зміною символів. Символи допомагають формуванню нового бачення її іміджу (дідового авторитету).

Дослідження, які було проведено авторами на низці одеських підприємств і організацій протягом 2016-2017 рр., показали, що персонал позитивно відноситься до формування позитивного іміджу (табл. 4). При цьому необхідність формування позитивного іміджу зазначають більше працівники великих і середніх торговельних підприємств, ніж працівники малих підприємств.

Дані таблиці 4 наочно демонструють ставлення працівників до необхідності формування позитивного іміджу підприємства. Таке ставлення працівників можна пояснити тим, що мало українських підприємств мають спеціальні служби, які займаються формуванням і впровадженням корпоративних цінностей та зокрема формуванням позитивного іміджу.

Відношення працівників щодо формування позитивного іміджу підприємства, %

	Працівники		
	великих підприємств	середніх підприємств	малих підприємств
Безумовно так	30,23	28,14	20,12
Скоріше так	40,14	28,26	25,15
Скоріше ні	16,29	14,23	23,13
Безумовно ні	4,25	3,36	12,22
Важко сказати	4,25	5,15	10,12

Тому керівництву українських підприємств ще необхідно усвідомити значимість іміджу, який все частіше називають нематеріальною основою розвитку й успіху будь-якого підприємства та його персоналу.

Висновки та пропозиції. Узагальнення результатів дослідження щодо значущості позитивного іміджу в системі посилення конкурентних переваг організації дозволяє зробити наступні висновки:

1) результатом дослідження є висновок, що позитивний іміджу організації проявляється у тому, що поведінка та повсякденні норми, імідж визначають успіх підприємства, а отже його конкурентні переваги;

2) парадигма досягнення конкурентної переваги перетерпіла значні зміни, на перший план у конкурентній боротьбі стали виходити нематеріальні активи підприємства, у тому числі його імідж.

3) корпоративний імідж є важливою складовою конкурентних переваг, тобто стратегічним контентом, що забезпечує адаптивну реакцію на зміни ринкового середовища, а отже лідерство на ринку та стійку конкурентну перевагу.

Подальшою перспективою наукових розробок мають стати питання аналізу стійкої конкурентної переваги на засадах формування позитивного іміджу підприємства.

Бібліографічні посилання:

1. Ксьондз С., Яскал І., Мадей І. Концептуальні підходи до кількісного визначення іміджу підприємства // Ефективна економіка. – 2013. – № 3. – С. 26-32.
2. Сизоненко В. О. Сучасне підприємництво: довідник. – К.: Знання-Прес, 2007. – 440 с.
3. Согачева О.В. Имидж организации как фактор и индикатор ее конкурентоспособности / О.В. Согачева, Е.С. Симоненко // Молодой ученый. – 2014. – № 19. – С. 367-369.
4. Орбан-Лембрик Л. Е. Психологія управління: посібник. – К.: Академвидав, 2003. – 568с.
5. Томилова М. Модель имиджа организации // Менеджмент и менеджер. – 2007. – № 9. – С. 26-32.
6. Иванов Ю. Б. Управление конкурентоспособностью предприятия. Ю.Б. Иванов, М.О. Кизим, О.М. Тищенко, О.Ю. Иванова, О.В. Ревенко, Т.М.Чечетова-Терашвілі. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2010. – 319 с.

7. Карлоф Б. Деловая стратегия: концепция, содержание, символы ; пер. с англ. / Б. Карлоф. – М.: Экономика, 1991.- 239 с.
8. Портер М. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов / М. Портер; пер. с англ.- М.: Альбина Бизнес Бук, 2006. – 454 с.
9. Ламбен Ж.-Ж. Менеджмент, ориентированный на рынок ; пер. с англ. / Под ред. В. Б. Колчанова / Ж.-Ж. Ламбен. – СПб.: Питер, 2004.- 800 с.
10. Шевченко Л. С. Конкурентное управление / Шевченко Л. С. - Харьков : Зспада 2004.- 520 с.
11. Кравченко В.О. Вплив організаційної культури та іміджу на ефективність та конкурентоспроможність підприємства / В.О.Кравченко // Вісник Донецького національного університету. – Серія В економіка і право. Спецвипуск. – 2012, том 1. – С.111-114.
12. Химич І.Імідж як важливий показник діяльності підприємства у сучасних умовах розвитку корпоративної культури // Економіка та держава. – 2009. – № 2.– С.59-60.
13. Шкардун В. Д., Ахтямов Т. М. Оценка и формирование корпоративного имиджа предприятия //Маркетинг в России и зарубежом. – 2011. – № 3. С. 36-38.
14. Шумкова О.В., Блюмська К.В. Економічна оцінка іміджу підприємства [Електронний ресурс] / О.В. Шумкова, К.В. Блюмська // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія “Фінанси і кредит”. – 2011. – №1. Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/Vsnau/2011_1/46Shumkova.pdf

References:

1. Ksondz S., Yaskal I., Madei I. Kontseptualni pidkhody do kilkisnoho vyznachennia imidzhu pidpriemstva// Efektyvna ekonomika.– 2013. – № 3. – S. 26-32.
2. Syzonenko V. O. Suchasne pidpriemnytstvo: dovidnyk. – K.: Znannia-Pres, 2007. – 440 s.
3. Sohacheva O.V. Ymydzh orhanyzatsyy kak faktor y undyktor ee konkurentosposobnosti / O.V. Sohacheva, E.S. Symonenko // Molodoi uchenyi. – 2014. – № 19. – S. 367-369.
4. Orban-Lembryk L. E.Psykholohiia upravlinnia: posibnyk. – K.: Akademvydav, 2003. – 568s.
5. Tomylova M. Model ymydzh orhanyzatsyy // Menedzhment y menedzher. – 2007. – № 9. – S. 26-32.
6. Ivanov Yu. B. Upravlinnia konkurentospromozhnistiu pidpriemstva. Yu.B. Ivanov, M.O. Kyzym, O.M. Tyshchenko, O.Iu. Ivanova, O.V. Revenko, T.M.Chechetova-Terashvili. – X.: VD «INZhEK», 2010. – 319 s.
7. Karlof B. Delovaia stratehiya: kontseptsyia, sodержanye, symvoly ; per. s anhl. / B. Karlof. – M.: Ekonomyka, 1991.- 239 s.
8. Porter M. Konkurentnaia stratehiya: Metodyka analiza otraslei y konkurentok / M. Porter; per. s anhl.- M.: Albyna Byznes Buk, 2006. – 454 s.
9. Lamben Zh.-Zh. Menedzhment, oryentyrovannyi na rynek ; per. s anhl. / Pod red. V. B. Kolchanova / Zh.-Zh. Lamben. – SPb.: Pyter, 2004.- 800 s.
10. Shevchenko L. S. Konkurentnoe upravlenye / Shevchenko L. S. - Kharkov : Zspada 2004.- 520 s.
11. Kravchenko V.O. Vplyv orhanizatsiinoi kultury ta imidzhu na efektyvnist ta konkurentospromozhnist pidpriemstva / V.O.Kravchenko // Visnyk Donetskooho natsionalnoho universytetu. – Serii V ekonomika i pravo. Spetsvypusk. – 2012, tom 1. – S.111-114.

12. Khymych I. Imidzh yak vazhlyvyi pokaznyk diialnosti pidpryiemstva u suchasnykh umovakh rozvytku korporatyvnoi kultury // Ekonomika ta derzhava. – 2009. – № 2. – S. 59-60.
13. Shkardun V. D., Akhtiamov T. M. Otsenka y formirovanye korporatyvnoho ymydza predpriatyia // Marketynh v Rossyy y zarubezhom. – 2011. – № 3. S. 36-38.
14. Shumkova O.V., Bliumska K.V. Ekonomichna otsinka imidzhu pidpryiemstva [Elektronnyi

Rashidov Jamshid Xamidovich,

Candidate of Economic Sciences, Ass. Professor of the Department "Manajement"

Xamraeva Shaxnoza Ilhom qizi,

Shaybekov Tursunmurad Khayrullo ugli

Masters of the department "Management",

Tashkent Institute of Irrigation and Agricultural Mechanization of Engineers,
Uzbekistan

CLASSIFICATION OF INDICATORS OF TECHNICAL POTENTIAL ASSESSMENT AND FORMULATION METHODOLOGICAL TASKS

***Abstract:** The article considers the methodological objectives of the study in the system of indicators for assessing the technical potential of agriculture, an effective indicator of the socio-economic efficiency of the formation and use of the technical potential of agriculture, examples of indicators for quantifying the material component of the technical potential, the need for comprehensive analysis and solving real economic problems, taking into account the uncertainty external environment and multi-criteria. Multi-criteria are described by a set of performance criteria that are contradictory. This article proposes a classification of the tasks of choosing effective strategic decisions using a set of criteria and in the presence of an ambiguous environment.*

***Keywords:** technical potential, dimensionless, cost, natural indicators, quantitative assessment materials.*

Introduction. The basis of the assessment of the object being studied should be indicators that allow you to comprehensively describe its quantitative and qualitative characteristics, trace the dynamics of development and justify the forecast for the future. As noted earlier, the technical potential in agriculture is a combination of material and human resources related production and technical relations. The complexity of this concept implies a systematic approach to its assessment. As a complex object at all levels of the management hierarchy, technical potential cannot be characterized by a single criterion, but only by a system of interrelated and mutually complementary indicators, as well as a generalized assessment.

Analysis of recent research and publications. For more than 20 years, great attention has been paid to the formation and use of the production potential in such reputable scientific organizations as VNIESH, VNIETUSKH, GOSNITI, VIM. These issues are addressed by regional agricultural research institutes of economic and technical specialization.

The most significant contribution to the study of the effectiveness of the material and technical potential, the organizational and economic mechanism, its formation was made by Umurzakov P. P., Umarov S.R., Khushmatov N., Nazarova F., Sultanov B.F., Tulaboev A.K. Yurlov F.F., Bolonicheva T.V., Novikova V.N. etc. A number of ideas, concepts, principles that these and other specialists have developed in relation to the conditions of a planned economy and the transition

period to the market have not lost their significance and can be used as a research methodology on the formation and effective use of existing potential.

They enriched our understanding of the material and technical potential as an economic category, the emergence of market relations in the formation of the material and technical base of agricultural enterprises. However, the conditions of production are constantly changing, so the solution of individual issues requires clarification. Among them - taking into account regional specifics, the use of intensive technologies in the modern conditions of integrated production, attracting foreign investment, regulatory planning material costs.

Results. Depending on the content and direction of use, the entire set of indicators for assessing technical potential can be grouped as follows: the presence of elements of technical potential (quantitative assessment); quality of technical potential elements; intensity of use of technical potential; the rate of reproduction of technical potential; the result of the use of technical potential.

Indicators of quantitative assessment of the material component of the technical potential (machine-tractor and car park, production equipment, etc.) and labor component (engineering and technical personnel) are widely studied and described in the scientific and methodological literature. The development and improvement of methods for calculating these indicators was not part of the objectives of the presented research. Based on the generalization of the methodological works of a number of authors [2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 etc.], indicators of a quantitative assessment of the material component of the technical potential are classified by the following features: by type of indicator: absolute and relative; by the method of measurement: natural, cost, conditional, dimensionless; according to the method of production: actual, estimated, normative; by the level of generalization: by the agricultural organization, by the municipal district, at the level of the agro-industrial complex of the region (district, region), at the country level, at the level of the community of countries (EU, EurAsEC, etc.) [1, 2].

Based on the first two classification signs, we present a systematization of the main indicators characterizing the material component of the technical potential (table 1).

According to the method of obtaining, almost all quantitative indicators can be actual, calculated and regulatory and reflect the activity of a business entity at a different level of generalization (organization, municipal district, region, federal district, federation).

The qualitative assessment of the material component of the technical potential is a subject not so much in the field of economics as technical sciences. The operational and technological parameters of the machines at various stages of their creation and use are regulated by the GOST system. The qualitative assessment of the labor component of the technical potential is characterized by a set of indicators of education, professional qualification of engineering and technical workers, age composition.

Indicators of intensity of use for individual elements of the technical potential are well studied. The use of machinery, machinery, equipment is characterized by the operating time for a certain period, expressed in units of time or volume of output

(work performed). The use of labor resources, including in the engineering and technical sphere, is characterized by the number of hours worked for a certain period of time, the coefficients of the use of working time and the availability of labor resources.

Table 1

Examples of indicators for the quantitative assessment of the material component of the technical potential

Indicators		By type of indicator	
		absolute	relative
By way of measuring	natural	<ul style="list-style-type: none"> - Number of tractors, combines, cars, agricultural products. machines, equipment (by type), pieces - Area of industrial buildings, m² - The length of the road network, km 	<ul style="list-style-type: none"> - The number of tractors, combines per 1000 hectares of arable land or the area of sowing of the relevant crops, pieces / ha. - The area of workshops and other premises for the repair and maintenance of machinery per 100 tractors, m² / unit. - Density of the road network, km / 1000 m² of territory
	conditional	<ul style="list-style-type: none"> - Number of tractors, fl. units - Number of cultivators, cond. units - Number of grain seeders, sr. units 	<ul style="list-style-type: none"> - Number of conventional tractors per 1000 ha of arable land, fl. units / ha - The number of cultivators per 1000 hectares of arable land, sm. units / ha - Number of grain drills per 1000 hectares of grain sowing, sm units / ha
	cost	<ul style="list-style-type: none"> - The average annual value of fixed assets, thous. UZS. - Cost of vehicles and equipment received during the year, thousand soums 	<ul style="list-style-type: none"> - Capital endowment for 1000 hectares of arable land, thous. Soums / ha - The capital-labor ratio per one average annual employee, thousand soums / person.
	dimensionless	<p>There are no dimensionless absolute figures</p>	<ul style="list-style-type: none"> - The share of the active part in the average annual value of fixed assets - Ratio of technical availability of machines - The ratio of the number of managers and specialists of engineering and technical services to the number of production workers

Source: developed by the author

As part of the indicators characterizing the rate of reproduction of material resources, the greatest attention in scientific research is paid to the criteria for working capital turnover. Well-known indicators are the turnover ratio and the duration of turnover. Given that theoretically recognized is the process of turnover of fixed capital, the assessment of its turnover is almost not paid attention in scientific research.

Indicators of the effectiveness of the use of individual elements of the technical capacity are capital productivity and capital intensity, labor intensity and level of labor productivity. The final indicators are the general economic results of production. The most important problem, in our opinion, is to assess the effectiveness of the functioning of the technical potential as a single resource complex connected by certain production and technological relations. As a result, the methodological

tasks of the presented research in the general system of technical potential assessment are displayed schematically in Table 2.

Table 2

Methodological objectives of the study in the systems indicators for assessing the technical potential of agriculture

Types of technical capacity assessment indicators	Elements of technical capacity	
	Material component	Labor Bleed
Quantitative characteristic	Examples of indicators are presented in table 5	Number of engineering workers, staffing
	Comprehensive quantitative assessment	
Qualitative characteristic	Assessment of wear and replacement cost of existing machines. Comparative economic evaluation of new equipment and technology	The qualitative composition of the engineering staff in agriculture
Intensity of use	The amount of time worked, the amount of work performed and products manufactured, the utilization of equipment	The number of hours worked, the utilization of working time
Reproduction intensity	Reproduction rates. Reproduction term. Depreciation methods	Socio-demographic indicators of the reproduction of labor resources. Wage rate
The end result of using	Effective indicator of socio-economic efficiency of the formation and use of the technical potential of agriculture	

Source: developed by the author

The conducted research revealed the contradictions of the theory and the shortcomings of the methodology, which indicated the need to develop methods for the qualitative assessment of the material component of the technical potential at various stages of the reproduction process, namely:

- development of methods for estimating the replacement cost of machines based on aggregate cost depreciation;
- Improving the methodology for the economic evaluation of new equipment and technologies, taking into account the peculiarities of the turnover of the cost of fixed capital.

Conclusions. The need to assess the intensity of reproduction of fixed capital forms the task of determining the coefficient and the period of its turnover. The need to solve the problems of reproduction of the material component of the technical potential determines the conceptually new economic and reproduction approach to depreciation as the main source of formation of the means of labor and a tool of state influence on reproduction processes in agriculture. The existing system of individual indicators characterizing the presence and use of individual factors of production does not allow obtaining a comprehensive view of the technical potential of the object under study, and therefore the task of developing an integrated assessment is posed. The possibility of a comprehensive measurement of technical potential is associated with the search for the most adequate effective indicator, which allows to

measure the degree of solution of the socio-economic problem of agricultural development as a result of optimal formation and effective use of technical potential.

References:

1. Yurlov F.F., Bolonicheva T.V., Novikova V.N. Evaluation of the effectiveness of innovation activities of economic systems and the choice of preferred solutions in conditions of uncertainty and multi-criteria. - N.Novgorod .: NSTU, 2012, 197 p.
2. Yurlov F.F., Bolonicheva T.V., Kotomin N.G. Methodological aspects and tools for making effective decisions when evaluating the innovation activities of economic systems. - N.Novgorod .: NSTU, 2010, 225 p.
3. Umurzakov, U., Ibragimov, A., & Durmanov, A. (2017). Development of organizational-economic mechanism and development of scientific-methodical and theoretical bases of increase of efficiency of the industry of rice cultivation to ensure food security of the country. *Bulletin of Science and Practice*, (11), 103-118 doi:10.5281/zenodo.1048318
4. Ibragimov A.G. & Durmanov A.Sh. Issues of the development of competitiveness and the prospects of specialization in rice farms // *SAARJ Journal on Banking & Insurance Research (SJBIR)*. Vol 6, Issue 5, Sept. 2017. DOI:10.5958/2319-1422.2017.00021.2 5.
5. Durmanov A.Sh., Yakhyaev MM, Measures to increase the volume of exports of fruits and vegetables // №4, November 2017. *Caspian Bulletin*.
6. Бахретдинова Х.А., Хасанов Б.У., Умаров С.Р «Экологический менеджмент» учебное пособие. . ТИИМ. 2014г.
7. Durmanov, A. (2018). Cooperation as a basis for increasing the economic efficiency in protected cultivation of vegetables. *Bulletin of Science and Practice*, 4(8), 113-122.
8. Durmanov, A., Umarov S (2018). Economic-mathematical modeling of optimization production of agricultural production. *Asia Pacific Journal of Research in Business Management* , 9(6), 10-21.
9. U. P. Umurzakov, A. G. Ibragimov, Durmanov, A. Sh. (2017). Sustainability factors for the development of regional agri-rice production in terms of food security. *Economics and Finance*, 1 (9), 201-207
10. Durmanov, A. (2018). Foreign experience the organizational-economic mechanisms of improving the activities of greenhouse farms. *Economics and Finance*,1(7), 21-28.

УДК 339.13:061

JEL Classification: M31

Sakun A.,

Candidate of philosophical Sciences, associate Professor,

Kalugina N.,

Candidate of economic Sciences

Starchenko A.

master student

Odessa national Academy of telecommunications n. a. A. S. Popov

Сакун А.А.,

кандидат философских наук, доцент,

Калугина Н.А.

кандидат экономических наук

Старченко А.В.

магистрант

Одесская национальная академия связи им. А.С.Попова

MARKETING INSTRUMENTS MANAGING FRANCHISING IN UKRAINE

МАРКЕТИНГОВЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ УПРАВЛЕНИЯ ФРАНЧАЙЗИНГОМ В УКРАИНЕ

***Abstract.** The article substantiates the role of the franchising strategy as an instrument for expanding sales networks, as an increase in the number of franchising points contributes to the rapid development of the firm. The popularity of franchising in Ukraine and in the world is substantiated, which is due to the fact that it creates favorable conditions for expanding the distribution networks of goods both on national and foreign markets, and also enables to increase the number of representative offices in a short period of time and at a small expense.*

***Keywords:** marketing, tools, management, franchising, Ukraine.*

***Аннотация.** В статье обоснована роль франчайзинговой стратегии как инструмента расширения сетей сбыта, ведь увеличение числа франчайзинговых точек способствует стремительному развитию компании. Обосновывается популярность франчайзинга в Украине и мире, объясняется тем, что он создает благоприятные условия для расширения сетей сбыта товаров как на национальных, так и на иностранных рынках, а также делает возможным увеличение количества представительств за короткий промежуток времени и с небольшими затратами.*

***Ключевые слова:** маркетинг, инструменты, управление, франчайзинг, Украина.*

Постановка проблемы. Среди новых экономических механизмов, инструментов и форм способствующих решению экономических проблем в Украине все большую популярность приобретает франчайзинг. В государстве заметно растет количество франчайзинговых компаний, появляются новые франчайзинговые сети. Все это благодаря тому, что франчайзинг имеет ряд преимуществ, которые позволяют снизить операционные расходы, уменьшить риски, повысить эффективность

производственной деятельности, укрепить конкурентоспособность экономики в целом, что особенно важно для Украины в современных условиях.

Анализ последних исследований и публикаций. Основы научного обоснования франчайзинга как прогрессивного метода ведения бизнеса заложили Г. Дж. Болт, Ю. Бондаренко, Дж. Эванс, Б. Карлоф, Д. Кауфман, Я. Корнаи, Дж. Стиглиц, углубили и дополнили М. Вудроу, В. Довгань, Д. Клейн, Р. Мартин, М. Мендельсон, А. Минклер, Д. Норт, И. Рыкова, Дж. Филдинг, Дж. Хэнсон и др.

Большой вклад в развитие проблемы франчайзинга сделали украинские ученые А. Кузьмин, Д. Баюра, А. Белорус, В. Будкин, И. Бураковский, Л. Гальперина, Н. Грущинская, М. Дудченко, Н. Комар, А. Кредисов, Д. Лукьяненко, В. Новицкий, Е. Панченко, Ю. Пахомов, А. Плотников, А. Поручик, А. Румянцев, С. Сиденко, Ю. Спекторов, А. Трушенко, А. Филиппенко, Ю. Федунь и другие.

Выделение нерешенных ранее частей общей проблемы. Развитие цивилизованного рынка в Украине невозможно без увеличения доли малого и среднего бизнеса, так как этот сектор наиболее динамично реагирует на рыночную конъюнктуру, что, в свою очередь, формирует необходимый импульс для структурной перестройки различных отраслей и создание дополнительных рабочих мест. В Украине становления малого и среднего бизнеса испытывает определенные трудности, которые обусловлены не только существующим законодательством, не создает благоприятных условий для развития бизнеса, но и тем, что люди, занятые в этой сфере, как правило, не имеют необходимой экономической и юридической базы знаний, без которых невозможно проведение серьезных маркетинговых исследований, принятия обоснованных решений по проблемам, связанным со сбытом товаров и услуг, а также выработкой эффективной стратегии и тактики для ведения конкурентной борьбы с крупными компаниями. Совокупность этих причин часто приводит вновь малые предприятия к банкротству.

Цель статьи. Определение маркетинговых инструментов, а в частности франчайзинговой стратегии ведения бизнеса, в системе управления франчайзингом в Украине.

Результаты исследования. В странах с развитой экономикой малый и средний бизнес составляют основу экономики, служат средами для апробации прогрессивных идей в бизнесе. В Украине же малые и средние предприятия находятся только на стадии развития, хотя уже сегодня сфера малого и среднего предпринимательства охватывает 85 отраслей экономики. В то же время действия государства в направлении содействия развитию малого и среднего бизнеса все еще сводятся к устранению административных барьеров [3, с. 2]. Однако, это обстоятельство не умаляет актуальности создания особых благоприятных условий для предпринимателей, защиты их от высоких экономических рисков.

В мировой системе рыночных отношений франчайзинг является одним из методов развития малого и среднего бизнеса, однако в Украине, если говорить о франчайзинге как элементе составляющей украинской экономики, он находится на стадии развития.

Становление и развитие франчайзинговой системы хозяйствования в Украине приходилось на начало 90-х годов, один из самых трудных периодов экономического развития государства. Именно в это время на фоне инфляции и приватизации начинали зарождаться предпринимательство и франчайзинг. Именно тогда очень важным для украинских компаний стал опыт западных стран, в которых стремительно внедрялся и развивался успешный метод экономической деятельности - франчайзинг.

Развитие франчайзинга в Украине можно разделить на три этапа: первый - выход на украинский рынок иностранных франчайзеров, второй - появление национальных франчайзи, третий - можно сказать, расцвет отечественного франчайзинга, когда большую часть рынка занимают украинские франчайзинговые сети.

Первые франчайзинговые системы, которые открывались на территории Украины были не национального происхождения, они создавались в рамках зарубежных брендов.

Одной из особенностей развития франчайзинга в Украине является то, что он представлен в основном сетями отечественного происхождения. Отчасти такая ситуация обусловлена простотой выхода на украинский рынок именно отечественных предприятий, поскольку от них требуется минимальная адаптация своего франчайзингового пакета к местным условиям. Кроме того, известные иностранные франчайзеры («Макдональдс», «Кока-кола» и др.) Открывают на территории Украины свои собственные предприятия, не используя франчайзинговую форму расширения деятельности, ссылаясь на следующие причины:

- несовершенство отечественного законодательства по защите интеллектуальной собственности;
- отсутствие достаточно квалифицированных потенциальных франчайзи;
- неготовность отечественных предпринимателей четко соблюдать установленные франчайзинговые стандарты деятельности, что может негативно повлиять на имидж торговой марки франчайзинговой сети.

Большое значение для развития франчайзинга на украинском рынке имеет Ассоциация франчайзинга Украины, которая была создана 29 декабря 2001. Ее задача - представлять интересы предпринимателей и их операторов, которые используют франчайзинговые соглашения, лоббируют их на правительственном уровне и предоставляют им практическую помощь при организации и продвижении на рынке. Представители Ассоциации выносят законодательные инициативы и другие предложения в органы власти и управления, организуют выставки, ярмарки, лекции, семинары, симпозиумы, конференции, поддерживают международные связи, заключают необходимые международные соглашения и участвуют в осуществлении мероприятий,

которые не противоречат международному праву. Ассоциация франчайзинга Украины сосредоточивает свое внимание в двух направлениях: развитие законодательства и образовательная деятельность. Ассоциация франчайзинга Украины представлена в Совете предпринимателей Украины при Кабинете Министров Украины, в Общественном экспертном совете по проблемам законодательства, в Конфедерации общественных объединений предпринимателей «Союз новой формации», в Общественной коллегии Государственного комитета Украины по вопросам регуляторной политики и предпринимательства, в Общественной коллегии при Председателе Государственной таможенной службы Украины [4].

В 2009 году была создана Федерация Развития Франчайзинга Украины. Инициаторами ее создания были представители Ассоциации Франчайзинга и группа компаний, которая заинтересована в поддержке и развитии малого и среднего бизнеса на Украине, инфраструктуры и предпринимательства. Приоритетами деятельности этой организации является интеграция в Европейский Союз и налаживание отношений сотрудничества международного бизнеса с представителями власти в Украине, франчайзинговыми предприятиями в Украине, а именно создание благоприятных условий ведения бизнеса в области франчайзинга, предпринимательства и инфраструктуры, а также привлечения прямых иностранных инвесторов в украинскую экономику.

Одной из особенностей франчайзингового бизнеса в Украине является то, что на украинском рынке представлены в основном отечественные франчайзинговые сети, это можно объяснить тем, что им нужна минимальная адаптация к условиям рынка. Однако более прибыльными являются те предприятия, которые открывают на украинском рынке иностранные франшизы, поскольку они пользуются большей узнаваемостью и прибыльным мировым брендом.

По данным Ассоциации франчайзинга в Украине наибольшая доля на рынке принадлежит мастер-франшизам, которые контролируют 30% денежного обращения на украинском рынке.

Подробнее проанализировав украинский рынок франчайзинга в 2017 году, можем сделать вывод, что украинские франчайзинговые бренды составляют 52%, европейские - 28%, бренды стран-участниц СНГ - 9%, американские - 8%, азиатские - 2%, бренды других стран - 1% .

Особенности франчайзинговых сетей, действующих на украинском рынке, по признаку страны происхождения франчайзера, прежде всего обусловлены внутренними экономико-финансовыми факторами формирования и развития франчайзинговых отношений предприятий, в частности, размером роялти, величиной инвестиций в создание и обеспечение деятельности франчайзингового предприятия, экономическими выгодами деятельности франчайзингового предприятия.

Достаточно популярным видом франчайзинга является экологический франчайзинг, деятельность которого ориентирована на экологию, защиту окружающей среды и здоровый образ жизни. На фоне глобальных экологических проблем, вызванных введением новых технологий в

экономическую деятельность, в частности в сельское хозяйство и пищевую промышленности, эколого-экономические вопросы приобретают все большую актуальность как предметы исследования.

Экологический франчайзинг является чрезвычайно прогрессивным направлением ведения бизнеса. Используя новейшие экологические технологии и экологически чистые продукты повышаются стандарты качества производства и увеличивается благосостояние потребителей, уменьшается вредное воздействие на окружающую среду и уменьшаются риски экологических катастроф, что несомненно имеет экономические последствия. Более того, это прибыльный бизнес, который уже получил широкое распространение в развитых странах мира.

Согласно экспертным оценкам Ассоциации франчайзинга Украины, франчайзинговые отношения предприятий в нашей стране успешно развиваются в области торговли (розничная торговля одеждой, промышленными и продовольственными товарами), общественного питания (фаст-фуды), оказание услуг индивидуальным потребителям (туристические, спортивные услуги, автосервис, обучение, услуги химчисток, салонов красоты и т.д.) и субъектам предпринимательства (консалтинг), производства [4].

Больше всего франчайзеров в Украине (94 бренды) работает в сфере торговли, что объясняется относительной простотой формирования франчайзингового пакета и построения взаимоотношений с франчайзи в этой сфере. От франчайзера требуется только формулировка требований торгового оборудования и оформления торгового помещения и дальнейшая поставка товаров для франчайзи. [1, с. 130].

В отличие от торговой деятельности в сфере общественного питания требует от франчайзера разработки детальной концепции предпринимательской деятельности и сопровождается рядом технических и технологических проблем, что приводит к меньшей заинтересованности со стороны потенциальных франчайзи. В Украине в сфере общественного питания работает 44 франчайзинговых бренда [2]. В то же время эта отрасль лидирует и по количеству франчайзи, которые функционируют, что объясняется конъюнктурой и тенденциями отечественного рынка общественного питания быстрого обслуживания.

Весьма перспективным направлением развития франчайзинга в Украине является сфера услуг. По состоянию на начало 2017 года в сфере услуг работало 56 франчайзеров. По прогнозам экспертов, в будущем эта отрасль выйдет на первое место по развитию франчайзинговых отношений. Объясняется это сравнительно небольшими затратами для начала предпринимательской деятельности в сфере услуг, а также перспективностью этой отрасли в связи с ростом спроса со стороны потребителей на услуги.

Выводы. Как видим, франчайзинг дает большие перспективы для отраслевого развития, поэтому нужно привлекать новые отрасли украинской экономики для развития с помощью франчайзинга. В сегодняшних реалиях развитие украинского предпринимательства, в первую очередь малого и среднего, осложняется повышенными коммерческими рисками. Реализация

современных бизнес-проектов требует от предпринимателя широких знаний в области управления, маркетинга, рекламы и умения учитывать особенности проекта. Отработка эффективной схемы и методов делопроизводства в каждом конкретном случае требуют больших материальных затрат. Организация бизнеса на условиях франчайзинга существенно снижает риски для обеих сторон франчайзингового бизнеса, так как в этом случае происходит использование уже отработанного бизнеса, который подтвердил свою эффективность.

В общем, система франчайзинга дает ряд преимуществ, которые позволяют более эффективно организовать бизнес с меньшими рисками и затратами, что повышает эффективность украинской экономики в целом. На этом этапе для украинского рынка является важным опыт европейских франчайзинговых сетей, которые внедряют высокие стандарты ведения бизнеса и жизни населения, а также повышают уровень глобализации и интернационализации экономики страны.

Таким образом, развитие франчайзинга может оказаться одной из наиболее эффективных форм поддержки малого и среднего бизнеса в Украине. Подытоживая, можно сказать, что несмотря на большое количество препятствий на пути франчайзинга в Украине, он является очень перспективным методом ведения бизнеса и оказывает положительное влияние на отечественную экономику. Так как Украина находится на пути вхождения в рыночные отношения и интеграции в Европейский Союз, франчайзинг становится эффективным методом ведения бизнеса по использованию новых технологий и увеличения уровня стандартов жизни.

Библиографические ссылки:

1. Гудзь О. Договір франчайзингу: світовий досвід і перспективи розвитку в Україні / О. Гудзь, О. Кохановська // Людина і політика. – 2003. – № 1. – С. 129–136.
2. Зайцев І. Договір, якого немає / І. Зайцев // Галицькі контракти. – 2006. – № 5. – С. 36–37.
3. Ногачевський О. Франчайзинг в Україні: проблеми та перспективи / О. Ногачевський // Економіст. – 2010. – № 3. – С. 2–5.
4. Офіційний сайт Асоціації франчайзингу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.franchising.org.ua>

References:

1. Gudz O. Franchising agreement: world experience and prospects of development in Ukraine / O. Gudz, O. Kokhanovskaya // Man and politics. - 2003. - No. 1. - P. 129-136.
2. Zaytsev I. Contract, which is not present / I. Zaitsev // Galician contracts. - 2006. - No. 5. - P. 36-37.
3. Nogachevsky O. Franchising in Ukraine: Problems and Prospects / O. Nogachevsky // Economist. - 2010. - No. 3. - P. 2-5.
4. Official site of the Association of Franchising of Ukraine [Electronic resource]. - Access mode: <http://www.franchising.org.ua>

УДК 378.014.61

JEL Classification: H61, M42

Sembiyeva L.M.,

Doctor of Economics, professor,
Eurasian National University named after L.N. Gumilyov,
Astana, Republic of Kazakhstan

Tazhbenova G.D.,

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor of Economics,
Eurasian National University named after L.N. Gumilyov,
Astana, Republic of Kazakhstan

Shakharova A.E.

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Eurasian National University named after L.N. Gumilyov,
Astana, Republic of Kazakhstan

Сембиева Л.М.,

доктор экономических наук, профессор,
Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева,
Астана, Республика Казахстан

Тажбенова Г.Д.,

кандидат технических наук, доцент экономики,
Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева,
Астана, Республика Казахстан

Шахарова А.Е.

кандидат экономических наук, доцент,
Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева,
Астана, Республика Казахстан

MODERN ASPECTS OF DEVELOPMENT OF THE STATE AUDIT IN THE CONDITIONS OF MODERNIZATION OF THE ECONOMY OF KAZAKHSTAN

СОВРЕМЕННЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО АУДИТА В УСЛОВИЯХ МОДЕРНИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНА

Abstract. Analyzed the modern aspects of the development of public audit in the context of the modernization of the economy of Kazakhstan.

Keywords: state audit, financing, state budget, economy, Kazakhstan

Аннотация. Проанализированы современные аспекты развития государственного аудита в условиях модернизации экономики Казахстана.

Ключевые слова: государственный аудит, финансирование, государственный бюджет, экономика, Казахстан

Постановка проблемы. Динамично развивающиеся процессы модернизации экономики обусловили необходимость дальнейшего развития

отечественного государственного аудита в соответствии с международными принципами.

Общая цель государственного аудита заключается в оценке эффективного использования государственных ресурсов, рационального распределения и использования бюджетных средств, сохранности и приращения государственной собственности.

В соответствии же с Законом о государственном аудите и финансовом контроле РК целью государственного аудита является повышение эффективности управления и использования бюджетных средств, активов государства и субъектов квазигосударственного сектора.

Исходя из вышеизложенного ключевая задача государственного аудита заключается в обеспечении объективного контроля эффективности объекта аудита, способствующего достижению государством поставленных стратегических задач развития страны.

Результаты исследования. Рассмотрим результаты деятельности Счетного комитета по контролю за исполнением республиканского бюджета в таблице 1.

Таблица 1

**Основные итоги аудиторской деятельности
Счетного комитета за 2015- 2017 годы, млрд. тенге**

Наименование показателей	2015 г.	2016 г.	2017 г.	Изменения, 2016/2015 гг.		Изменения, 2017/2016 гг.	
				млн тенге	%	млн тенге	%
Количество объектов, ед.	303	316	354	13	4,3	38	12,03
Объем средств, охваченных аудитом	2 871,2	3 736,4	29 592,1	865,2	30,1	25855,7	691,99
Установлено финансовых нарушений	1 301,7	159,5	307,3	-1142,2	-87,7	147,8	92,66
Неэффективно использовано	130,1	381,8	281,5	251,7	93,5	-100,3	-27,27
Объем средств, подлежащих восстановлению	128,9	155,8	307,3	26,9	20,9	151,5	97,24
Восстановленные средства наступившими сроками	87,2	95,1	198,5	7,9	9,1	103,4	108,73
Соотношение восстановленных сумм к средствам, выделенным на содержание Счетного комитета	74 : 1	71,1:1	108,1:1	-	-	-	-

Источник: данные Счетного комитета по контролю за исполнением республиканского бюджета

Как показывает таблица, за 2017 год Счетным комитетом проведено 25 аудиторских мероприятий. Количество объектов составило в 2017 году 354 ед., данный показатель в сравнении с 2016 годом вырос на 12,03%. По этой причине объем средств, охваченный аудитом значительно увеличился. Объем охваченный аудитом, составил 29 592,1 млрд тенге в 2017 году, по сравнению с 2016 годом данный показатель вырос в 7 раз.

Сумма финансовых нарушений в 2017 году составила 307,3 млрд тенге, по сравнению с 2016 годом данная сумма увеличилась на 92,66%.

Рассмотрим динамику изменения нарушений по итогам деятельности Счетного комитета на рисунке 1.

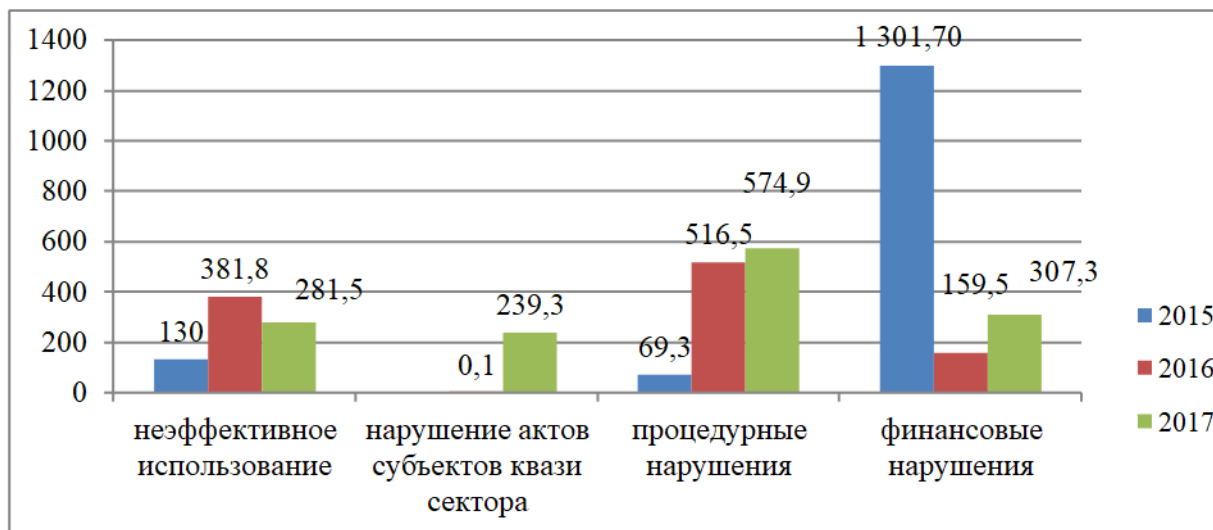

Рис. 1. Динамика изменения нарушений по итогам деятельности Счетного комитета 2015- 2017 годы, млрд. тенге

Источник: данные Счетного комитета по контролю за исполнением республиканского бюджета

Выявлено неэффективное использование бюджета на сумму 281,5 млрд. тенге, нарушения субъектов квазигосударственного сектора - 239,3 млрд. тенге, принятых на реализацию норм законодательства Республики Казахстан – 7 млрд. тенге и 3 535 нарушений процедурного характера.

Виды выявленных нарушений:

- выявлено 312 системных недостатков;
- направлено 97 рекомендаций по совершенствованию законодательства и организации деятельности объектов аудита;
- внесено 409 поручений об устранении допущенных нарушений и недостатков;
- привлечено к административной ответственности 183 лица, к дисциплинарной – 253 лица.

Основные итоги деятельности ревизионных комиссий показаны в табл.2.

Как показывает таблица, в 2016 году количество объектов, охваченных аудитом составило 3208 ед. и в 2017 году их количество несущественно выросло (на 35 ед. или 1,1%).

**Основные итоги аудиторской деятельности ревизионных комиссий
за 2015- 2017 годы, млрд тенге**

Наименование показателей	2015 г.	2016 г.	2017 г.	Изменения, 2017/2016 гг.	
				млн тенге	%
Количество объектов	3 264	3 208	3 243	35	1,1
Объем средств, охваченных аудитом	1 796	2 500	1 796,1	-704	-28,2
Установлено финансовых нарушений	414,7	236	787,4	551	233,6
Неэффективно использовано	10,1	34,8	38,1	3	9,5
Объем средств, подлежащих восстановлению	212	215,2	212	-3	-1,5
Восстановленные средства с наступившими сроками	188,9	81,9	184	102	124,7
<i>Источник: данные Счетного комитета по контролю за исполнением республиканского бюджета</i>					

Объем средств, охваченных аудитом в 2017 году составил 1 796 млрд тенге и по сравнению с 2016 годом данный показатель сократился на 28,2%. Это было связано с увеличением финансирования государственных программ.

Несмотря на то, что объем средств, охваченный аудитом сокращается, сумма нарушений существенно выросла, что является негативной тенденцией. Так в 2016 году сумма нарушений составила 236 млрд. тенге, а в 2017 году она выросла по сравнению с годом ранее на 551 млрд. тенге или 233,6%. Общая сумма нарушений за 2017 год - 787,4 млрд. тенге, из них финансовые – 415,3 млрд. тенге, процедурного характера – 372,1 млрд. тенге.

В 2017 году доля финансовых нарушений к объему средств, охваченных контролем, по сравнению с 2016 годом выросла на 7,1% и составила 23,1%.

Объем неэффективно использованных средств государства в 2017 году составил 38,1 млрд. тенге и по сравнению с 2016 годом он вырос на 3 млрд. тенге или 1,5%.

В результате аудиторских мероприятий, проводимых ревизионными комиссиями, выявлены нарушения в бухгалтерском учете и финансовой отчетности из-за плохого планирования бюджета, надежность и обоснованность расчетов в бюджетных приложениях не обеспечены, показатели целевых трансфертов не достигнуты, процедуры государственных закупок не соблюдены.

Особым объектом аудита эффективности являются *государственные программы*. Современная политика модернизации экономики Республики Казахстан осуществляется посредством именно реализации государственных и правительственных программ.

Оценка эффективности бюджетных программ проводится ежегодно, что позволяет оценивать не только степень освоения бюджетных средств, но и какой эффект они несут или конечный результат данных расходов.

Предварительный анализ этих программ показывает, что для финансирования реализации задач в рамках этих программ требуется более 18,2 трлн тенге.

Государственные программы, проводимые в отношении индустриально-инновационного развития составляют основную базу для оценки эффективности использования инвестиционных средств. Эффективность использования инвестиционных ресурсов направленных на реализацию Государственной программы индустриально-инновационного развития Республики Казахстан (ГПИИР) означает не только достижение количественных показателей, но и качественных.

ГПИИР на 2015-2019 года реализуется 3 года. Накопленный за годы индустриализации потенциал и государственная поддержка в рамках ГПИИР позволили обеспечить положительные темпы развития обрабатывающего сектора даже в условиях кризиса, что уже характеризует его эффект на экономику Казахстана. Эффективность проводимой государственной программы определяется степенью достижения заданных целей, его индикаторов.

По итогам периода за 2015-2017 годы обеспечено перевыполнение плана по 2 целевым индикаторам ГПИИР:

1) увеличение объема экспорта обрабатывающей промышленности – на 13,5 %;

2) увеличение объема инвестиций в основной капитал обрабатывающей промышленности – на 332,8 млрд. тенге или на 14,1% (запланированная сумма на 2015-2017 годы - 2 352,0 млрд. тенге, фактическая сумма за 2015-2017 годы - 2 684,8 млрд. тенге).

Частично исполнено:

1) реальный рост производительности труда в обрабатывающей промышленности;

2) снижение энергоемкости обрабатывающей промышленности.

Недостигнуты 2 из 11 показателей результатов ГПИИР:

Эффективность проведения ГПИИР подтвердил рост промышленного производства страны в 2017 году (107,1%) преодолев негативное воздействие кризиса.

В рамках реализации 92-го шага Плана нации Министерство национальной экономики изменило методологию разработки стратегических планов и программ развития территорий. В стратегических планах центральных государственных органов впервые прописывалась связь каждой цели с бюджетными программами с указанием ресурсов и показателей результатов.

В связи с этим, с 2016 года стало возможным объединить оценку достижения целей и эффективности использования бюджета в один блок оценки. Акцент был перенесен на определение конкретных результатов деятельности госорганов и установление их четкой связи с бюджетными

расходами.

Оценка по блоку «Достижение целей и показателей бюджетных программ» ориентирована на совершенствование практики государственного планирования и повышение результативности государственных органов в достижении страновых стратегических целей при эффективном использовании бюджетных средств.

Для достижения 5 целей стратегического плана Министерства финансов Республики Казахстан реализовано 20 бюджетных программ с суммой расходов 2 673 536,7 млн. тенге, которые были освоены на 99,9% (не освоено 2 210,5 млн. тенге). При этом среднее значение достижения прямых и конечных результатов 112 показателей указанных программ составило 96,3% (в 2016 году 94,1%).

Так, сумма полученных (с учетом штрафных вычетов) 78,13 баллов за 2017 год (из 100 возможных) свидетельствует о средней степени эффективности деятельности по достижению целей (за 2016 год - 65,34 балла).

Так, по итогам формирования программ на 2017-2019 годы приходим к выводу о том, что имеют место проблемы неэффективного использования средств: неудовлетворительное исполнение бюджета, минусы планирования и использования бюджетных средств, процесс использования средств бюджета не имеет прямого стимулирующего эффекта, необходимого для полноценного внедрения бюджетирования, ориентированного на результат, низкое качественно прорабатываемых бюджетных заявок на предмет соответствия заявленных средств целям стратегического плана и показателям бюджетных программ, что приводит к корректировке программных документов под фактический объем выделяемых средств.

Эффективность расходования бюджетных ресурсов предполагает определение экономического результата бюджетных затрат, эффективности планирования и использования бюджета. Это требует разработки критериев оценки для каждой бюджетной программы.

Несмотря на вышеупомянутые положительные результаты, в настоящее время в казахстанской системе государственного аудита возникают серьезные проблемы. Поскольку существует много проблемных вопросов, необходимо сосредоточиться на основных.

1. Основной проблемой является отсутствие целостности и систематичности деятельности государственного контроля. Полномочия Счетного комитета ограничиваются контролем за исполнением республиканского бюджета. Ревизионные комиссии не могут провести полноценный государственный аудит по реализации местных бюджетов, поскольку условия для полного осуществления их полномочий не созданы. Кроме того, функции и полномочия ревизионных комиссий дублируются функциями и полномочиями органа, уполномоченного Правительством (Комитет внутреннего государственного аудита Министерства финансов Республики Казахстан).

2. Существуют также проблемы методологического обеспечения деятельности по контролю. Контрольная деятельность является очень сложной

и многогранной функцией государства, которая не может быть выполнена качественно без адекватной методологической поддержки. Подходы различных органов к контролю за использованием бюджетных средств сильно различаются.

3. Недостаточная координация в работе различных контрольных органов, которая ведет к дублированию и параллелизму мер контроля, требует особого внимания. Вопрос об обмене информацией о планах мер контроля и отчета о проведенных контрольных мероприятиях, устранении выявленных нарушений не был разработан. На наш взгляд, низкая степень взаимодействия органов финансового контроля обусловлена, в частности, отсутствием координации деятельности государственного контроля.

4. Несовершенство бухгалтерского учета и финансовой отчетности, которое отрицательно влияет на налоговое администрирование и не обеспечивает полной мобилизации налогов, сборов и других платежей в бюджет, остается самой важной проблемой для государственного аудита.

В заключение хотелось бы отметить, что потребности практики модернизации экономики с целью придания ей инновационного качества диктуют необходимость совершенствования управления эффективностью использования общественных ресурсов. Система государственного аудита на этапе своего становления в условиях качественного изменения национальной экономической системы остро нуждается в научно-обоснованных практических и методических рекомендациях, выработанных на основе обобщения отечественного и зарубежного опыта.

Библиографические ссылки:

1. Государственный аудит. Учебник/под ред. Джамбурчина К. Астана: ЕНУ им. Л.Н.Гумилева. – 2016. – 375 с.
2. Бейсенова Л.З., Берстембаева Р.К. Планирование, контроль и оценка эффективности расходов бюджета. Учебное пособие. Мастер ПО – Алматы: Эпиграф. – 2017. – 220 с.
3. Зейнельгабдин А.Б. Государственный аудит как инструмент управления экономикой / Аудит. - Алматы «Адилет». – 2013. – №6. – С.96
4. Бейсенова Л.З., Алибекова Б.А., Шахарова А.Е. Әлемдік тәжірибедегі тиімділік аудиті //Статистика, учет и аудит. – 2018. – 2(69). – С.62-68
5. Сембиева Л.М., Никифорова Е.И., Серикова М. Развитие государственного аудита в рамках ЕАЭС // Материалы международной научно-практической конференции «Современные проблемы гуманитарных и социальных наук». – Астана. – 2016. – С.399-402.

References:

1. State audit. Textbook / ed. Dzhamburchina K. Astana: ENU. L.N.Gumilev. - 2016. - 375 p.
2. Besenova L.Z., Berstembaeva R.K. Planning, monitoring and evaluating the effectiveness of budget expenditures. Tutorial. Software Master - Almaty: Epigraph. - 2017. - 220 p.
3. Zeinelgabdin AB State audit as a tool for economic management / Audit. - Almaty "Adilet". - 2013. - №6. - p.96
4. Besenova L.Z., Alibekova B.A., Shakharova A.E. Длемдік тәжірибедегі тиімділік аудиті // Statistics, accounting and auditing. - 2018. - 2 (69). - P.62-68

5. Sembieva L.M., Nikiforova E.I., Serikova M. Development of state audit in the framework of the EAEU // Proceedings of the international scientific-practical conference "Modern problems of the humanities and social sciences." - Astana. - 2016. - P.399-402.

УДК 368:336:629.73(477)712(045)

JEL Classification: O16

Solovei Nadezhda

PhD in economics

National Aviation University, Kyiv

Соловей Н.В.

кандидат економічних наук, доцент
Національний Авіаційний університет, Київ

Соловей Н.В.

кандидат экономических наук, доцент
Национальный Авиационный университет, Киев

CURRENT STATE AND PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF INSURANCE SERVICES IN THE AVIATION DEPARTMENT OF UKRAINE

СУЧАСНИЙ СТАН І ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ В АВІАЦІЙНІЙ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ СТРАХОВЫХ УСЛУГ В АВИАЦИОННОЙ ОТРАСЛИ УКРАИНЫ

***Abstract.** The article considers the current state and problems of development of insurance services in the aviation industry. The essence of aviation insurance is disclosed, the specifics of aviation insurance are justified, and the insurance market of domestic aviation is investigated. The statistical data of the State Aviation Service of Ukraine are analyzed.*

***Keywords:** aviation insurance, air transport enterprises, insurance services, aviation insurance contract.*

***Анотація.** У статті розглянуто сучасний стан і проблеми розвитку страхових послуг в авіаційній галузі. Розкрито сутність авіаційного страхування, обґрунтовано специфіку авіаційного страхування, досліджено ринок страхування вітчизняної авіації. Проаналізовано статистичні дані Державної авіаційної служби України.*

***Ключові слова:** авіаційне страхування, авіатранспортні підприємства, страхові послуги, договір авіаційного страхування.*

***Аннотация.** В статье рассмотрено современное состояние и проблемы развития страховых услуг в авиационной отрасли. Раскрыта сущность авиационного страхования, обоснованно специфика авиационного страхования, исследован рынок страхования отечественной авиации. Проанализированы статистические данные Государственной авиационной службы Украины.*

***Ключевые слова:** авиационное страхование, авиатранспортные предприятия, страховые услуги, договор авиационного страхования.*

Постановка проблеми. На сьогоднішній день, мабуть, головне місце в транспортній системі світу займає повітряний транспорт, перевагами якого є висока швидкість доставки, регулярність польотів, високий рівень сервісу та ін.

Авіаційна мобільність населення України поступається Європейським країнам. Основними причинами даної ситуації є висока зношеність авіапарку, що негативно відбивається на забезпеченні безпеки польотів, дефіцит провізних місткостей, низька ефективність існуючого парку.

Авіаційне страхування - це страхування ризиків, які пов'язані з експлуатацією авіаційної та космічної техніки. В даний час немає чіткої системи класифікації видів авіаційного страхування. Більшою мірою авіаційне страхування є комбінованим і може охоплювати по одному полісу відразу кілька об'єктів страхування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню сучасного стану авіаційного страхування присвячено праці таких вчених, як: Саварін Л. А., Осадець С. С., Никулін А. М., Морозова І. Л., Соловей Н. В. та багатьох інших.

Детальна характеристика механізму взаємодії сторін при страхуванні авіаційного транспорту подана у дисертаціях Н. В. Соловей та І. Л. Морозової.

Метою статті є комплексний аналіз сучасного стану і проблем розвитку страхових послуг в авіаційній галузі України.

Виклад основного матеріалу. Авіаційне страхування - це загальна назва комплексу майнового, особистого страхування та страхування відповідальності, яка впливає із експлуатації повітряного транспорту і захищає майнові інтереси юридичних та фізичних осіб у разі настання певних подій, визначених договором страхування або законодавством.

Страхування відповідальності юридичних осіб являє собою специфічну послугу, в якій існує безліч тонкощів. На відміну від страхування конкретних товарно-матеріальних цінностей та активів «відповідальність» є абстрактним поняттям. Щоб установити наявність страхового випадку, необхідно довести наявність причинно-наслідкового зв'язку між діями чи бездіяльністю страхувальника та шкодою, яку понесла інша сторона.

Окремим сегментом ринку страхових послуг є авіаційне страхування, яке в Україні є обов'язковим. Порядок та умови проведення обов'язкового авіаційного страхування регламентуються Повітряним кодексом України, Законом України «Про страхування», Постановою Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку і правил здійснення обов'язкового авіаційного страхування цивільної авіації» від 6 вересня 2017 р. № 676.

Обов'язкове авіаційне страхування цивільної відповідальності в Україні проводиться для захисту інтересів пасажирів, експлуатантів та третіх.

Авіаційне страхування КАСКО передбачає відшкодування збитку тільки від пошкодження або конструктивної загибелі транспортного засобу. Наприклад, каско літака поширюється на: фюзеляж, двигуни, штурманське навігаційне і радіоустаткування і т.д.

Один з перших полісів зі страхування повітряних суден на випадок авіакатастрофи був виданий ще перед першою світовою війною в Лондоні. З того часу авіаційне страхування активно розвивається, і його вже розглядають не як вид авіаційних послуг, а скоріше як окремий ринок зі своєю інфраструктурою [5, с. 13].

Незважаючи на зростання пасажирообігу за рівнем авіаційної рухливості населення Україна істотно відстає від інших країн, один українець в середньому зробив 1 переліт. Для порівняння, авіаційна рухливість населення США вище в чотири рази - один американець робить в середньому в рік 2 перельоти. В середньому по 2-3 перельоти в рік роблять громадяни Німеччини, Бельгії, Ісландії.

В даний час число літаків в парку українських авіакомпаній скорочується, проте ростуть страхові суми, а разом з ними зростає і премія. Значний вплив на зростання страхових премій також має більш жорстке законодавство в галузі авіаційного страхування, збільшення лімітів відповідальності авіаперевізників.

Специфікою авіаційного страхування є його катастрофічна природа і величезні розміри наступаючих збитків. На світовому ринку авіаційного страхування сьогодні простежується жорстка конкуренція, перевищення пропозиції над попитом, зниження тарифів.

При встановленні ставок премії з авіаційного страхування застосовується принцип індивідуального підходу до оцінки ризику. При страхуванні повітряних суден, що здійснюють регулярні рейси з метою перевезення пасажирів, багажу і вантажів, основними критеріями тарифної ставки служать дані: за складом (кількості і моделей) літаків, їх дійсна вартість (на момент укладення договору), число пасажирських (вантажних) місць в кожному літаку, кваліфікації льотно-підйомного складу, річні показники пасажиро-кілометрів, літако-кілометрів і тонно-кілометрів, кількісне і вартісне вираження загибелі літаків за останні роки [6, с. 163].

Страхування цивільної відповідальності авіаперевізника у вітчизняній страховій практиці отримало розвиток порівняно недавно. Воно зумовлено необхідністю дотримання вимог міжнародного та національного авіаційного законодавства ряду країн при здійсненні міжнародних польотів, а також вимог Повітряного кодексу України щодо внутрішніх польотів. Страхування цивільної відповідальності авіаперевізника - вид страхування відповідальності, в якому об'єктом страхування є майнові інтереси, пов'язані з відповідальністю страхувальника.

На ринку авіаційного страхування України бізнес-авіація займає свою нішу. Найбільшими сегментами ринку є сегменти страхування великих авіакомпаній і страхування підприємств авіапромисловості. Але ринок страхування бізнес-авіації становить всього 4% від обсягу ринку страхування, і даний сегмент буде рости. Ринок страхування ділової авіації можна розділити на 4 сегменти: страхування аеропортових комплексів, страхування підприємств, страхування ділових літаків і порівняно новий сегмент - страхування ділових вертольотів, який буде найбільш активно розвиватися в найближчі роки.

Основною проблемою розвитку ринку авіаційного страхування в Україні слід вважати наявність різних адміністративних бар'єрів, що змушують власників реєструвати повітряні судна «на островах» і ставити їх під прапор місцевих операторів. При цьому місцеві оператори пропонують разом з послугами з управління повітряним судном ще й страхові послуги, якими власник і користується. Важливо зауважити, що в деяких випадках страхування

повітряного судна в рамках поліса великого закордонного оператора обходиться трохи дешевше, ніж купівля окремої страховки. Але тут є і зворотна сторона медалі. Адже страхування - це механізм розподілу грошей, тобто грошима багатьох покриваються збитки небагатьох. Адже в разі збитку у флоті, в рамках якого застраховане повітряне судно, власнику, як і іншим учасникам групового страхування на наступний рік вже доведеться платити більше [7].

Не менш значущою проблемою в Україні є жорстка конкуренція і, як наслідок, зниження тарифів. Однак все це відбувається на тлі стабільних показників аварійності та зростання виплат. 2017 р. приніс страховикам рекордно високі виплати. Крім цього з кожним роком скорочується кількість авіакомпаній.

Особливу увагу потрібно приділити і тому, що великі авіакомпанії за кордоном мають, як правило, більш широке покриття, ніж українські перевізники. Арсенал страхових продуктів, пропонує страховиками і брокерами на світовому ринку, набагато ширше, ніж те, що, як правило, бачать авіакомпанії України.

За даними Національного бюро із розслідування авіаційних подій та інцидентів із цивільними повітряними суднами та Державної авіаційної служби України, за всіма видами польотів у період з 2012 по 2016 р. з повітряними судами української реєстрації трапилося 477 інцидентів (89%), 28 серйозних інцидентів (5%), 21 аварія (4%) та 11 катастроф (2%). Водночас лише за 2017 р. з повітряними судами української реєстрації трапилось 53 інциденти (85%), п'ять серйозних інцидентів (8%), три аварії (5%) та одна катастрофа (2%). Ці дані стосуються всіх видів польотів, а саме: комерційних регулярних і нерегулярних авіаційних перевезень, авіаційних робіт та учбово-тренувальних польотів, а також авіації загального призначення.

На жаль, випадки пошкодження повітряного судна на землі під час стоянки або обслуговування на пероні непоодинокі. За 2017 р. в аеропортах України відбулося три таких інциденти. У даних випадках інспекційна комісія довела провину наземних служб аеропорту та суб'єктів комерційного обслуговування за пошкодження повітряного судна. Таким чином, урахувавши наявну систему добровільного страхування відповідальності перед третіми особами під час здійснення аеропортової діяльності, виникає багато питань щодо спроможність винної сторони сплатити нанесені збитки авіаперевізникам [4].

Відповідно до умов Стандартної угоди про наземне обслуговування ІАТА у розділі 8 передбачена відповідальність аеропортів та обслуговуючих компаній перед експлуатантами повітряних суден. Аеропорти всього світу та всі міжнародні авіакомпанії користуються зазначеною Стандартною угодою для укладення договорів. ІАТА встановила градацію ліміту відповідальності обслуговуючих компаній залежно від типів ПС, що використовують експлуатанти цього аеропорту. Максимальний ліміт відповідальності обмежений сумою в 1 000 000 дол. США для ПС типу B747, 787, A300, 380. При цьому збитки у розмірі менше 3 000 дол. США сплаті не підлягають. Для ПС типу Boeing серії 737, Airbus серії 320, MD серії 80 та 90 ліміт відповідальності

обмежено сумою в 750 000 дол. США. Для інших типів ПС ліміт відповідальності відповідно понижується.

Таким чином, доцільно використовувати світову практику в аеропортах України та запровадити обов'язкове авіаційне страхування аеропортової діяльності з наземного обслуговування для аеропортів та обслуговуючих компаній. Ураховуючи рекомендації IATA, доцільно встановити ліміти відповідальності для аеропортів та суб'єктів комерційного обслуговування у розмірах, передбачених IATA залежно від типу ПС, що обслуговується у цьому аеропорту.

Важливим фактором розвитку авіаційної галузі України є формування ефективного конкурентного середовища на ринку послуг із наземного обслуговування України та забезпечення вільного доступу до нього, що допоможе зменшити експлуатаційні витрати авіакомпаній та підвищити якість послуг, що надаються користувачам аеропорту.

Водночас значні суми страхових платежів для забезпечення лімітів відповідальності можуть негативно вплинути на формування ефективного конкурентного середовища на ринку послуг із наземного обслуговування України та сприятимуть монополізації ринку [8, с. 14].

Ураховуючи економічне становище аеропортів та суб'єктів комерційного обслуговування, в аеропортах України пропонується запровадити практику спільної відповідальності, тобто так зване «парасолькове» страхове покриття (*umbrella policy*). Це страхове покриття розповсюджене у світі та найбільш підходить до сьогодення аеропортів України. Таке страхове покриття передбачає, що аеропорт та суб'єкт комерційного обслуговування спільно сплачують страховий платіж для забезпечення необхідної суми ліміту відповідальності. При цьому відповідальність за забезпечення спільного ліміту відповідальності покладається на аеропорт.

Для суб'єктів комерційного обслуговування аеропортів доцільно встановити суму страхового платежу залежно від виду діяльності та показників роботи за минулий рік. Окрім того, у великих аеропортах України можуть здійснювати свою діяльність декілька сертифікованих суб'єктів комерційного обслуговування в одній сфері аеропортової діяльності, тому доцільно робити розрахунок суми страхового платежу безпосередньо для кожної обслуговуючої компанії.

В українських страховиків відсутній досвід перестраховування авіаційних ризиків, тому часто вони перестраховуються на західному ринку, в той час як було б корисно організувати надійну систему перестраховування і накопичення необхідних страхових ресурсів в Україні. В даний час близько 50% суми зібраних страхових премій українські страхові компанії передають за кордон, віддаючи частину ризиків своїм закордонним колегам, що призводить до того, що страховики України працюють як посередники, заробляючи на страхування, а на тій різниці між страховими тарифами, які оплачує авіакомпанія, і тарифом перестраховальника.

Більше половини страхових премій авіаційних компаній припадає на частку КАСКО. Найшвидше ростуть збори зі страхування повітряних суден, так

як авіакомпанії України модернізують свій парк літаками іноземного виробництва. У всьому світі на страхування повітряних суден доводиться не більше 1/3 всіх отриманих страхових зборів.

Страхування в авіації на даний момент потребує реформації і підтримки розвитку, так як розвиток авіаційного сектора в значній мірі залежить від розвитку страхування в даній області. В даний час ведеться робота по вдосконаленню страхової справи і розвитку законодавчої бази, в тому числі в плані забезпечення відповідності сучасним вимогам страхового захисту пасажирів.

Висновки. Операційна діяльність аеропорту пов'язана з обслуговуванням повітряних суден, застосуванням наземної спеціальної техніки та обладнання і несе в собі ризик виникнення аварійних ситуацій, що може призвести до пошкодження повітряних суден, травм чи загибелі пасажирів, що веде до значних компенсаційних виплат. Саме тому для аеропортів та сертифікованих суб'єктів комерційного обслуговування в аеропортах важливо мати надійний страховий захист своєї відповідальності. Ліміт страхової відповідальності повинен забезпечити покриття ризиків, що можуть виникнути внаслідок обслуговування повітряних суден, пасажирів, багажу та вантажу.

Водночас застосування обов'язкового авіаційного страхування аеропортової діяльності не повинно погіршити стан конкурентного середовища на ринку наземного обслуговування в аеропортах України, а навпаки, сприяти його розвитку.

Таким чином, аеропорти та сертифіковані суб'єкти комерційного обслуговування в аеропортах будуть приймати додаткові заходи для запобігання виникненню страхових випадків, покращення якості обслуговування пасажирів та авіакомпаній, вдосконалення аеропортової інфраструктури, а також буде зменшена можливість зловживання та шахрайства зі страховими виплатами.

На нашу думку, варто розвивати українське страхове законодавство, проводити заходи, які будуть спрямовані на підвищення якості авіаційної техніки, здійснювати консультації між страховиками і виробниками за підсумками випробувань зразків авіаційної техніки, а також сформувані умови для поділу ризику між декількома страховиками і забезпечити галузеві заходи, спрямовані на підвищення якості авіаційної техніки. Необхідно вирішити організаційний аспект, тобто розробити певний план дій, як в авіаційній, так і в страховій компанії на випадок серйозних авіаційних подій та катастроф. Насправді такий план є тільки в деяких великих авіакомпаніях, а в страхових компаніях, що не професійно займаються страхуванням авіаційних ризиків, подібний план відсутній.

Бібліографічні посилання:

1. Повітряний кодекс України від 19 травня 2011 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 48-49, ст.536.
2. Закон України «Про страхування» від 7 березня 1996 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, N 18, ст. 78.

3. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку і правил здійснення обов'язкового авіаційного страхування цивільної авіації» від від 6 вересня 2017 р. № 676. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/676-2017-%D0%BF>.
4. Офіційний сайт Державної авіаційної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://new.avia.gov.ua>.
5. Морозова І. Л. Механізм організації перестраховування авіаційних ризиків у страхових компаніях: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.06.01 / І. Л. Морозова. – Національний авіаційний університет. – Київ, 2006. – 20 с.
6. Никулин А. Взаимозависимость развития авиакомпании и аэропорта / А. Никулин // Авиатранспортное обозрение. – 2014. – Май. – С. 162–166.
7. Саварін Л. А. Страхування «КАСКО» повітряних суден в Україні / Л. А. Саварін [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://libfor.com/index.php?newsid=46>.
8. Соловей Н. В. Формування механізму взаємодії сторін при страхуванні авіаційного транспорту: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук: за спец. 08.00.04 / Н. В. Соловей. – Національний авіаційний університет. – Київ, 2007. – 19 с.

References:

1. The Air Code of Ukraine of May 19, 2011 // Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (BPD), 2011, No. 48-49, p.536.
2. The Law of Ukraine "On Insurance" of March 7, 1996 // Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy (VVR), 1996, No. 18, Art. 78
3. Resolution of the CMU "On approval of the procedure and rules for the implementation of mandatory aviation civil aviation insurance" dated September 6, 2017, No. 676. [Electronic resource]. - Mode of access: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/676-2017-%D0%BF>.
4. Official site of the State Aviation Service of Ukraine [Electronic resource]. - Mode of access: <http://new.avia.gov.ua>.
5. Morozova I. L. Mechanism of organization of reinsurance of aviation risks in insurance companies: author's abstract. dis for obtaining a scientific degree of the candidate of economic sciences on the specialty 08.06.01 / I. L. Morozov. - National Aviation University. - Kyiv, 2006. - 20 p.
6. Nikulin A. Interdependence of the development of the airline and the airport / A. Nikulin // Air Transport Review. - 2014 - May - P. 162-166.
7. Savarin L. A. Insurance of "KASKO" aircraft in Ukraine / L. A. Savarin [Electronic resource]. - Access mode: <http://libfor.com/index.php?newsid=46>.
8. Nightingale N.V. Formation of the mechanism of interaction of the parties in insurance of air transport: author's abstract. dis for obtaining the degree of Cand. econ Sciences: for special 08.00.04 / N.V. Nightingale. - National Aviation University. - Kyiv, 2007. - 19 p.

УДК 331.25:33.021.8
JEL Classification: G280

Soroka Larysa,
PhD, Associate Professor
Izmail State University of Humanities, Ukraine

Сорока Л.М.,
кандидат економічних наук, доцент
Ізмаїльській державний гуманітарний університет

Сорока Л.Н.,
кандидат экономических наук, доцент
Измаильский государственный гуманитарный университет

IMPROVEMENT OF PAYROLL ACCOUNTING ORGANIZATION AT THE ENTERPRISE OF TOURISM INDUSTRY

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ РЕФОРМИ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

АНАЛИЗ РЕЗУЛЬТАТОВ РЕФОРМЫ ПЕНСИОННОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ

***Abstract.** The paper provides in-depth analysis of existing topical issues of personnel salaries at enterprises of tourism industry in Ukraine. The work incorporates suggestions for stages of implementation of human capital assets accounting at service enterprises. With the purpose of enhancing informational capacity of human capital assets accounting, the study proposes to formulate the chart of accounts regarding investments in terms of categories of personnel with subsequent allocation to account 128 «Right of use of human capital assets». The paper further contains an elaborated Operating process chart of information flow with regard to human capital assets in the system of accounting records.*

***Keywords:** human capital assets, investments, intangible assets*

***Анотація.** Проаналізовано актуальні проблеми соціального захисту населення в Україні. Здійснено аналіз співвідношення розмірів заробітних плат та пенсій в Україні за період 2013-2017рр. Проаналізовано динаміку видатків ПФУ за джерелами їх отримання впродовж 2013-2017 рр. Розглянуто шляхи підвищення соціальної справедливості пенсійної реформи в Україні.*

***Ключові слова:** видатки, пенсійні виплати, соціальний захист, процес старіння нації, реформа*

***Аннотация.** Проанализированы актуальные проблемы социальной защиты населения в Украине. Осуществлен анализ соотношения размеров заработных плат и пенсий в Украине за период 2013-2017рр. Проанализирована динамика расходов ПФУ по источникам их получения в течение 2013-2017 гг. Рассмотрены пути повышения социальной справедливости пенсионной реформы в Украине.*

***Ключевые слова:** расходы, пенсионные выплаты, социальная защита, процесс старения нации, реформа*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Вітчизняна пенсійна система та її реформування – це одна з найбільш складних та важливих соціально-економічних проблем, що ставиться перед державою на сучасному етапі. Така ситуація була викликана через низьку ефективність існуючої пенсійної системи, заснованої на принципах солідарності.

Соціальний захист громадян України є першочерговою функцією держави, тому даний процес має вирізнятися ефективністю та спроможністю подолати будь-які кризотворчі фактори. Поставлена задача вважається виконаною з боку держави лише в тому випадку, коли люди похилого віку є забезпеченими пенсійними виплатами у достатньому розмірі, а працездатне населення впевнено у завтрашньому дні. Однак, перш ніж розпочинати процес реформування, необхідно суттєво підвищити рівень заробітної плати та встановити обґрунтовані пропозиції й співвідношення в системі трудових відносин. Через це, наведена проблема не може розглядатися у вузькому аспекті, оскільки розмір оплати праці – це джерело, яке забезпечує не тільки можливість існувати особам, що нині працюють, а й – пенсіонерам, що отримують свій дохід з огляду на сплачені у минулому страхові внески.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У науковій літературі наведено різноманітні дефініції терміну «видатки». Наприклад, у роботі Александрова В.Т. даний термін трактується як найважливіший показник фінансово-господарської діяльності установи бюджетного сектору, який використовується при визначенні результатів виконання кошторисів доходів та видатків, його безпосереднього аналізу, що покликаний виявити внутрішні резерви [1]. Лондаренко О.О. визначає, що видатки установ бюджетного сектору виступають у вигляді централізованих видатків, оскільки фінансуються коштами відповідних бюджетів. Тому вчений розглядає їх як прямі цільові витрати держави, які є запорукою її безперебійного та ефективного функціонування [2]. Джога Р.Т. наголошує, що під видатками бюджетної установи слід розуміти державні платежі, що не підлягають поверненню, оскільки не створюють й не відшкодовують фінансові вимоги [3]. Пасічник Ю.В. ототожнює видатки з витратами, які співвідносяться з економічними відносинами, на основі яких відбувається використання централізованих коштів за визначеними законом напрямками [4, с. 478].

Метою роботи є дослідження теоретичних і практичних аспектів реформи пенсійної системи в Україні.

Результати дослідження. З огляду на зазначені проблемні зони, варто приділити особливу увагу необхідності існування обґрунтованих співвідношень трудових затрат та заробітних плат, заробітних плат та пенсій, страхових внесків та соціальних виплат. З наближенням виокремлених співвідношень до оптимального значення, відбуватиметься процес розвитку та підвищення соціальної орієнтованості суспільства.

Отже, вартість робочої сили безпосередньо впливає на розмір пенсій, які, в свою чергу, виступають віддзеркаленням рівня життя людей похилого віку. Ринкові відносини провокують виникнення залежності між матеріальним станом пенсіонера та можливістю придбавати товари та послуги. Тому

найважливіший параметр, що відображає рівень життя осіб похилого віку, – це рівень їх доходів, основну частину яких, як правило, становить розмір пенсії співвіднесений до рівня цін на споживчі товари та послуги. Саме це співвідношення показує, чи спроможен пенсіонер задовольнити свої основні потреби.

Проведемо аналіз співвідношення розмірів заробітних плат та пенсій в Україні за останні п'ять років, результати подано у табл. 1.

Таблиця 1

Співвідношення розмірів заробітної плати та пенсії в Україні за 2013–2017 рр.

Показники	Роки					
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Мінімальна заробітна плата, грн.	1218,00	1218,00	1378,00	1600,00	3200,00	3723,00
Прожитковий мінімум для непрацездатних осіб, грн.	949,00	949,00	1074,00	1247,00	1373,00	1435,00
Мінімальна пенсія за віком, грн.	949,00	949,00	1074,00	1247,00	1373,00	1435,00
Середній розмір пенсії, грн.	1470,70	1526,10	1581,50	1699,50	1828,30	2562,40
Співвідношення мінімальної пенсії та мінімальної заробітної плати, %	77,91	77,91	77,94	77,94	42,91	38,54

Джерело: складено автором на основі [5, 6]

Проаналізувавши дані, наведені у табл. 1 можна зробити висновок, що мінімальний розмір пенсії за весь досліджуваний період був не меншим від прожиткового мінімуму для непрацездатних осіб, отже, ця законодавча норма виконується. Однак, саме співвідношення між мінімальною заробітною платою та пенсією ніколи не становило 100 %, як, наприклад, це було у 2005 році, коли пенсіонери були забезпечені у тій самій мірі, що й працездатне населення.

Після 2016 року позитивна динаміка змінила свій напрямок, при цьому відхилення спостерігається достатньо різке. У порівнянні із 2016 роком, у 2017 році співвідношення зменшилося на 35,03 %, а у порівнянні з даними на 01.07.2018 це відхилення збільшилося ще на 4,36 %. Така ситуація пояснюється тим, що приріст мінімальної заробітної плати був набагато більшим ніж приріст розміру мінімальної пенсії.

Розглянувши у табл. 1. співвідношення може досягти свого максимального значення лише в тому випадку, якщо один пенсіонер буде прирівнюватися до не менш як 2,5-3 працівників, що сплачують страхові внески. На сучасному етапі в Україні на одну особу похилого віка припадає дещо більше однієї особи працездатного віку. Така ситуація однозначно свідчить про погіршення рівня соціальної захищеності найбільш вразливих верств населення. Переконатися у цьому можна проаналізувавши дані, наведені у табл. 2.

Проаналізувавши дані, наведені у табл. 2, можна виокремити три основні тенденції, що є характерними для України на сучасному етапі її розвитку. По-перше, загальна чисельність населення України продовжує неухильно зменшуватися, навіть попри існування функціонуючої соціальної програми, що покликана підтримувати материнство. Так, впродовж досліджуваного періоду

цей показник зменшився на 3,16 млн. осіб або на 7,48 %. Така ситуація була спровокована демографічними процесами. Разом з тим, чисельність пенсіонерів також проявляє негативну тенденцію: за період, що аналізується, вона скоротилася на 1,91 млн. осіб або на 14,03 %.

Таблиця 2

Співвідношення кількості працездатного населення до кількості пенсіонерів в Україні за 2013-2018 рр.

Показники	Роки					
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Загальна чисельність населення України, млн. осіб	45,49	43,00	42,84	42,67	42,49	42,33
Чисельність зайнятого населення, млн. осіб	17,89	17,19	15,74	15,63	15,50	15,27
Чисельність пенсіонерів, млн. осіб	13,64	13,53	12,15	12,30	11,96	11,44
Частка пенсіонерів у загальній кількості населення, %	29,98	31,47	28,35	28,82	28,14	27,03
Співвідношення кількості пенсіонерів та працездатного населення, часток	1,31	1,27	1,30	1,27	1,30	1,33

Джерело: складено автором на основі [5]

По-друге, частка пенсіонерів у загальній чисельності населення України починаючи з 1980 р. та закінчуючи 2005 р. неухильно збільшувалася, що свідчило про існування у суспільстві так званого процесу «старіння нації», однак, аналізуючи дані останнього десятиліття, даний показник стабілізувався на рівні 30%. Щоправда така позначка і надалі залишається критичною, що викликає необхідність впровадження державою відповідних соціальних програм.

По-третє, співвідношення чисельності пенсіонерів до чисельності працездатного населення дорівнює, в середньому, 1:1,3, тобто, на одного пенсіонера припадає трохи більше однієї працюючої та перераховуючої страхові внески особи. Такий показник однозначно є далеким від оптимального, в результаті чого держава не має змогу забезпечити всіх пенсіонерів необхідним розміром страхових виплат. З метою стабілізації та покращення даної ситуація і було запроваджено накопичувальну систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та систему недержавного пенсійного забезпечення. Оскільки забезпечення пенсіонерів через солідарну систему передбачало здійснення тільки мінімальних виплат, а вони, в свою чергу, становили приблизно 30-35 % від розміру середнього доходу пенсіонера, що він його отримував до виходу на пенсію. Щоправда, не можна не звернути увагу на присутність позитивної динаміки щодо даного показника, адже за останні три роки він зріс на 5,02 %.

Не менш важливим в ході аналізу витрат на пенсійне страхування є розмежування пенсіонерів за пенсіями, що вони їх отримують. Виокремлюють сім основним видів пенсії (за віком, по інвалідності, у зв'язку з втратою годувальника, за вислугу років, соціальна пенсія, пенсія військовослужбовців

та суддів), на які може претендувати особа похилого віку, їх структура станом на 01.07.2018 наведена на рис. 1.

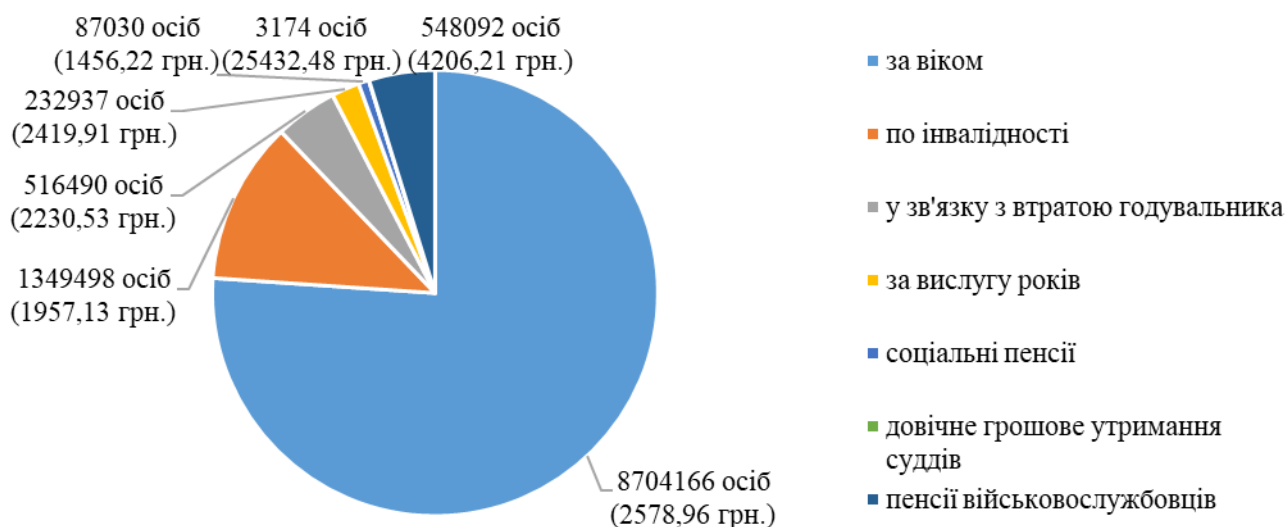

Рис. 1. Розподіл пенсіонерів за видами та розмірами призначених пенсій станом на 01.07.2018 року

Джерело: складено автором на основі [6]

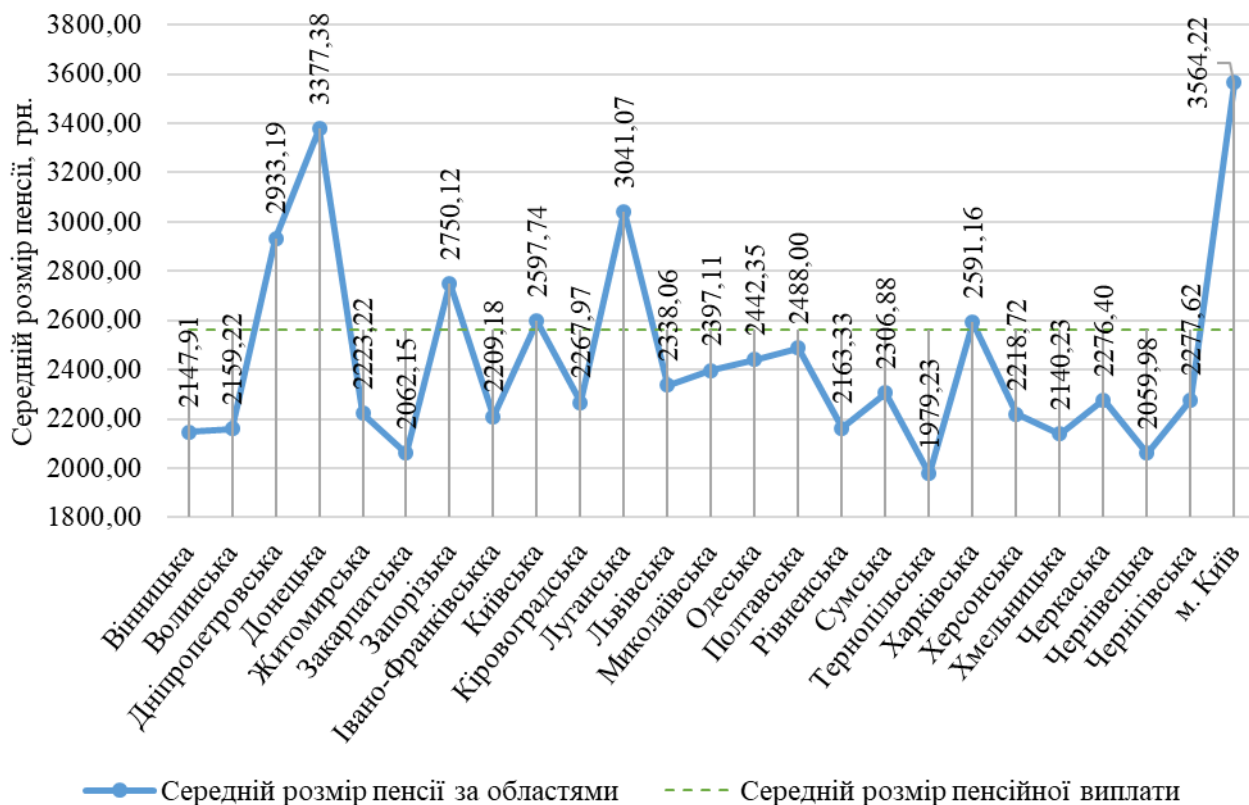

Рис. 2. Середній розмір призначеної пенсійної виплати за областями станом на 01.07.2018 року

Джерело: складено автором на основі [6]

Отже, проаналізувавши дані, наведені на рис. 1, можна зробити висновок, що найбільша кількість пенсіонерів отримує пенсію за віком, це приблизно 76,08% від загального числа найменш захищеної частини населення. У зв'язку із реформую пенсійної системи, що мала місце у 2017 році, українці мають право на призначення даної пенсії, якщо ними було досягнуто шістдесятирічного віку та страхового стажу не менше 25 років, у 2019 році останній показник збільшиться ще на один рік. Приблизно 12% отримують пенсію по інвалідності. Найбільший розмір страхових виплат отримують судді та військовослужбовці, середній розмір виплат перших становить 25432,48 грн., а других – 4206,21 грн.

Важливим в ході аналізу є також дослідження середнього розміру пенсійних виплат за областями України та порівняння отриманих даних із середнім розміром пенсії на території України, що на 01.07.2018 року становить 2562,40 грн. Систематизовані дані щодо даного аспекту наведені на рис. 2.

Отже, за даними рис. 2 можна помітити, що розмір пенсійних виплат, які перевищують середнє значення по Україні (2562,40 грн), можна спостерігати лише у м. Києві, у Дніпропетровській, Луганській, Донецькій, Харківській, Запорізькій та Київській областях, що пов'язано з особливою спеціалізацією цих територій. В інших же областях її розмір є меншим, при чому у деяких відхилення є доволі значним, як наприклад, у Тернопільській області, де середній розмір пенсії становить лише 1979,23 грн., що перевищує мінімальний розмір пенсії лише на 544,23 грн. або на 37,93 %.

Також у ході аналізу необхідно звертати увагу на розмір видаткової частини ПФУ у динаміці. Як відомо, даний орган здійснює видатки на фінансове забезпечення пенсійних виплат за рахунок власних надходжень та за рахунок коштів Державного бюджету України, їх динаміку наведено на рис. 3.

Рис. 3. Динаміка видатків ПФУ за джерелами їх отримання впродовж 2013-2017 рр.

Джерело: складено автором за даними [6]

Як видно на рис. 3 основна частина видатків ПФУ здійснюються за рахунок власних надходжень, при цьому цей показник має позитивну тенденцію, оскільки за останні п'ять років він збільшився на 27,24 млрд. грн.

або на 13,66%, що було спровоковано збільшенням розміру пенсійних виплат. Що стосується фінансування через Державний бюджет, то його питома вага залишалася практично незмінною і становила приблизно 20% від загальної видаткової частини бюджету ПФУ.

Загалом виплата пенсій здійснюється у відповідності до графіку поденного фінансування пенсійних виплат й грошової допомоги, що погоджується Міністерством соціальної політики України. Використовуючи оперативну інформацію щодо розміру видатків на виплату пенсій та на виплату інших запланованих витратних статей можна наразі визначити, що їх загальний розмір становить 234,6 млрд. грн., а це, в свою чергу, на 64,2 млрд. грн. більші ніж у попередньому році. Сама виплата страхових внесків може здійснюватися із застосуванням або поточних банківських рахунків, або через поштові відділення [6].

У період із січня по серпень 2018 р. бюджет ПФУ складав 225,1 млрд. грн. за усіма джерелами надходження. Якщо розмежовувати грошові потоки за їх джерелами отримання ПФУ, то за власними надходженнями надійшло 128,7 млрд. грн., що перевищує минулорічний аналогічний показник на 29,6 млрд. грн. Через Державний бюджет пенсійні виплати були профінансовані у розмірі 96,4 млрд. грн. [6].

Висновки та пропозиції. Підсумовуючи варто відмітити, що реформування пенсійної системи України вже починає давати свої позитивні результати, однак, вона і надалі залишається недостатньо ефективною, оскільки значно обтяжує Державний бюджет країни [7]. До того ж вона не відрізняється соціальною справедливістю, бо існує місце порушенням самих принципів страхування, що провокує виникнення безлічі пільг, що застосовуються до певної категорії осіб, у той час як для основної маси найбільш незахищених верств населення розмір пенсійних виплат і надалі залишається на низькому рівні. З метою поліпшення ситуації, що склалася, держава має здійснювати відповідні заходи у наступних керунках: підвищення ефективності солідарної пенсійної системи; підготовка плідного підґрунтя для остаточного впровадження та використання накопичувальної системи пенсійного забезпечення; подолання фінансової залежності ПФУ від Державного бюджету, що дозволить цьому органу розпоряджатися необхідним обсягом фінансових ресурсів для забезпечення всіх пенсіонерів грошовими соціальними виплатами враховуючи вітчизняні реалії та світові стандарти.

Бібліографічні посилання:

1. Александров В.Т. Планування, облік, звітність, контроль у бюджетних установах: навч. посіб. / В.Т. Александров. – К.: АВТ, 2004. – 387 с.
2. Лондаренко О.О. Економічна природа видатків та її вплив на обліково-аналітичні аспекти бюджетних установ / О.О. Лондаренко. – Економіка. Фінанси. Право. – 2010. – № 9. – С. 15-19.
3. Джога Р.Т. Бухгалтерський облік в бюджетних установах: навч. посіб. / Р.Т. Джога. – К.: КНЕУ, 2001. – 250 с.
4. Пасічник Ю.В. Бюджетна система України: навч. посіб. 2-ге вид. / Ю.В. Пасічник. – К.: Знання, 2008. – 670 с.

5. Державна служба статистики України, офіційний сайт. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>.
6. Пенсійний фонд України, офіційний сайт. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/>.
7. Гільорме Т.В. Особливості обліку доходів у бюджетній установі в умовах законодавчих змін / Т.В. Гільорме, А.В. Лен // Економіка. Фінанси. Право. – 2017. – №12. – С. 37-40.

References:

1. Aleksandrov V.T. Planuvannya, oblik, zvitnist, kontrol u byudzhetnih ustanovah: navch. posib. / V.T. Aleksandrov. – K.: AVT, 2004. – 387 s.
2. Londarenko O.O. ekonomichna priroda vidatkiv ta yiyi vpliv na oblikovo-analitichni aspekti byudzhetnih ustanov / O.O. Londarenko. – Ekonomika. Finansi. Pravo. – 2010. – # 9. – S. 15-19.
3. Dzhoga R.T. Buhgalterskiy oblik v byudzhetnih ustanovah: navch. posib. / R.T. Dzhoga. – K.: KNEU, 2001. – 250 s.
4. Pasichnik Yu.V. Byudzhetna sistema Ukrayini: navch. posib. 2-ge vid. / Yu.V. Pasichnik. – K.: Znannya, 2008. – 670 s.
5. Derzhavna sluzhba statistiki UkraYini, ofitsiyiny sayt. – [Elektronniy resurs] – Rezhim dostupu: <http://ukrstat.gov.ua/>.
6. Pensiyniy fond Ukrayini, ofitsiyiny sayt. – [Elektronniy resurs] – Rezhim dostupu: <https://www.pfu.gov.ua/>.
7. Hilorme T.V. Osoblivosti obliku dohodiv u byudzhetniy ustanovi v umovah zakonodavchih zmin / T.V. Hilorme, A.V. Len // Ekonomika. Finansi. Pravo.– 2017. – #12. – S. 37-40.

УДК 33.02:338.45.01

JEL Classification: M1

Tereshchenko L.V.

Post-graduate student

Kharkiv National Technical University of Agriculture named after Petro Vasylenko

Терещенко Л. В.

аспірант

Харківський національний технічний університет сільського господарства
ім. Петра Василенка

Терещенко Л. В.

аспирант

Харьковский национальный технический университет сельского хозяйства
им. Петра Василенко

ASSESSMENT OF THE EFFECT OF ORGANIZATIONAL CHANGES AT THE ENTERPRISES

ОЦІНКА ЕФЕКТУ ВІД ПРОВЕДЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ЗМІН НА ПІДПРИЄМСТВІ

ОЦЕНКА ЭФФЕКТА ОТ ПРОВЕДЕНИЯ ОРГАНИЗАЦИОННЫХ ИЗМЕНЕНИЙ НА ПРЕДПРИЯТИИ

***Abstract.** In the article the effect of organizational changes at the enterprise through the use of simulation modeling using the software Vensim PLE is defined. The influence of elements of the internal environment in the context of the organizational changes at the enterprise is determined. Possible directions of influence on indicators are revealed, among which: the receipt of fixed assets, reduction of expenses, increase of coefficient of profitability of the enterprise, increase of the realized goods, reduction of personnel costs, increase of profitability of the personnel. The diagram of causal relationships of the model of determining the effect of organizational changes at the enterprise is constructed and forecasting income is implemented in case of implementing organizational change and provided their absence.*

***Key words:** organizational changes, simulation modeling, effect, ensuring the effectiveness of management, forecasting model.*

***Анотація.** У статті визначено ефект від проведення організаційних змін на підприємстві завдяки використанню імітаційного моделювання за допомогою програмного продукту Vensim PLE. Визначено вплив елементів внутрішнього середовища в контексті проведення організаційних змін на підприємстві. Виявлено можливі напрями впливу на показники, серед яких: надходження основних засобів, зменшення витрат, підвищення коефіцієнту рентабельності підприємства, збільшення реалізованих товарів, скорочення витрат на персонал, підвищення рентабельності персоналу. Побудовано діаграму причинно-наслідкових зв'язків моделі визначення ефекту від проведення організаційних змін на підприємстві та здійснено прогнозування доходу за умови впровадження організаційних змін та за умови їх відсутності.*

Ключові слова: організаційні зміни, імітаційне моделювання, ефект, забезпечення ефективності менеджменту, модель прогнозування.

Аннотація. В статті визначено ефект від проведення організаційних змін на підприємстві завдяки використанню імітаційного моделювання з допомогою програмного продукту Vensim PLE. Визначено вплив елементів внутрішньої середовища в контексті проведення організаційних змін на підприємстві. Виявлені можливі напрями впливу на показники, серед яких: надходження основних засобів, зменшення витрат, підвищення коефіцієнта рентабельності підприємства, збільшення реалізованих товарів, скорочення витрат на персонал, підвищення рентабельності персоналу. Побудовано діаграму причинно-наслідкових зв'язків моделі визначення ефекту від проведення організаційних змін на підприємстві та здійснено прогнозування доходу за умови впровадження організаційних змін та за їх відсутності.

Ключевые слова: организационные изменения, имитационное моделирование, эффект, обеспечение эффективности менеджмента, модель прогнозирования.

Постановка проблеми. В умовах сучасної нестабільної економіки більшість вітчизняних промислових підприємств відчувають труднощі, що пов'язані з ефективністю управління. На сьогодні утримання та експлуатація майна та земельних ділянок для промислових підприємств економічно ефективні лише за умови випуску тих обсягів продукції, які забезпечують оптимальне завантаження його виробничих потужностей. Але процес становлення промислових підприємств, здатних до розвитку в умовах ринкового середовища, відбувається дуже повільно. Пов'язано це переважно з небажанням керівництва міняти діяльність на всіх рівнях управління, що вказує на відсутність його зацікавленості в удосконаленні існуючих бізнес-процесів; низькою якістю управління змінами. Одним із шляхів подолання ситуації, що склалася, є розробка нової стратегії або політики підприємства, яка базуватиметься на використанні нових походів, нового способу мислення, нових схем розуміння реальності, тобто нових моделей менеджменту. У зв'язку з цим, процес проведення організаційних змін на підприємстві є своєчасним та вкрай актуальним питанням для більшості промислових підприємств.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у дослідження особливостей проведення організаційних змін з метою вдосконалення менеджменту підприємств зробили: Д. Андерсон, Л. Андерсон, Л. Гордієнко, О. Гусєва, Дж. Коттер, Д. Найпак, В. Распопов, Г. Тарасюк, К. Фрайлінгер, М. Шеремет, Г. Широкова [1–2; 5–12] та інші. Разом з тим, залишаються недостатньо розкритими питання обґрунтування економічних аспектів впровадження організаційних змін в контексті забезпечення ефективності менеджменту підприємства. У зв'язку з цим, **метою статті** є визначення ефекту від проведення організаційних змін на підприємстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективність запровадження організаційних змін визначається потенційною можливістю руху підприємства в залежності від рівня розвитку системи менеджменту: чим вище показник, тим менш болісними та тривалими будуть необхідні зміни. Окрім цього, для успішного впровадження організаційних змін необхідно визначити можливий

ефект від їх проведення. Він є найважливішим критерієм оцінки правильності і доцільності вибору того чи іншого заходу в контексті проведення організаційних змін. Розуміючи під ефектом результат певної дії, можемо зробити висновок, що він вимірюється в абсолютних одиницях.

При обґрунтуванні необхідності організаційних змін з метою поліпшення менеджменту підприємств сільського машинобудування оцінка ефекту має проводитись на рівні суб'єкту господарювання, але враховувати чинники макросередовища, оскільки зростання результативності проведення заходів поліпшення діяльності на підприємстві може бути гарантовано лише у випадку врахування всіх факторів середовища.

Враховуючи відсутність можливості відразу визначити ефективність проведених заходів на підприємстві, необхідним кроком дослідження є прогнозування можливих результатів. Тому з метою визначення ефекту від проведення тих чи інших організаційних змін було використано моделювання.

У зв'язку з відсутністю інформації щодо результатів застосування вказаних організаційних змін для досліджуваних суб'єктів господарювання, адже цей етап є найтривалішим та досить трудомістким, можливою є лише імітація ситуації із заданими параметрами. Тому імітаційне моделювання було проведено, спираючись на статистичні показники діяльності вітчизняних підприємств сільського машинобудування за допомогою програмного продукту Vensim PLE 5.0 [3; 4], що застосовується для побудови системно-динамічних моделей.

Враховуючи те, що використання імітаційного моделювання дозволяє вивчати складні слабоформалізовані ситуації, в яких ускладнено застосування аналітичних методів, аналізувати поведінку систем у ситуаціях, які раніше не зустрічалися [4], розробка системно-динамічної імітаційної моделі дозволить інтегрувати аналітичні описи факторів, що визначають внутрішню динаміку складної системи, і неодноразово імітувати процес її розвитку під впливом багатьох чинників.

Отже, ефект від проведення організаційних змін на підприємстві розраховуватиметься як різниця між сумою можливого доходу при запровадженні організаційних змін та сумою доходу при їх відсутності. В модель для кожного її елемента записується або абсолютне значення, або формула, що відображає специфіку його розвитку. Для правильної роботи імітаційної моделі, слід визначити взаємозв'язок між всіма елементами, який схематично позначається за допомогою стрілок.

Резюмуючи зазначене, імітаційна модель включатиме два блоки змінних: дохід при проведенні організаційних змін та дохід за їх відсутності, які за більшістю елементів повторюють один одного.

Враховуючи результати попереднього аналізу, де на ПАТ «ХЕЛІЗ «Укрелектромаш» було визначено елементи внутрішнього середовища, які першочергово потребували змін, для проведення моделювання було запропоновано використовувати наступний діапазон впливу елементів внутрішнього середовища в контексті проведення організаційних змін (табл. 1).

Для визначення ефекту від проведення організаційних змін на підприємстві в силу відсутності фактичних даних щодо результатів впровадження моделі забезпечення ефективності менеджменту персоналу на підприємстві через довготривалість даного заходу, адже її реалізація тільки розпочата на підприємстві, виявляється неможливими використати показники аналізу діяльності за 2018-2019 рр. в імітаційній моделі.

Тому на основі експертного оцінювання, проведеного на підприємстві серед керівництва та працівників профільних відділів, який дозволив визначити пріоритетні заходи забезпечення ефективності менеджменту, було проведено прогнозування можливих результатів (значень показників) від впровадження цих змін, що представлено в табл. 1.

Діаграма причинно-наслідкових зв'язків моделі визначення ефекту від проведення організаційних змін на підприємстві представлена на рис. 1.

Таблиця 1

Вплив елементів внутрішнього середовища в контексті проведення організаційних змін на ПАТ «ХЕЛЗ «Укрелектромаш»

Елементи внутрішнього середовища	Організаційні зміни в розрізі елементів внутрішнього середовища	Вплив на показники	Значення показника
1. Техніка та технологія	Поліпшення матеріально-технічної бази	Надходження основних засобів	на 15%
	Використання інноваційних технологій	Зменшення витрат	на 5%
2. Продукція	Впровадження систем управління якістю	Підвищення коефіцієнту рентабельності підприємства	на 8%
	Надходження основних засобів	Збільшення реалізованих товарів	на 7%
3. Організаційна культура	Формування та розвиток організаційної культури	Скорочення витрат на персонал	на 3 %
		Підвищення рентабельності персоналу	на 5%

Цілком логічним та очікуваним виявився результат, при якому проведення організаційних змін на підприємстві дає більший дохід, аніж дохід при їх відсутності. Характерним також є те, що до третього кварталу різниця між доходами за умови впровадження та відсутності організаційних змін є дуже незначною. Такий результат підтверджує загальновизнану думку, що організаційні зміни мають певний лаг, тобто ефект від їх впровадження проявляється не відразу.

Починаючи з четвертого кварталу розрив між доходом від впровадження організаційних змін та доходом за умови їх відсутності, починає поступово збільшуватись і на дванадцятому кварталі складає 472,4 тис. грн.

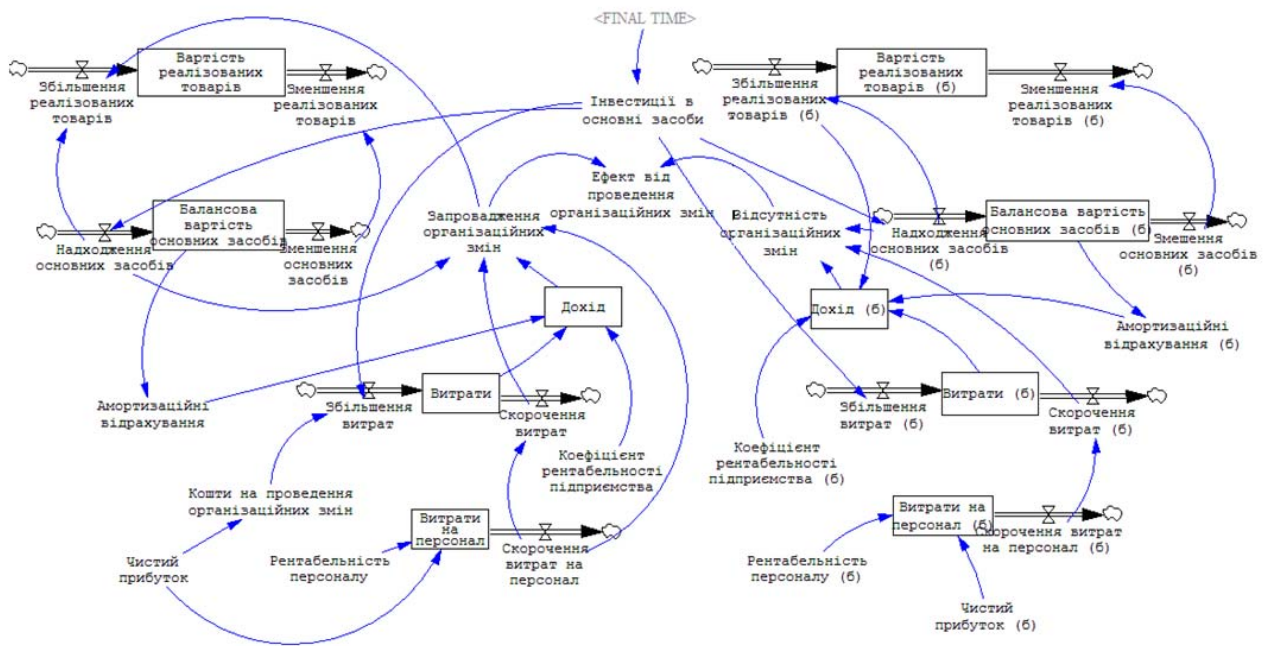

Рис. 1. Діаграма причинно-наслідкових зв'язків моделі визначення ефекту від проведення організаційних змін на підприємстві (розроблено автором)

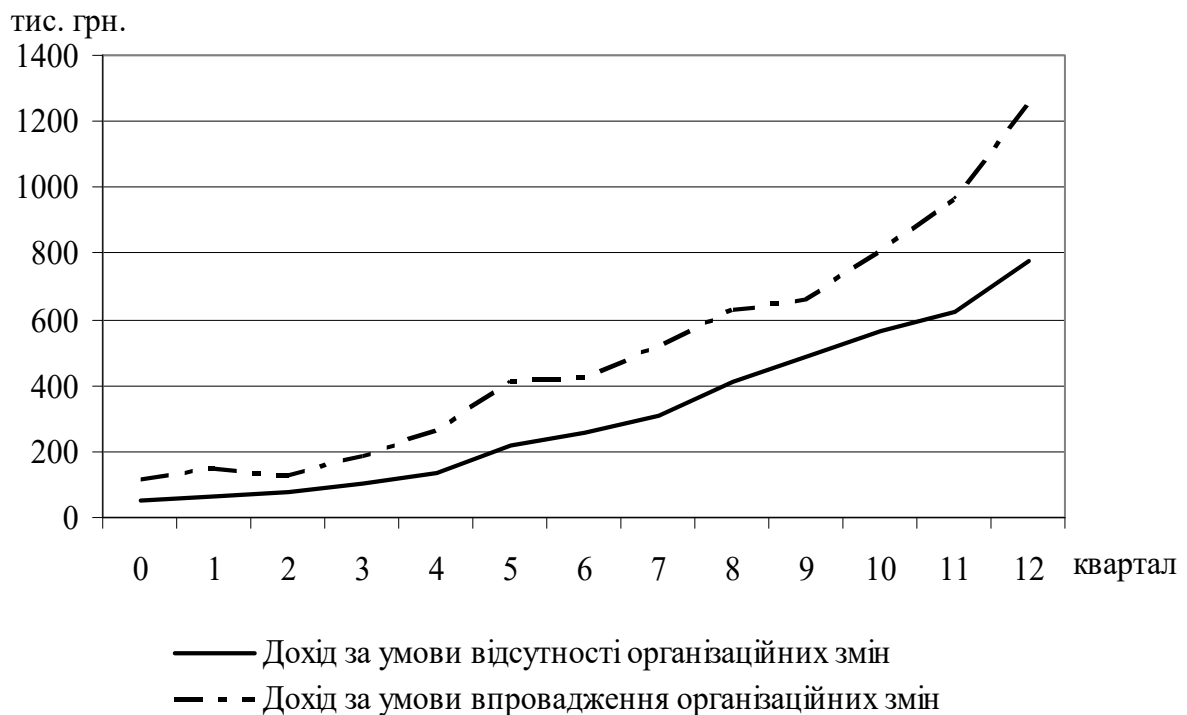

Рис. 2. Результати моделювання доходу за умови проведення організаційних змін та за умови їх відсутності на ПАТ «ХЕЛІЗ «Укрелектромаш» (розроблено автором)

Така ситуація може бути пов'язана з тим, що запровадження організаційних змін та реалізація відповідних заходів щодо забезпечення ефективності менеджменту на підприємстві стимулює його більш ефективно організувати виробництво з метою отримання більшого доходу. Отже,

прогнозування доходу за умови впровадження організаційних змін та за умови їх відсутності представлено на рис. 2.

Таким чином, аналіз отриманих результатів дозволяє зробити наступні висновки. На дванадцятому кварталі здійснення організаційних змін підприємство отримує найбільший ефект. Тому впровадження організаційних змін є ефективним засобом подолання кризи на підприємстві та відповідно забезпечення його стабільної діяльності. Використання імітаційного моделювання для визначення ефекту від проведення організаційних змін є дієвим інструментом прогнозування. Але сліпе копіювання однакових напрямів реалізації заходів щодо забезпечення ефективності менеджменту для більшості досліджуваних підприємств в кращому випадку не дасть ніяких результатів. Тому потрібний індивідуальний підхід для кожного підприємства сільського машинобудування стосовно визначення доцільності та необхідності підвищення рівня ефективності менеджменту в контексті організаційних змін.

Висновки. Отже, проведене моделювання ефекту від проведення організаційних змін дозволить: 1) оцінити ризикованість їх запровадження в межах забезпечення ефективності менеджменту підприємств сільського машинобудування, 2) визначити ефективність запровадження вказаних змін через можливі траєкторії руху підприємства; 3) спрогнозувати ефект від здійснення організаційних змін на підприємстві.

Бібліографічні посилання:

1. Гордієнко Л. Ю. Управління організаційними трансформаціями: теоретико-методологічні засади та управлінській інструментарій: монографія. / Л. Ю. Гордієнко. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2011. – 440 с.
2. Гусева О. Ю. Управління стратегічними змінами: теорія і прикладні аспекти: монографія / О. Ю. Гусева. – Донецьк: Вид-во «Ноулідж», 2014. – 395 с.
3. Емельянов А.А. Имитационное моделирование экономических процессов / А.А. Емельянов, Е.А. Власова, Р.В. Дума; Под ред. А.А. Емельянова. - М.: Финансы и статистика, 2002. – 368 с.
4. Кобелев Н. Б. Основы имитационного моделирования сложных экономических систем / Н. Б. Кобелев. – М.: Дело, 2003. – 336 с.
5. Коттер Дж. П. Впереди перемен: почему компаниям не удается организационная перестройка // Управление изменениями: пер. с англ. – М.: Альпина бизнес букс. – 2007. – С. 9–29.
6. Найпак Д. В. Управління організаційними змінами в забезпеченні розвитку підприємства : дис. на здобуття нанкового ступеня к.е.н.: 08.00.04 / Д. В. Найпак; Харк. нац. економ. ун-т. – Х., 2011. – 237 с.
7. Распопов В.М. Управление изменениями / В. М. Распопов. – Москва: Инфра-М, 2012. – 336 с.
8. Сенге П. М. Танец перемен: новые проблемы самообучающихся организаций / П. М. Сенге, А. Клейнер, Ш. Робертс, Р. Б. Ричардс, Дж. Рот, Б. Дж. Смит; пер. с англ. – М. : ЗАО «Олимп – Бизнес», 2003. – 624 с.
9. Тарасюк Г. М. Управління змінами в системі управління підприємством / Г. М. Тарасюк // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Економічні науки. – Житомир: ЖДТУ, 2010. – №2(52). – С. 287–291.
10. Фрайлингер К. Управление изменениями в организации. Как успешно провести преобразования / К. Фрайлингер, И. Фишер. – СПб. : Книжная палата, 2002. – 74 с.

11. Шеремет М. А. Управление изменениями / М. А. Шеремет. – М. «Дело» АНХ, 2010. – 128 с.
12. Anderson D. Beyond change management: advanced strategies for today's transformational leaders / D. Anderson, L. A. Anderson. – San Francisco : Pfeiffer, 2001. – 272 p.

References:

1. Gordiyenko, L. Yu. (2011), Upravlinnya organizacijny`my` transformacijamy`: teorety`ko-metodologichni zasady` ta upravlins`kij instrumentarij [Management of organizational transformations: theoretical and methodological foundations and managerial tools], KhNEU, Kharkiv, Ukraine.
2. Gusyeva, O. Yu. (2014), Upravlinnya strategichny`my` zminamy`: teoriya i pry`kladni aspekty` [Management of Strategic Changes: Theory and Applied Aspects], Nulledzh, Donetsk, Ukraine.
3. Emelianov, A. A. and Vlasova, E. A. (2002), Imitatsionnoe modelirovanie ekonomicheskikh protsessov [Simulation of Economic Processes], Finance and Statistics, Moscow, Russia.
4. Kobelev, N. B. (2003) Osnovy imitatsionnogo modelirovaniia slozhnykh ekonomicheskikh siste [Basics of Simulation Simulation of Complex Economic Systems], Delo, Moscow, Russia.
5. Kotter, Dzh. P. (2007), Vperedi peremen pochemu kompaniiam ne udaetsia organizatsionnaia perestroika [Ahead of Change: Why Companies Cannot Organize Reorganization], Alpina biznes buks, Moscow, Russia.
6. Naipak, D. V. (2011), Upravlinnya organizacijny`my` zminamy` v zabezpechenni rozvy`tku pidpny`yemstva [Managing Organizational Pictures in the Security Development of the Company], KhNEU, Kharkiv, Ukraine.
7. Raspopov, V. M. (2012), Upravlenie izmeneniiami [Change Management], Infra-M, Moskva, Russia.
8. Senge, P. M. (2003), Tanets peremen novye problemy samoobuchaiushchikhsia organizatsii [Dance of Change: New Problems of Self-Learning Organizations], Olimp Biznes, Moskva, Russia.
9. Tarasyuk, G. M. (2010), Upravlinnya zminamy` v sy`stemi upravlinnya. pidpny`yemstvom [Management of changes in the control system. enterprise], Visny`k Zhy`tomy`rs`kogo derzhavnogo texnologichnogo universy`tetu, No. 2(52), s. 287–291.
10. Frailinger, K. (2002), Upravlenie izmeneniiami v organizatsii Kak uspeshno provesti preobrazovaniia [Management of changes in the organization. How to successfully transform], Knizhnaia palata, SPb, Russia.
11. Sheremet, M. A. (2010), Upravlenie izmeneniiami [Change Management], Delo, Moskva, Russia.
12. Anderson, D. (2001), Beyond change management: advanced strategies for today's transformational leaders, Pfeiffer, San Francisco, USA.

УДК 65.012.3

JEL Classification: O32, L15

Chernenko A.V.

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D. in Pedagogy, teacher
Kirovograd Cooperative College of Economics and Law named after N.P. Sai

Черненко О.В.

кандидат педагогічних наук, викладач
Кіровоградський кооперативний коледж економіки і права імені М.П. Сая

Черненко А.В.

кандидат педагогических наук, преподаватель
Кировоградский кооперативный колледж экономики и права имени Н.П. Сая

FEATURES OF APPLICATION OF THE QUALITY MANAGEMENT SYSTEM AT THE ENTERPRISE IN THE CONDITIONS OF IMPLEMENTATION OF INNOVATIONS

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ НА ПІДПРИЄМСТВІ В УМОВАХ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ

ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ СИСТЕМЫ МЕНЕДЖМЕНТА КАЧЕСТВА НА ПРЕДПРИЯТИИ В УСЛОВИЯХ ВНЕДРЕНИЯ ИННОВАЦИЙ

***Abstract.** The article analyzes the essence of the concepts of "innovative products", "quality", "quality management system" and examines the theoretical issues of quality management of innovative products. Stages of quality management of innovative products are described. The complex of organizational and economic measures for the development of innovation activity at the production enterprise is determined. The principles of forming an effective quality management system at the enterprise are analyzed. Strategic guidelines for innovative development of Ukraine are proposed.*

***Key words:** innovation, innovative products, quality, quality management system, management.*

***Анотація.** У статті проаналізовано сутність понять «інноваційна продукція», «якість», «система менеджменту якості» та розглянуто теоретичні питання управління якістю інноваційної продукції. Охарактеризовано етапи управління якістю інноваційної продукції. Визначено комплекс організаційно-економічних заходів для розвитку інноваційної діяльності на виробничому підприємстві. Проаналізовано принципи формування ефективної системи управління якістю на підприємстві. Запропоновано стратегічні орієнтири інноваційного розвитку України.*

***Ключові слова:** інновація, інноваційна продукція, якість, система управління якістю, менеджмент.*

***Аннотация.** В статье проанализированы сущность понятий «инновационная продукция», «качество», «система менеджмента качества» и рассмотрены теоретические вопросы управления качеством инновационной продукции. Охарактеризованы этапы*

управления качеством инновационной продукции. Определен комплекс организационно-экономических мер по развитию инновационной деятельности на производственном предприятии. Проанализированы принципы формирования эффективной системы управления качеством на предприятии. Предложены стратегические ориентиры инновационного развития экономики Украины.

Ключевые слова: инновация, инновационная продукция, качество, система управления качеством, менеджмент.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Досвід відомих компаній світу свідчить, що одним з шляхів забезпечення успіху на ринку є не тільки удосконалення продукції, а й впровадження інновацій, що формуватимуть стійкий попит в майбутньому і забезпечать беззаперечні конкурентні переваги.

Головна аксіома бізнесу в ринкових умовах господарювання: хто перший із підприємців-виробників товарів (надавачів послуг) зможе виявити незадоволену потребу споживача, а потім виготовити відповідний для цього товар (надати послугу) затребуваної якості і продати на ринку – той і отримає прибуток.

В сучасних умовах жорсткої конкуренції та підвищення вимог споживачів до товарів виникає нагальна необхідність активного пошуку інновацій, з метою їх комерціалізації. Однак, споживачі хочуть отримати не тільки новий, а якісний продукт! У зв'язку з цим, проблема формування та впровадження системи управління якістю продукції на підприємствах, що впроваджують інновації, є актуальним в умовах виходу на зовнішні ринки та адаптації до міжнародних стандартів. Ось чому, дане питання потребує подальшого вивчення та осмислення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню теоретичних та практичних аспектів управління інноваційною діяльністю присвятили свої наукові праці вітчизняні та зарубіжні вчені: Н.М. Ілляшенко, А.В. Тичинський, Е.Н. Кравцова, С.В. Шапошникова. Питання управління якістю вивчали такі зарубіжні вчені, як: Е. Демінг, А. Фейгенбаум, К. Ісікава та інші.

Однак, наукових праць, присвячених особливостям застосування системи управління якістю на підприємстві в умовах впровадження інновацій, на сьогоднішній день мало, що свідчить про недостатнє вивчення даної проблеми.

Метою роботи є обґрунтування особливостей застосування системи управління якістю на підприємстві в умовах організації виробництва інноваційного продукту.

Результати дослідження. У світі швидкими темпами зростає популярність проходження процедури сертифікації на підприємствах системи управління якістю, яка є гарантом спроможності організації виробляти якісну продукцію, забезпечувати чіткість та прозорість виконання виробничих процесів, виконувати умови контрактів у зазначені терміни [1, с. 147].

Значна група вчених [1; 2; 5; 6; 7; 10] стверджує, що саме конкуренція стимулює розвиток і впровадження інновацій підприємствами в ринкових умовах господарювання. Однак, зауважимо, що інноваційна діяльність підприємств є не можливою без співпраці з ВНЗ та науковими товариствами, а також для цього процесу необхідна підтримка з боку держави.

Зокрема, О.Ю. Попова і Г.Г. Скибенко вказують, що «виробничі підприємства мають відшукувати та впроваджувати сучасні інноваційні стратегії управління, що забезпечуватимуть їхній сталий розвиток та прибуткову діяльність» [10, с. 194].

Згідно Закону України «Про інноваційну діяльність» (від 04.07.2002 № 40-IV) слід розрізнити поняття: інновації, інноваційна діяльність та інноваційна продукція [3]. Розглянемо кожну категорію.

Інновації – новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [3].

Інноваційна діяльність – діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг [3].

Інноваційна продукція – нові конкурентоздатні товари чи послуги, що відповідають вимогам, встановленим Законом України «Про інноваційну діяльність» [3].

Сучасна економічна теорія виділяє п'ять основних типів інновацій:

- запровадження випуску нового продукту (товарна інновація);
- введення нового методу виробництва (технологічна інновація);
- створення нового ринку товарів чи послуг (ринкова інновація);
- освоєння нового джерела постачання сировини чи напівфабрикатів (маркетингова інновація);
- реорганізація структури, методів та стилів управління (управлінська інновація).

Таким чином, впровадження інновацій може стосуватися різних сторін господарської діяльності організації [6, с. 17].

Практична значущість вивчення питань щодо створення, впровадження та сертифікації систем менеджменту якості в тому, що вона як сукупність організаційної структури, процедур, процесів і ресурсів, необхідних для здійснення загального управління якістю, є інструментом самозбереження будь-якого підприємства в умовах нестабільного зовнішнього середовища, запорукою конкурентоспроможності як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках [12].

Проте, забезпечення сталого розвитку промислових підприємств не обмежується лише впровадженням стандартних систем управління якістю (на базі стандартів серії ISO 9001) і потребує подальшого удосконалення, зокрема, шляхом застосування інших систем управління якістю на базі вже сертифікованих систем управління якістю, екологічного менеджменту, безпеки та охорони праці, системи менеджменту корпоративної соціальної відповідальності або менеджменту безперервності бізнесу [10, с. 197].

Управління якістю інноваційного проекту – більше ніж просто контроль за продукцією, що виробляється. До його складу входить діяльність,

направлена на планування, забезпечення, контроль, аналіз та покращення якості робіт, що виконуються в процесі реалізації проекту. Здійснення будь-якого інноваційного проекту включає в себе декілька паралельних та послідовних процесів, декілька етапів робіт [2, с. 120].

Управління якістю проекту вимагає системного підходу, реалізація якого в здійснюється у вигляді створення стандартизованих систем менеджменту якості. Тому, створення ефективної системи управління якістю інноваційних проектів сприятиме зменшенню ризику їх впровадження [2, с. 120].

В.М. Маховка і В.М. Вишовський, справедливо зазначають: «Ефективне управління якістю дозволить підвищити прибутки підприємства від виробничої діяльності, розширити коло партнерів, постачальників, що дозволить залучати інвестиції та завойовувати нові ринки збуту» [4, с. 193].

Управління якістю в інноваційних проектах виконує такі задачі:

- покращення контролю та порядку в підприємстві, оскільки управління якістю стосується кожного етапу проекту;
- отримання більшої інформації для прийняття правильних управлінських рішень;
- покращення взаємодії між підрозділами;
- стабільність та прогнозованість результатів роботи;
- зменшення помилок в роботі працівників;
- підвищення ефективності процесу виробництва товарів або послуг;
- підвищення задоволення споживача;
- зменшення витрат на виправлення браку;
- розподілення обов'язків та відповідальності в проекті [2, с. 114].

План реалізації інноваційного проекту являє собою детальний, розгорнутий у часі, збалансований за ресурсами і виконавцями, взаємопов'язаний перелік науково-технічних, виробничих, організаційних та інших за ходів, спрямованих на досягнення загальної мети чи вирішення поставленого завдання [5, с. 177].

У процесі продуктово-тематичного планування за завданнями, включеними в проект, визначаються такі параметри:

- склад етапів робіт і терміни їхнього виконання;
- склад відповідальних виконавців і співвиконавців за етапами;
- кошторисна вартість кожного етапу, в тому числі витрати на НДДКР, капітальні вкладення, інші витрати з розбивкою за роками;
- перелік найважливіших матеріально-технічних ресурсів, не обхідних для реалізації завдання, з розбивкою за роками;
- розрахунки економічної ефективності;
- карти технічного рівня за новими видами продукції і за новими технологічними процесами [5, с. 178].

Менеджмент якості – це скоординована діяльність по керівництву і управлінню організацією стосовно якості. Менеджмент якості включає розробку політики та цілей в області якості, планування якості, керування якістю, забезпечення і поліпшення якості [7, с. 43].

Система управління якістю (Quality Management System – QMS) – сукупність взаємопов’язаних та/або взаємодіючих елементів організації, які дають змогу спрямовувати та контролювати діяльність організації щодо якості. Функціонування будь-якої системи управління якістю на підприємстві зводиться до спланованого, ретельно налагодженого і взаємоузгодженого виконання всіх видів технологічних операцій таким чином, щоб мінімізувати можливість виникнення браку чи помилок на всіх етапах виробничого процесу по створенню продукції [7].

Особливого значення набуває управління якістю при організації виробництва нового продукту, яке підприємство ще не виробляло.

Маркетологи розуміють новий товар як результат трансформації наукової ідеї, який суттєво поліпшує вирішення якості проблеми споживача, або розв’язує проблему, що раніше не могла бути вирішена.

Процес створення нових товарів від виникнення ідеї аж до випуску готового продукту на ринок є взаємоузгодженим поєднанням таких етапів: поява інноваційної ідеї; дослідження і розробки; створення діючої моделі (дослідного зразка); маркетинг інновації; патентування; проектування технології нового виробництва; виробництво нового товару; виведення на ринок; ріст продаж, розширення обсягу виробництва, планування асортименту; насичення ринку; спад виробництва; занепад.

Етапи управління якістю інноваційної продукції та їх описання представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Етапи управління якістю інноваційної продукції

Назва етапу розробки інноваційної продукції	Функції менеджменту якості	
	Планування і організація	Контроль і регулювання
1	2	3
Поява інноваційної ідеї	Науково-технічні пошуки. Участь у науково-практичних конференціях, симпозиумах. Організація розв’язання проблеми, пошук алгоритму.	Аналіз і контроль попередніх наукових пошуків, аналіз наукових звітів, наукової літератури, спеціалізованих видань, патентної інформації.
Дослідження і розробки	Складання та реалізація плану науково-технічної розробки, планування експерименту. Складання та оформлення технічного завдання.	Контроль виконання технічного завдання. Контроль та регулювання отриманих результатів наукового експерименту.
Створення діючої моделі, дослідного зразка	Планування етапів конструювання. Моделювання, організація робіт з НДДКР. Створення робочої групи.	Контроль технічних характеристик об’єкта. Удосконалення отриманої моделі, її зовнішнього вигляду, усунення виявлених дефектів.
Маркетинг інновації	Визначити сегмент споживачів і ринок товарів. З’ясувати потребу споживачів. Визначити як споживачі хочуть задовольнити свою потребу. Вивчити як споживачі сприймуть новинку та якої якості їм потрібен продукт.	Вибрати об’єкти контролю. Вибрати параметри оцінки якості, показники якості. Визначити одиниці вимірювання якості. Техніко-економічна оцінка рентабельності інновації. Спрогнозувати грошові потоки, строк окупності, чисту приведену вартість.

1	2	3
Патентування	Підготовка заявки, технічних документів, складання реферату, технічного опису інновації для отримання охоронного документу	Контроль технічних параметрів виробу. Експертиза інновації. Отримання охоронного документу.
Проектування технології нового виробництва	Налагодити процес, що забезпечує випуск продукції з вимогами до якісних характеристик продукту.	Проектування системи менеджменту якості. Оцінка основних показників якості.
Виробництво нового товару	Розробка продукції, що відповідає запитам і потребам споживачів. Розробка технічних умов виробництва. Стандартизація. Метрологічний контроль етапів виробництва	Впровадження системи менеджменту якості. Оцінка, контроль регулювання показників якості. Проаналізувати відміну фактичних показників від планових, прийняти для їх усунення необхідні заходи.
Виведення на ринок	Сформулювати завдання в області якості, що відповідають запитам споживачів і постачальників при мінімальних сумарних витратах. Визначити заходи щодо поліпшення якості, функціональних характеристик продукту.	Оцінка, контроль та регулювання показників якості. Сертифікація продукції. Атестація виробництва.
Ріст, розширення обсягу виробництва, планування асортименту	Оцінити досягнутий рівень якості. Планування та впровадження заходів щодо поліпшення якості.	Оцінка, контроль та регулювання показників якості. Забезпечити контроль досягнутих результатів. Сертифікація системи менеджменту якості.
Насичення ринку	Заходи з удосконалення продукту, покращення дизайну, модернізація. Удосконалення технології. Зміна стандартів новими.	Оцінка, контроль та регулювання показників якості. Контроль системи менеджменту якості.
Спад виробництва	Підтвердити можливості виробничого процесу. Ребрендинг. Заходи з удосконалення продукту, покращення дизайну, модернізація. Скорочення асортименту.	Контроль та регулювання основних показників якості продукції. Контроль системи менеджменту якості.
Занепад	Згорання виробництва, реорганізація виробництва на створення принципово нового продукту. Зміна технології.	Елімінування товару. Контроль виробничої технології.

Джерело: авторська розробка

Зауважимо, що виробничий процес інноваційного продукту повинен обов'язково відповідати стандарту ДСТУ ISO 9001:2015 [8].

Застосування підходів ISO 9001 у системі управління підприємством допомагає вирішити багато внутрішніх і зовнішніх запитань:

1. поліпшити її загальну дієвість та забезпечити міцну основу для ініціатив щодо сталого розвитку;

2. покращити якість продукції та послуг, тим самим підвищити задоволеність своїх замовників;

3. стати конкурентоспроможним на внутрішньому та зовнішніх ринках;
4. реалізовувати продукцію за світовими цінами;
5. налагодити співпрацю з закордонними партнерами (зокрема, щодо отримання інвестицій);
6. отримати переваги перед конкурентами при участі у тендерах;
7. забезпечити прозорість та легкість управління діяльністю організації;
8. запровадити механізм постійного покращення системи управління та підвищити ефективність роботи співробітників на всіх рівнях [11].

Основу стандартів на системи управління якістю формують сім принципів:

- орієнтація на замовника;
- лідерство;
- задіяність персоналу;
- процесний підхід;
- поліпшення;
- прийняття рішень на підставі фактичних даних;
- керування зв'язками [11].

Реалізація наведених вище принципів дозволить підприємству здійснювати управління якістю інноваційної продукції, на всіх етапах її створення і виведення на ринок.

Проте, зауважимо, що для розвитку власної інноваційної діяльності менеджменту виробничого підприємства необхідно здійснити комплекс таких організаційно-економічних заходів:

- створити безпечні та належні умови праці для персоналу підприємства (нові меблі, комп'ютерна техніка, забезпечення канцтоварами, спецодягом, засобами індивідуального захисту, інструментами тощо);
- оновити матеріально-технічну базу дослідно-конструкторських бюро, науково-дослідних відділів, власних бібліотек;
- розробити і впровадити дієвий механізм мотивації творчої і науково-технічної діяльності працівників підприємства (премії, доплати, грамоти);
- співпраця із патентними повіреними, торгово-промисловою палатою, спілкою підприємців промисловців та бізнесменів, іншими організаціями, що сприяють розвитку інновацій;
- участь провідних працівників підприємства у наукових форумах, конференціях, симпозіумах, семінарах, виставках стартапів;
- активна участь підприємства в грантових проектах за підтримки вищих закладів освіти, науково-дослідних інститутів;
- пошук інвесторів та замовників на інноваційну продукцію;
- постійне проведення маркетингових досліджень ринку, здійснювати моніторинг інноваційних розробок та ідей.

Безумовно, розвиток інноваційної діяльності є не можливим без належної підтримки і координації з боку держави.

Ми вважаємо, що «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки», яка була розроблена попереднім урядом, не може бути реалізована,

зокрема, через військові дії на Донбасі, втрати півострова Крим, скорочення фінансування освіти, кризовий стан економіки та галопуючу інфляцію.

О.Г. Пенькова [9] виділила основні проблеми інноваційного розвитку на сучасному етапі:

- відсутність реальних механізмів об'єднання наявних ресурсів, їх концентрації на найбільш значних та перспективних напрямках розвитку;
- відсутність залежності між збільшенням обсягу продажу приватними компаніями і зростанням фінансування здійснюваних ними досліджень і розробок;
- наявність обмежень з боку антимонопольного, податкового, патентно-ліцензійного законодавства;
- відсталість матеріальної і науково-технічної бази.

Тому, для розвитку інноваційної діяльності в нашій країні необхідно спільно Кабінету Міністрів України, Міністерству економіки і торгівлі, Міністерству фінансів, Міністерству освіти і науки розробити єдину програму науково-технічного розвитку держави, яка б включала такі заходи:

- реалізація ефективної державної інноваційної політики, з урахуванням темпів розвитку науки, освіти, економіки, технологій і виробництва;
- створення і розвиток інноваційної інфраструктури науково-містких галузей шляхом допомоги у сертифікації інноваційних товарів, створення центрів трансферу технологій та інновацій, підготовка кадрів тощо;
- надання державних гарантій та банківських кредитів на пільгових умовах на впровадження підприємствами продуктивних і технічних інновацій, енергозберігаючих технологій, підтримка будівельної галузі.
- розширення сегменту державного замовлення на стратегічно важливу продукцію (особливо у аграрній сфері, галузі машинобудування, енергетики, військово-оборонного комплексу, авіації, ІТ-технологій);
- удосконалення правового механізму захисту авторських прав інтелектуальної власності науковців, винахідників і раціоналізаторів та спрощення процедури патентного захисту інновацій, контроль за плагіатом.
- забезпечення умов для створення власних наукомістких виробництв повного циклу шляхом використання різних форм державної допомоги;
- збільшення видатків із державного бюджету, місцевих і обласних бюджетів на освіту і науку, запровадження податкових пільг для закладів професійно-технічної освіти, які готують робітників «дефіцитних» спеціальностей;
- забезпечення підтримки комерціалізації наукових винаходів і розробок шляхом формування основ для ефективного партнерства державного та підприємницького секторів в інноваційній сфері;
- підтримка наукомістких грантових проектів, заохочення до співпраці закладів освіти і бізнесу;
- розширення міжнародного співробітництва закладів освіти і науки в галузі науково-технічних розробок та інноваційної діяльності.

Зауважимо, що раніше, попередніми урядами України, вже були розроблені програми інноваційного розвитку держави, проте, жодна із них не була повною мірою реалізована, оскільки: по-перше, такі програми не узгоджені із планами реформ і тенденціями розвитку вітчизняної економіки; по-друге, відсутній дієвий механізм реалізації інноваційної стратегії; по-третє, не створено інноваційної інфраструктури; по-четверте, неналежне фінансування освіти і науки.

О.Ю. Попова і Г.Г. Скибенко справедливо зазначають, що «системи управління якістю слід вважати безумовно необхідним плацдармом для вітчизняних промислових підприємств, який має збільшувати рівень відповідності сучасним інноваційним технологіям. що дозволить підвищити ефективність функціонування та покращить рівень конкурентоспроможності вітчизняних підприємств в сучасних складних ринкових умовах глобальної конкуренції» [10, с. 198].

Ефективне управління якістю продукції повинне здійснюватись на протязі всього процесу виробництва, тому для підприємств стає важливою діяльність із формування та забезпечення якості [4, с. 190].

Висновки та пропозиції. Якість інноваційної продукції, як об'єкт управління, здійснюється через відповідні функції, принципи, методи та інструменти контролю.

Процес управління якістю інноваційної продукції повинен здійснюватися на всіх етапах її створення: поява інноваційної ідеї; дослідження і розробки; створення дослідного зразка; маркетинг інновації; патентування; проектування технології нового виробництва; виробництво нового товару; виведення на ринок; розширення обсягу виробництва, планування асортименту; насичення ринку; спад виробництва; занепад.

Для управління якістю інноваційної продукції рекомендується застосовувати стандарт ISO 9001:2015, який дозволить виробнику створити якісний продукт і зробити його конкурентоспроможним на внутрішньому та зовнішніх ринках.

Бібліографічні посилання:

1. Балановська Т.І. Інноваційні підходи до формування системи управління якістю сільськогосподарського підприємства як спосіб адаптації до вимог ринку / Т.І. Балановська, О.П. Гоголя, А.В. Троян, З.П. Борецька // Біоресурси і природокористування. – 2013. – Том 5, № 5-6. – С. 146-154.
2. Заїка С.О. Система управління якістю інноваційного проекту / С.О. Заїка, О.В. Грідін // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. – 2016. – Вип. 171. – С. 113-123.
3. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 № 40-IV / Офіційний сайт Верховної Ради України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=40-15&ed=20020704>.
4. Маховка В.М. Формування системи управління якістю продукції підприємства в сучасних умовах господарювання / В.М. Маховка, В.М. Вишовський // Економічний форум. – 2016. – № 2. – С. 189-193.
5. Микитюк П.П. Інноваційна діяльність : Навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.] / П.П. Микитюк, Б.Г. Сенів – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 392 с.

6. Михайлова Л.І. Інноваційний менеджмент [Текст] : Навч. посібник / Л.І. Михайлова, С.Г. Турчина. – К. : ЦУЛ, 2007. – 248 с.
7. Момот О.І. Менеджмент якості та елементи системи якості [Текст] : Навч. посібник / О.І. Момот. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 368 с.
8. Національний стандарт ДСТУ ISO 9001:2015 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://khoda.gov.ua/image/catalog/files/%209001.pdf>.
9. Пенькова О.Г. Проблеми реалізації інноваційної стратегії розвитку України / О.Г. Пенькова // Формування ринкових відносин в Україні. – № 9. – 2013. – С. 96-99.
10. Попова О.Ю. Управління якістю як елемент інноваційного розвитку підприємства / О.Ю. Попова, Г.Г. Скибенко // Економіка і організація управління. – 2014. – Вип. 3-4. – С. 194-198.
11. Системи управління якістю за ISO 9001 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.certsystems.kiev.ua/uk/iso-9001/sistemi-upravlinnya-yakistyu-za-iso-9001.html>. – Назва з екрану.
12. Траченко Л.А. Важливі аспекти формування систем управління якістю в контексті вимог міжнародного стандарту ISO 9001:2015 / Л.А. Траченко // Ефективна економіка. – 2018. – № 4 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6239>.

References:

1. Balanovska T.I. Innovacijni pidhodi do formuvannya sistemi upravlinnya yakistyu silskogospodarskogo pidpriyemstva yak sposib adaptaciyi do vimog rinku / T.I. Balanovska, O.P. Gogulya, A.V. Troyan, Z.P. Borecka // Bioresursi i priroдокористuvannya. – 2013. – Том 5, № 5-6. – С. 146-154.
2. Zayika S.O. Sistema upravlinnya yakistyu innovacijnogo proektu / S.O. Zayika, O.V. Gridin // Visnik Harkivskogo nacionalnogo tehnicnogo universitetu silskogo gospodarstva imeni Petra Vasilenka. – 2016. – Vip. 171. – С. 113-123.
3. Zakon Ukrayini «Pro innovacijnu diyalnist» vid 04.07.2002 № 40-IV / Oficijnij sajt Verhovnoyi Radi Ukrayini : [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=40-15&ed=20020704>.
4. Mahovka V.M. Formuvannya sistemi upravlinnya yakistyu produkciyi pidpriyemstva v suchasnih umovah gospodaryuvannya / V.M. Mahovka, V.M. Vishovskij // Ekonomichnij forum. – 2016. – № 2. – С. 189-193.
5. Mikityuk P.P. Innovacijna diyalnist : Navch. pos. [dlya stud. vish. navch. zakl.] / P.P. Mikityuk, B.G. Seniv – K. : Centr uchbovoyi literaturi, 2009. – 392 s.
6. Mihajlova L.I. Innovacijnij menedzhment [Tekst] : Navch. posibnik / L.I. Mihajlova, S.G. Turchina. – K. : Centr uchbovoyi literaturi, 2007. – 248 s.
7. Momot O.I. Menedzhment yakosti ta elementi sistemi yakosti [Tekst] : Navch. posibnik / O.I. Momot. – K. : Centr uchbovoyi literaturi, 2007. – 368 s.
8. Nacionalnij standart DSTU ISO 9001:2015 : [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : <http://khoda.gov.ua/image/catalog/files/%209001.pdf>.
9. Penkova O.G. Problemi realizaciyi innovacijnoyi strategiyi rozvitku Ukrayini / O.G. Penkova // Formuvannya rinkovih vidnosin v Ukrayini. – № 9. – 2013. – С. 99.
10. Popova O.Yu. Upravlinnya yakistyu yak element innovacijnogo rozvitku pidpriyemstva / O.Yu. Popova, G.G. Skibenko // Ekonomika i organizaciya upravlinnya. – 2014. – Vip. 3-4. – С. 194-198.
11. Sistemi upravlinnya yakistyu za ISO 9001 : [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : <http://www.certsystems.kiev.ua/uk/iso-9001/sistemi-upravlinnya-yakistyu-za-iso-9001.html>. – Nazva z ekranu.
12. Trachenko L.A. Vazhlivi aspekti formuvannya sistem upravlinnya yakistyu v konteksti vimog mizhnarodnogo standartu ISO 9001:2015 / L.A. Trachenko // Efektivna ekonomika. – 2018. – № 4 : [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6239>.

SCIENTIFIC JOURNAL

Economics and Finance

issue 10

2018

График проведения Международных научно-практических конференций 2018 г.

Название конференции	Дата проведения	Последний срок подачи материалов	Срок выхода из печати эл.версии сборника
Global challenges of contemporary issues , Paris, France	28.09.2018	27.09.2018	15.10.2018
Strategic research directions , Coventry, United Kingdom	26.10.2018	25.10.2018	15.11.2018
Actual scientific research , Rome, Italy	23.11.2018	22.11.2018	15.12.2018
Current directions of scientific research , Nuremberg, Germany	28.12.2018	27.12.2018	15.01.2019

E-mail: org@conferencii.com

Site: <http://conferencii.com>

График публикации коллективных научных монографий на 2018 год

<i>Название конференции, исходные данные издательства</i>	<i>Срок предоставления материалов</i>	<i>Срок выхода эл. версии</i>
ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ		
Проблемы экономики и менеджмента. Dublin, Ireland	28 сентября 2018	октябрь 2018
Роль финансово-кредитной системы в современных экономических условиях. Nuremberg, Germany	28 октября 2018	ноябрь 2018
Стратегическое управление и планирование в условиях трансформирующейся экономики. Lisbon, Portugal	28 ноября 2018	декабрь 2018
Формирование механизма устойчивого развития экономических систем. Plovdiv, Bulgaria	28 декабря 2018	январь 2019

Авторам выдаются справки об участии в разработке научных хозрасчетных тем:

- 1) Формирование механизма эффективного регулирования и управления экономической деятельностью предприятий (№ государственной регистрации 0113U007514).
- 2) Теория и практика управленческого и бухгалтерского учета, анализа и аудита деятельности субъектов хозяйствования (№ государственной регистрации 0113U007515).
- 3) Разработка концепции обеспечения экономической безопасности в условиях глобализации мировой экономики (№ государственной регистрации 0113U007516).
- 4) Проблемы социально-экономического развития предпринимательства (№ 0114U006191).
- 5) Формирование и совершенствование механизма устойчивого развития экономических систем (№ 0114U006192).
- 6) Повышение эффективности управления предприятиями различных организационно-правовых форм в условиях финансово-экономической нестабильности» (№ гос. регистрации 0114U006193).
- 7) Социально-экономические проблемы менеджмента (№ гос. регистрации 0114U006189).
- 8) Проблемы занятости и регулирования трудовых отношений в отраслях экономики (№ 0114U006190).
- 9) Методологические и практические основы экономики природопользования» (№ 0114U006194).

Редакция научного журнала "ЭКОНОМИКА И ФИНАНСЫ" приглашает к сотрудничеству в рамках опубликования научных статей докторов и кандидатов наук, молодых ученых, докторантов, аспирантов, соискателей, адъюнктов, магистрантов, студентов, молодых специалистов, преподавателей, научных работников, практиков.

ISSN 2311-3413

Журнал включен в международные наукометрические базы:

Российский индекс научного цитирования (РИНЦ)

Index Copernicus International (импакт-фактор ICV 74,6)

Ulrich's Periodicals Directory

Google Scholar

Полные тексты статей представлены в Научной электронной библиотеке [eLIBRARY.RU](http://elibrary.ru)

Периодичность - 1 раз в месяц

Язык издания: английский, русский, украинский.

Прием статей – до 28 числа каждого месяца.

К публикации принимаются статьи, оформленные в соответствии со следующими требованиями:

1. Объем статьи – 10-25 страниц, включая иллюстрации, таблицы, графики, список литературы.

- поля верхнее и нижнее, левое и правое – 2,0 см.
- межстрочный интервал – 1,5
- шрифт «Times New Roman» – 14
- абзацный отступ – 1,25 см (не допускается создание отступа с помощью клавиши Tab и знаков пропуска);

- текст выравнивается по ширине;
- ориентация – книжная, без переносов, без постраничных сносок.

2. Ссылки на источники необходимо делать по тексту в квадратных скобках с указанием номеров страниц в соответствии источником. Например: [2] или [5, с. 131].

3. Список литературы приводится в конце статьи в алфавитном порядке.

4. Рисунки, таблицы и графики должны иметь названия, а в случае если их в статье несколько, то и нумерацию.

СТРУКТУРА СТАТЬИ

. Общие требования: основной текст статьи должен содержать такие обязательные элементы:

- постановка проблемы;
- анализ последних исследований и публикаций;
- выделение нерешенных ранее частей общей проблемы;
- цель статьи (постановка задачи);
- изложение основного материала исследования;
- выводы.

2. Рисунки и таблицы необходимо подавать в статье непосредственно после текста, где они упоминаются впервые, или на следующей странице. Все элементы рисунка должны быть сгруппированы.

3. Формулы в статьях должны быть набраны с помощью редактора формул (внутренний редактор формул в редакторе Microsoft Word for Windows).

4. Статья должна содержать названия статьи, аннотации и ключевые слова на английском и русском языках, объем аннотации от 50 до 120 слов, количество ключевых слов - минимум 5 слов.

Статья должна содержать следующие структурные элементы:

- индекс УДК (в верхнем левом углу страницы);
- индекс JEL Classification (Journal of Economic Literature);
- фамилия и инициалы автора (-ов), ученая степень, ученое звание и название статьи на английском и русском языках (не более 3-х авторов), **для зарубежных авторов** - только на английском языке;
- аннотация на английском и русском языках, **для зарубежных авторов** - только на английском языке;
- ключевые слова на английском и русском языках, **для зарубежных авторов** - только на английском языке;
- текст статьи;
- список литературы;
- список литературы на английском языке (транслитерация).

Предпочтение отдается рукописям на английском языке. По желанию автора статья может быть переведена в редакции за дополнительную плату.

Контактная информация:

E-mail: ecofin.at.ua@gmail.com

Сайт: <http://ecofin.at.ua>

Надеемся на дальнейшее сотрудничество.